

ชื่อเรื่อง : พลวัตการปรับตัวของประเพณีทำบุญทอดกฐิน

ผู้วิจัย : ทรงสิริ วิชิรานนท์

พ.ศ. : 2553

บทคัดย่อ

พลวัตการปรับตัวของประเพณีทำบุญทอดกฐินครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาการจัดประเพณีทอดกฐินในปัจจุบัน การคงอยู่ของการทำบุญกฐินในพุทธศาสนา ความหมาย รูปแบบ ความสำคัญ บทบาทของประเพณีทอดกฐิน และเพื่อศึกษาพลวัตการปรับตัวของประเพณีทำบุญทอดกฐิน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และการสังเกต

ผลการศึกษามีดังนี้

1.การคงอยู่ของประเพณีทอดกฐิน กฐินเป็นประเพณีทำบุญทางพุทธศาสนาที่มีหลักฐานปรากฏในพระวินัยของพระไตรปิฎกซึ่งถือเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดของพุทธศาสนาจึงเป็นที่ยอมรับมีบทบาท และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต่อยอดถึงการเกิดขึ้นของกฐินซึ่งเกิดในห้วงที่พระบรมศาสดายังมีพระชนม์อยู่ ก่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ น่าเชื่อถือ และมีความสำคัญยิ่งต่อการพึงปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนชาวไทย

2.ความหมาย รูปแบบ ความสำคัญของกฐิน กฐินหมายถึง นำผ้ากฐินมาถวายแก่ภิกษุสงฆ์ ในช่วงเวลา 1 เดือนตั้งแต่แรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึง 15 ค่ำเดือน 12 รูปแบบกฐิน ผ้ากฐิน เป็นผ้าที่พระบรมศาสดามีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุสามารถมีผ้าได้เกิน 3 ผืนได้และผ้าที่จะเป็นองค์กฐิน จึงถือเป็นผ้าพิเศษที่ต้องถวายในช่วงเวลากำหนด วิธีการทอดกฐิน ในปัจจุบัน มี 3 ประเภท คือ พระกฐิน ราชหรือพระกฐินต้น พระกฐินหลวง และกฐินราษฎร์ หรือที่รู้จักกันในนาม กฐินสามัคคี ความสำคัญของกฐิน พุทธศาสนิกชนถือว่าการทำบุญทอดกฐินเป็นการทำบุญที่ได้านิสงส์มากกว่าการทำบุญอย่างอื่นๆ

3.บทบาทประเพณีกฐินในการก่อเกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคม ประเพณีนี้ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้าน พระสงฆ์กับชาวบ้าน กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้น ล้วนก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นปึกแผ่นร่วมกับกลุ่ม นอกเหนือไปจากเกิดความรักใคร่สามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันแล้ว สิ่งต่างๆเหล่านี้นับเป็นการเกาะเกี่ยวความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆตั้งแต่ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน ชุมชน และสังคม

4.พัฒนาการท้าวักฐิน ปัจจุบันมีการจัดท้าวักฐินโดยนำความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และการทำบุญมาร่วมกันหากวัตถุประสงค์หลักคือการจัดทำบุญการได้เที่ยวถือเป็นวัตถุประสงค์รอง

5.พลวัตการทำบุญทอดกฐิน พบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเพณีกฐิน ที่เห็นได้ชัดเจนคือพิธีกรรมจะรวบรัดขึ้น มีการเพิ่มอัฐบริวารที่หลากหลายมากขึ้น รูปแบบหรือช่องทางการถวายเงินที่มีหลายช่องทาง มีการมอบวัตถุมงคลแก่ผู้ร่วมงาน รวมถึงการจัดการท่องเที่ยวในเส้นทางการทำบุญทอดกฐิน

Title : The Dynamic of the Adaptation of the Traditional Kathin Ceremony

Researcher : Songsiri Wichiranon

Year : 2010

Abstract

The dynamic of the adaptation of the traditional Kathin Ceremony is aimed to 1) study the arrangement of Kathin Ceremony at present, as well as the existence of the said ceremony in Buddhism, including the definition, the type, the importance and the role of this ceremony and 2) to study the dynamic of the adaptation of the traditional Kathin Ceremony. It is a qualitative research. The tools being used in collecting data are the interview forms and the observation.

The result of the study are as follows:-

1. The existence of the traditional Kathin Ceremony

Kathin is the Buddhism tradition for making merit which was appeared in the disciplines of the Buddhist scriptures and was regarded as the most important scripture in Buddhism. It is, therefore, accepted by the Buddhist and influenced their way of lives, particularly, it emphasizes the occurrence of the Kathin which was held in the period that the Buddha was still alive creating the holiness and reliance. The Kathin Ceremony was really essential for the practices of the Thai Buddhist.

2. The definition, the type and the importance of Kathin

Kathin means to give the Kathin cloth to the Buddhist priests for the period of 1 month from the first day of the eleventh waning moon until the fifteenth day of the twelfth waning moon

As for the type of Kathin, the Kathin cloth is the cloth of which the Buddha allowed the Buddhist priest to possess more than 3 of them. Therefore, the cloth for this ceremony is such a special one which will be given during the fixing time.

As for the Kathin process, at present there are 3 types of Kathin, namely the Royal Kathin or Phra Kathin Ton, Prakathin Luang, and Kathin Rat or named as Kathin Samakkee

As for the importance of Kathin, the Buddhist believe that those who make the Kathin ceremony will have got more virtue than making other types of merit making.

3. The role of the traditional Kathin Ceremony

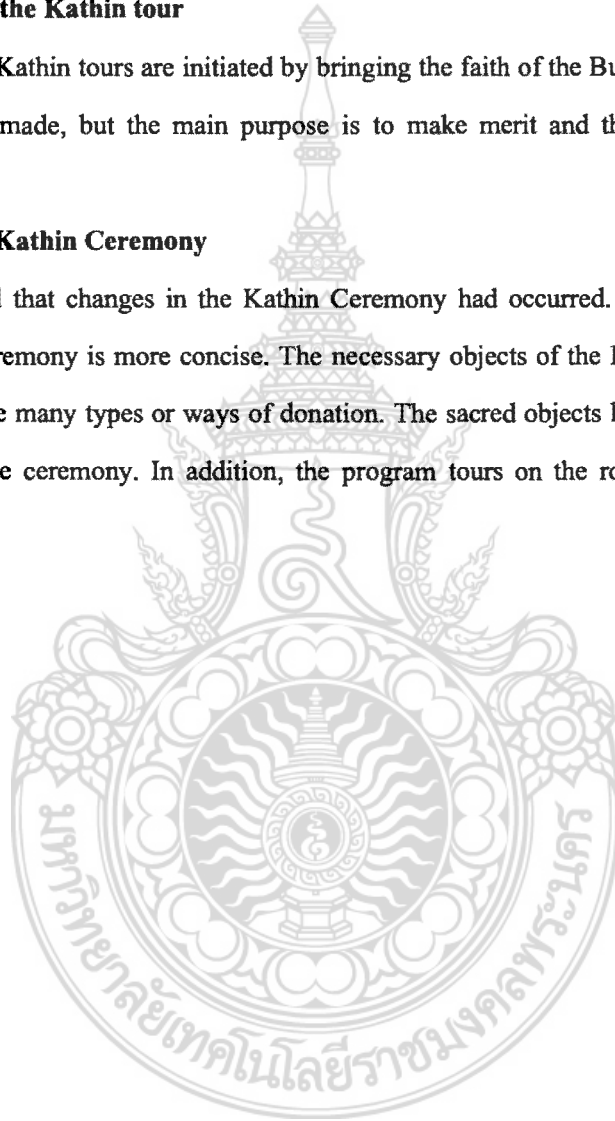
This ceremony creates the unity in the community as it strengthens the relationship between the temples and the villages, the Buddhist priest and the villagers. Any activities that occurred can strengthen the unity of the people as well as the harmony and the generousness among the groups involved. These can connect the relationship of various groups starting from the family, the relatives, neighbours, the community and the society.

4. The development of the Kathin tour

At present, the Kathin tours are initiated by bringing the faith of the Buddhist to add with the merit having been made, but the main purpose is to make merit and the traveling is the secondary one.

5. The dynamic of the Kathin Ceremony

It is discovered that changes in the Kathin Ceremony had occurred. What was clearly found out is that the ceremony is more concise. The necessary objects of the Buddhist priest are more variable. There are many types or ways of donation. The sacred objects have been given to the Buddhist joining the ceremony. In addition, the program tours on the route of the Kathin Ceremony are initiated.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องพลวัตการปรับตัวของประเพณีทำบุญทอดกฐินนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้ มหาวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2553 ขอขอบคุณบุคลากรสถาบันวิจัยและพัฒนาทุกคน ที่ให้ความช่วยเหลือในทุกเรื่องที่ร้องขอ ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือให้ข้อมูลอย่างเต็มใจ ตลอดจนขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนร่วมและให้ความอนุเคราะห์ทุกท่านที่มีได้กล่าวไว้ในที่นี้

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาแด่คณาจารย์ทุกท่านที่ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัย

ทรงสิริ วิชิรานนท์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	4
นิยามศัพท์	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศาสนา	6
การทำบุญ	11
ประเพณีกับพระพุทธศาสนา	18
ประเพณีทอดกฐิน	26
งานบุญกฐินในวิถีชีวิตคนไทย	42
การท่องเที่ยว	45
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	49
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	54
ข้อมูล	54
เครื่องมือวิจัย	54
การเก็บรวบรวมข้อมูล	56
การวิเคราะห์ข้อมูล	57
การตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือ	57
การนำเสนอข้อมูล	58

บทที่ 4 ผลการศึกษา	59
พื้นที่ศึกษา	
กฐิน : การคงอยู่ของประเพณีทำบุญในศาสนาพุทธ	65
กฐิน : ความหมาย รูปแบบ ความสำคัญ	67
กฐิน : บทบาทของประเพณีที่ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคม	60
กฐิน: พัฒนาการทัวร์กฐิน	74
กฐิน : พลวัตการทำบุญ	77
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	85
สรุปผลการศึกษา	85
ข้อเสนอแนะ	87
บรรณานุกรม	90
ภาคผนวก	95
แบบสัมภาษณ์	96

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

กุศโลบายที่สำคัญของประเพณีหรือพิธีกรรมก็เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิตของบุคคล สร้างเสริมความผูกพัน ความเป็นพวกเดียวกัน โดยเฉพาะประเพณีหรือพิธีกรรมทางศาสนา เป็นพลังในการสร้างความสามัคคีกัน เป็นที่มาของ “สำนึกร่วม”(collective consciousness) ของผู้คนในแต่ละสังคม วัฒนธรรม นักสังคมวิทยา เดอร์ไคม์(Durkhiem อ้างในพนม วงศ์ไทย,2547:17) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและสังคมว่า ศาสนามีส่วนประกอบด้านสังคมและสังคมมีส่วนประกอบด้านศาสนา การที่สมาชิกของสังคมมีความเชื่อทางศาสนาเหมือนกันมีผลทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นภายในสังคม และความเชื่อนี้จะได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและสังคมจึงมีลักษณะเหมือนลูกโซ่เกี่ยวพันซึ่งกันและกันนอกจากนี้ เดอร์ไคม์ ยังได้เน้นถึงหน้าที่ของศาสนาต่อสังคมในการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน(Social Solidarity) การมีส่วนร่วมในพิธีกรรมถือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของศาสนา มนุษย์จะรู้สึกถึงความสำคัญและมีคุณค่าในกลุ่มสังคมเมื่อได้เข้าร่วมในพิธีกรรมและความเชื่อในศาสนาเป็นสัญลักษณ์ของสังคม ประเพณีพิธีกรรมจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของศาสนา ด้วยเหตุนี้ศาสนาจึงเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมรักษากฎเกณฑ์ต่างๆ และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม (ยศ สันตสมบัติ, 2537 อ้างในทรงศิริ วิชิรานนท์,2538 : 2) ปรัชญาการณของประเพณีพิธีกรรมต่างๆ จะทำให้เข้าใจในความเป็นอยู่และความนึกคิดของผู้คน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงระบบคุณค่าของมนุษย์ที่มีต่อความสัมพันธ์ใน 3 ระดับ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งองค์ประกอบของประเพณีพิธีกรรมประกอบด้วย การทำบุญ การกินเลี้ยง และการเฉลิมฉลอง ทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ (ปราณี วงษ์เทศ,2528:252) จะมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนไม่อาจแยกจากกันได้โดยความสัมพันธ์เหล่านั้นดำเนินไปด้วยความเชื่อที่เป็นแรงเสริมอยู่เบื้องหลังในรูปของพฤติกรรมต่างๆที่อาจเกี่ยวข้องกับศาสนาหรือไม่ก็ได้ เพราะความเชื่อเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและมีกำลังใจขึ้น หากความเชื่อของมนุษย์ย่อมแตกต่างกันไปตามองค์ประกอบหรือปัจจัยสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคล ซึ่งย่อมก่อให้เกิดการกระทำที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษตามระดับความเชื่อเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมนั้นส่วนมากเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา(ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, 2543)

คนไทยยึดหลักคำสอนทางศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยผู้เฒ่าผู้แก่จะสอนลูกหลานว่าการทำบุญทำทานจะได้รับความสุขและขึ้นสวรรค์ แต่ถ้าทำบาปทำความชั่ว เมื่อตายจะตกนรก ความเชื่อเรื่องการทำบุญของคนไทยจะมีลักษณะของการผสมผสานความเชื่อที่เป็นทั้งความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ของศาสนาพราหมณ์ที่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้า และความเชื่อในพุทธศาสนาหากการผสมผสานดังกล่าวมีลักษณะของบุญกรรมซึ่งเชื่อมโยงระหว่างวัตถุและจิตใจให้มีความสมดุลกัน เกื้อกูลประโยชน์สูงสุดแก่ปัจเจกบุคคลและสังคม เช่น ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม อันเป็นพลังไว้ตัวตน แต่สามารถกำหนดชะตาชีวิตและส่งผลให้แก่ทุกคนเกิดมาแตกต่างกัน มีบุญบาปมีสถานภาพทางสังคมแตกต่างกัน(ยศ สันติสมบัติ,2540:202)

ความเชื่อเกี่ยวกับบุญของคนไทยทำให้พุทธศาสนิกชนทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยตลอด ชาวพุทธจะปฏิบัติตามคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในโอวาทพระปาฏิโมกข์ คือ ให้ทำความดี งดเว้นความชั่ว และทำจิตใจของตนให้ผ่องใส และคำสั่งสอนต่างๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เนื่องจากการทำความดีหรือบุญนั้นเป็นพื้นฐานแห่งแห่งคุณธรรมเบื้องสูงขึ้นไป การทำบุญนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงวัตถุที่ตั้งแห่งการทำบุญเรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ 3 ได้แก่ ทาน คือการเสียสละทรัพย์ของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ศีล คือการอบรมกาย วาจาให้สงบเรียบร้อยไม่เป็นโทษแก่สังคม และภาวนา คือการฝึกอบรมจิตใจให้เป็นกุศลจนสามารถเอาชนะกิเลสได้ซึ่งการทำบุญของคนไทย ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทยทั้งในความรู้ คติ ความเชื่อ และหลักปฏิบัติ ที่ปรากฏในขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆทั้งในวงจรชีวิตของบุคคล ชุมชน และสังคมต่างล้วนเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น

ขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรม เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์มีหลายลักษณะ หลายรูปแบบ ปรากฏการณ์ของประเพณีบางอย่างเกิดขึ้นตรงตามกาลเวลาที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ได้แก่ ประเพณี 12 เดือน หรือ ประเพณีตามปฏิทิน ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้นสำหรับปรากฏการณ์ที่เกิดหมุนเวียนเป็นประจำตามวัน เดือน ที่กำหนดไว้ในรอบปีหนึ่ง และส่วนใหญ่จะมีความสำคัญเนื่องด้วยศาสนา และมีการเฉลิมฉลองในวันนั้นๆ จึงมีการเรียกอีกอย่างว่า “เทศกาล” (festival) ประเพณี พิธีกรรมนี้เกิดจากศรัทธาในศาสนา และปฏิบัติกันทั่วไปในสังคม ทอดกฐิน เป็นประเพณีหนึ่งใน ประเพณี 12 เดือน มีการกำหนดที่แน่นอนคือ จัดหลังวันออกพรรษา เป็นเวลา 1 เดือนตามที่กำหนดในพระวินัย คือ เริ่มตั้งแต่ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนจะได้ถวายเครื่องนุ่งห่มและไทยธรรมเป็นเครื่องบูชาแด่พระสงฆ์ ซึ่งอานิสงส์ที่เกิดขึ้นจะได้ทั้งกับผู้ทอดและภิกษุสงฆ์ ประเภทของกฐิน มี 2 ประเภท คือ กฐินหลวง และกฐินราษฎร์ แต่ได้ขึ้นกันบ่อย คือ กฐินสามัคคี ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของกฐินราษฎร์ จะมีลักษณะที่มีเจ้าภาพหลายคนร่วมกัน จัดเป็นคณะทำงานมีหนังสือขออนุญาตไปยังผู้อื่น เมื่อได้ปัจจัยมาก็จัดผ้าอันเป็นองค์กฐินรวมทั้งบริวารไปทอด ณ วัดใดวัดหนึ่งที่ลงไว้ และเป็นที่มาของการจัดกฐินรวมถึงทัวร์กฐินในปัจจุบัน

ทวารกฐิน เป็นการพัฒนารูปแบบการทำบุญ “ทอดกฐิน” โดยนำการท่องเที่ยวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการทอดกฐินและผู้จัดได้กำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยวในเส้นทางที่จะต้องเดินทางไปทอดกฐิน หรือจองกฐิน ในวัดที่อยู่ในเส้นทางที่กำหนดไว้ ช่วงเวลายังคงจัดในช่วง 1 เดือนหลังวันออกพรรษา ผู้ที่มีความประสงค์ก็สามารถเข้าร่วมได้เพราะจะมีการประชาสัมพันธ์ในสื่อต่างๆอย่างกว้างขวาง หลายคนที่จะเข้าร่วมจะมีความรู้สึกที่ตนเองอิมบุญในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ได้ทำบุญใหญ่ด้วยการทอดกฐิน และยังได้ท่องเที่ยว อีกทั้งเป็นการสร้างเครือข่ายของกลุ่มคนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน อาทิ กลุ่มผู้สูงอายุที่มักรู้สึกที่ตนถูกทอดทิ้ง ไร้คุณค่า แต่เมื่อมาได้ร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน เช่นทวารกฐินนี้ ผู้สูงอายุเหล่านี้จะรู้สึกที่ตนได้ประพฤติปฏิบัติตามสำนักทางสังคมที่ได้รับการปลูกฝังในเรื่องการทำบุญ ได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้รับการยอมรับและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับคณะที่ร่วมเดินทาง และอีกหนึ่งนัยที่สำคัญคือความสุขที่ได้รับจากการได้เดินทางท่องเที่ยววัดที่คณะจัดขึ้น ทวารกฐินจึงถือได้ว่าเป็นการตอบ ใจต่อความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคที่นับวันจะได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ

ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงความหมาย รูปแบบ ความสำคัญของประเพณีทอดกฐิน พัฒนาการและการก่อเกิดของทวารกฐินว่าเริ่มต้นอย่างไร รูปแบบการจัดทวารกฐินว่ามีลักษณะการจัด การวางแผน การเลือกวัดที่รับกฐินว่ามีลักษณะรูปแบบอย่างไร บทบาทหน้าที่ของประเพณีทอดกฐินยังคงเป็นหลักที่ทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ต่อศาสนายังคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร รวมถึงต้องการทราบถึงปรากฏการณ์ทวารกฐินที่เกิดขึ้นนี้มีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของวัดที่รับกฐิน กลุ่มผู้ร่วมคณะทวาร ตลอดจนชุมชนที่วัดรับกฐินตั้งอยู่ ทั้งนี้เพื่อหาคำตอบว่าปรากฏการณ์ทวารกฐินนี้ถือเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของสังคมไทยหรือไม่ เป็นปรากฏการณ์ที่มีความหมายและมีมิติในบริบทของกาลเวลาที่ไม้อยู่นิ่งอย่างไร ยังคงยืนยงในบทบาทหน้าที่ของกุศโลบายของการจัดประเพณีพิธีกรรมที่ต้องการให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขหรือ ได้เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใด ซึ่งคำตอบที่ได้รับจะสามารถสนองตอบต่อยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศสืบไป

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาการคงอยู่ของประเพณีทอดกฐิน
- 1.2.2 เพื่อศึกษาความหมาย รูปแบบ ความสำคัญของประเพณีทอดกฐิน
- 1.2.3 เพื่อทำความเข้าใจในวิถีทำบุญในการทอดกฐิน
- 1.2.4 เพื่อศึกษาพัฒนาการการก่อเกิดปรากฏการณ์ทวารกฐิน
- 1.2.5 เพื่อศึกษาพลวัตการปรับตัวในประเพณีทำบุญทอดกฐิน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตเนื้อหา

1) การศึกษาความหมาย ความสำคัญของประเพณีทอดกฐินเพื่อทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม ความเป็นมาของประเพณีกฐิน นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยศึกษาในประเด็นสำคัญหลายประการ อาทิ ความหมายและความสำคัญของประเพณีกฐิน บทบาทหน้าที่ของประเพณีกฐินที่มีต่อมนุษย์ ต่อชุมชน และต่อสังคม บริบทที่เกี่ยวข้องกับการจัดประเพณี อาทิ วัดที่รับกฐิน ผู้จัดคณะกฐิน ผู้ร่วมคณะกฐิน และประชาชนที่อยู่ในชุมชนที่วัดจัดกฐินตั้งอยู่

2) การศึกษารูปแบบของการจัดประเพณีกฐินว่ามีรูปแบบ แต่ละรูปแบบมีลักษณะอย่างไร องค์ประกอบที่สำคัญของประเพณีมีอะไรบ้าง สัญลักษณ์ที่ปรากฏในประเพณี มีความหมายว่าอย่างไร

3) การศึกษาพัฒนาการการก่อเกิดปรากฏการณ์ทวารกฐิน ว่า เริ่มต้นตั้งแต่เมื่อใด มีลักษณะอย่างไร ในแต่ละช่วงเวลา จากอดีตสู่ปัจจุบัน

4) การศึกษาพลวัตการปรับตัวของบริบทที่เกี่ยวข้องกับทวารกฐินในลักษณะที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม ว่าปรากฏการณ์ทวารกฐินที่เกิดขึ้นนี้มีความหมายอย่างไรต่อบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาถึงผลผลิตของคุณค่าที่มีการปรับเปลี่ยนไปของประเพณีทอดกฐินว่าถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไร ผู้คนที่เกี่ยวข้องบริโศกคุณค่าที่มีการปรับเปลี่ยนนั้นอย่างไร

1.3.2 ขอบเขตเป้าหมาย

สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาผู้วิจัยได้วางแผนดังนี้ ผู้วิจัยจะเข้าร่วมคณะทวารกฐินที่มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ในสื่อต่างๆ เช่น สื่อทางอินเทอร์เน็ต สื่อทางหนังสือท่องเที่ยวต่างๆ หรือจากการบอกเล่าจากคนรู้จัก 3 ครั้ง ในช่วงเวลาเทศกาลกฐิน โดยคัดเลือกจากความน่าเชื่อถือของผู้จัดระยะทางการเดินทาง วัดที่รับคณะทวารกฐินเป็นประจำ และเมื่อได้พื้นที่เป้าหมายแล้ว ผู้วิจัยจะเดินทางไปสำรวจล่วงหน้าในพื้นที่ดังกล่าวเพื่อหาข้อมูลภาคสนามเบื้องต้น สำหรับในช่วงการเข้าร่วมคณะทวารกฐินผู้วิจัยจะใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและเป็นทางการ และการบันทึกข้อมูลเป็นเครื่องมือในการวิจัยภาคสนาม

1.3.3 ขอบเขตเวลา

เริ่มทำการศึกษาดังแต่เดือนตุลาคม 2552 – กันยายน 2553

1.4 นิยามศัพท์

ทอดกฐิน หมายถึงการทำพิธีถวายผ้ากฐินแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาครบ 3 เดือน ณ วัดใดวัดหนึ่งทอดเป็นสำนวนใช้เฉพาะการถวายผ้ากฐิน โดยนำไปวางทอดไว้ต่อหน้าพระ เป็นกริยาให้รู้ว่าถวาย

พลวัต หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆของพิธีกรรมทอดกฐิน

การทำบุญ หมายถึง การกระทำที่ถูกต้องและเป็นกุศลทั้งทางกาย วาจา และใจ รวมทั้งไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้เกิดแก่ตนเองและผู้อื่น

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้เข้าใจในความหมาย ความสำคัญ และรูปแบบของประเพณีทอดกฐิน
2. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบประเพณีพิธีกรรมอื่นๆอันเนื่องมาจากพุทธศาสนา
3. เป็นแนวทางในการจัดการให้ประเพณีทอดกฐินคงอยู่และสืบทอดต่อไปอย่างถูกต้องเหมาะสม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเพณีมีความสำคัญต่อสังคมอย่างยิ่ง เพราะประเพณีเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นปึกแผ่น ความเป็นชาติ เนื่องจากมีเอกลักษณ์ในการปฏิบัติของสังคมเป็นของตนเอง ถ้าสังคมไม่มีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของคนแล้วก็จะทำให้ขาดความภาคภูมิใจในความเป็นสังคมไทย ขณะเดียวกันหากเรารักษาประเพณีอันดีงามของแต่ละสังคมของไทยไว้ก็จะทำให้เกิดความภูมิใจที่สังคมมีสิ่งดีงามเป็นเอกลักษณ์ของตน การศึกษาเรื่อง พลวัตการปรับตัวการทำบุญในประเพณีทอดกฐิน นี้ ผู้ศึกษามีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะศึกษาว่าประเพณีทำบุญหนึ่งของไทยที่มีการสืบสานกันมาอย่างยาวนานนั้น ยังคงมีบทบาท ความสำคัญ และมีความหมายต่อผู้คนในชุมชน สังคม มากน้อยเพียงใด มีการปรับเปลี่ยนในลักษณะใดบ้าง โดยมีสมมติฐานว่าไม่ว่าสังคมจะมีการปรับเปลี่ยนไปเช่นใด ความเชื่อและวิถีปฏิบัติในเรื่องการทำบุญของคนไทย ยังคงมีอยู่หากแต่มีปรับตัวไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกประเพณีทอดกฐินมาเป็นกรณีศึกษา เพื่อทดสอบสมมติฐานดังกล่าว ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิในลักษณะของหนังสือ บทความที่ตีพิมพ์ในวารสาร ที่เผยแพร่บนเว็บไซต์ เอกสารทางวิชาการในลักษณะต่างๆ อาทิ วิทยานิพนธ์ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำมาจัดหมวดหมู่ ได้ดังต่อไปนี้

2.1.แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศาสนา

ศาสนา คือ ระบบสัญลักษณ์ระบบหนึ่งที่เป็นระบบเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แวดล้อมที่มนุษย์จำเป็นต้องเกี่ยวข้องด้วยตั้งแต่เกิดจนตายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ศาสนาเป็นปรากฏการณ์ทางจิตใจซึ่งบุคคลแสดงออกมาทางความเชื่อ และความเชื่อนี้จะนำไปสู่การเกิดพฤติกรรมทางพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์หลายรูปแบบ

พฤติกรรมทางศาสนาในทัศนะของนักมานุษยวิทยาถือว่าไม่ใช่พฤติกรรมที่โง่งมง่าย หากแต่เป็นเรื่องของเหตุผล การที่คนสมัยก่อนกลัวลมพายุแล้วนั่งลงไหว้ เป็นวิธีที่ทำให้จิตใจเข้มแข็งขึ้น และหายหวาดกลัวได้ เพราะคิดว่าได้เอาใจพายุแล้ว พฤติกรรมดังกล่าวเรียกว่าขวัญและกำลังใจของมนุษย์ ที่มาจากศาสนาจากความกลัว ความไม่รู้ ความไม่เข้าใจ และเมื่อมีศาสนาก็จะสร้างระบบระเบียบให้คนปฏิบัติตามในรูปแบบเดียวกันเพื่อต้องการให้คนในสังคมอยู่ร่วมกัน อยู่ในโลกกันอย่างสงบสุข

จะพบว่าในแต่ละสังคมวัฒนธรรมจะมีรูปแบบความเชื่อและพิธีกรรมแตกต่างกันออกไป ทั้งขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมด้วย โดยอาจจะมีตัวแปรอื่นใดที่มีแรงผลักดันให้กระบวนการทางศาสนาแต่ละรูปแบบแตกต่างกัน ทั้งนี้ศาสนาเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อช่วยให้มนุษย์มีสถานะจิตใจที่ดีขึ้น และมีวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งระบบความเชื่อและศาสนาเป็นระบบทางสังคมระบบหนึ่ง ย่อมจะต้องมีความสัมพันธ์กับระบบอื่นๆ ในสังคม เช่น ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษาในเมื่อระบบความเชื่อและศาสนาเป็นวัฒนธรรมซึ่งมีธรรมชาติที่จะเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยนตัวเองไปตามสถานการณ์ สิ่งแวดล้อม และความต้องการของสังคมในแต่ละยุคสมัย ซึ่งทางมานุษยวิทยามองในเรื่องของรูปแบบ “วิวัฒนาการ” โดยเฉพาะกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีความแตกต่างเพิ่มขึ้น และมีความซับซ้อนมากขึ้นในองค์กรที่จะช่วยให้ทั้งสิ่งมีชีวิตและระบบทางสังคมหรือหน่วยทางสังคมใด ๆ ก็ตาม มีความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น เพื่อว่า จะได้มีความสัมพันธ์ที่เป็นอิสระกับสิ่งแวดล้อมมากกว่าสังคมในอดีตที่มีความซับซ้อนน้อยกว่า และต้องพึ่งพิงสิ่งแวดล้อมมากกว่า

ในการศึกษาครั้งนี้ได้รวบรวมแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศาสนาที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

โรเบิร์ต เบลล่าห์ (Robert Bellah) มองมนุษย์ในทุกระดับสังคมต่างก็พยายามหาคำตอบเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติและ ความหมายของชีวิต การให้ความหมายและตีความหมายจะแตกต่างกัน แต่สังคมทุกรูปแบบมีการพยายามให้ความหมายและการตีความหมายจะแตกต่างกัน แต่สังคมทุกรูปแบบมีการพยายามให้ความหมายหรือคำตอบเบลล่าห์จึงได้เสนอแนะว่าเราอาจพิจารณาสังคมรูปแบบต่าง ๆ วิเคราะห์การให้ความหมายหรือระบบสัญลักษณ์ของศาสนา ว่าสอดคล้องกับพิธีกรรมทางศาสนาและสัมพันธ์กับสถาบันทางสังคมอื่นอย่างไร การแบ่งสังคมนั้นเบลล่าห์ได้ใช้ข้อมูลทางโบราณคดีซึ่งได้กล่าว จากหนังสือเรื่อง “Religious Evolution” ว่าสังคมออกเป็น 5 ระดับ คือสังคมเร่ร่อน สังคมโบราณ สังคมสมัยประวัติศาสตร์ สังคมต้นสมัยใหม่ และสังคมสมัยใหม่ ถ้าเปรียบเทียบกับช่วงเวลาทางโบราณคดี สังคมเร่ร่อนก็คือสังคมยุคหินเก่า สังคมโบราณคือสังคมยุคหินใหม่หลังการปฏิวัติเกษตรกรรม สังคมสมัยประวัติศาสตร์ คือสังคมของอารยธรรมต่าง ๆ เช่น กรีก โรมัน อินเดีย จีน เป็นต้น สังคมต้นสมัยใหม่คือสังคมในช่วงก่อนและหลังปฏิวัติอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ส่วนสังคมสมัยใหม่คือสังคมปัจจุบันแบบตะวันตกหรือแบบประเทศที่พัฒนาแล้วสมมติฐานของเบลล่าห์ก็คือว่าสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ย่อมเปลี่ยนแปลงรูปแบบของศาสนาไปด้วย ทั้งในด้านสัญลักษณ์ พิธีกรรม กลุ่มศาสนา และอิทธิพลที่มีต่อสังคม (อมรา พงศาพิชญ์, 2541:51-53)

จะเห็นได้ว่า เบลล่าห์ได้พยายามชี้ให้เห็นว่ารูปแบบของศาสนาเปลี่ยนไปพร้อม ๆ กับรูปแบบของสังคม และได้วิเคราะห์ 4 เรื่อง คือ สัญลักษณ์ พิธีกรรม องค์กรทางศาสนา และอิทธิพลที่มีต่อสังคม นอกจากนี้ อมรา พงศาพิชญ์ ยังเสนอความเห็นว่เพื่อให้สอดคล้องกับนิยามของคำว่า “ศาสนา” ซึ่งราชบัณฑิตได้เสนอไว้ ในการ

เปรียบเทียบความสัมพันธ์และอิทธิพลของศาสนากับสถาบันอื่นในสังคมรูปแบบต่าง ๆ สามารถแยกองค์ประกอบของศาสนาออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้ คือ 1. ปรัชญาคำสอน 2. พิธีกรรม 3. หลักศีลธรรมหรือแนวทางการอยู่ร่วมในสังคม ซึ่งเป็นค่านิยมของราชบัณฑิตสถานในส่วนของปรัชญาคำสอนนั้นมองคำสอนในฐานะเป็นระบบสัญลักษณ์และการให้ความความหมายหรือที่เบลล่าห์เรียกว่าสัญลักษณ์ ส่วนพิธีกรรมก็คือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และในหัวข้อหลักศีลธรรมหรือแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมจะมองถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันศาสนาและสถาบันทางสังคมอื่น ๆ แต่จะเน้นที่สถาบันเศรษฐกิจและการเมือง หัวข้อนี้คล้ายคลึงกับหัวข้อองค์การศาสนาและอิทธิพลของศาสนาต่อสังคมของเบลล่าห์

เบลล่าห์ นิยามความหมายของคำว่า “วิวัฒนาการ” ที่จะใช้ในการอธิบายถึงทฤษฎีวิวัฒนาการทางศาสนาของตนว่า หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีความแตกต่างเพิ่มขึ้น และมีความซับซ้อนมากขึ้นในองค์กรที่จะช่วยให้ทั้งสิ่งมีชีวิต และระบบทางสังคมหรือหน่วยทางสังคมใด ๆ ก็ตาม มีความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น เพื่อที่จะได้มีความสัมพันธ์ที่เป็นอิสระกับสิ่งแวดล้อมมากกว่าสังคมในอดีตที่มีความซับซ้อนน้อยกว่า และต้องพึงพิงสิ่งแวดล้อมมากกว่า ในคำอธิบายนี้ เบลล่าห์ไม่ได้สรุปว่า กระบวนการวิวัฒนาการจะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หันกลับไม่ได้ เปลี่ยนแปลงไม่ได้ หรือจำต้องผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เป็นสายตรงสายเดียว นอกจากนี้เบลล่าห์คิดว่ารูปแบบหรือ โครงสร้างที่เรียบง่ายกว่ายังสามารถอยู่รอด และพัฒนาอย่างควบคู่กับรูปแบบที่ซับซ้อนกว่าได้ด้วย ดังนั้น ความหมายของคำว่า วิวัฒนาการในที่นี้จึงมิได้มีความหมายในเชิงอภิปราย แต่เป็นข้อสรุปจากประสบการณ์ว่า รูปแบบและโครงสร้างที่ซับซ้อนมากกว่ามักจะพัฒนามาจากรูปแบบที่ซับซ้อนกว่าจึงแตกต่างจากรูปแบบที่ซับซ้อนน้อยกว่าเท่านั้น

แนวคิดเกี่ยวกับ “วิวัฒนาการทางศาสนา” วางอยู่บนพื้นฐานของการตั้งข้อสมมติฐาน ทั้ง 3 ประการด้วยกัน คือ(ปราณี วงษ์เทศ ,2543 : 5-6) ได้สรุปว่า

ประการแรก ศาสนาหรือระบบสัญลักษณ์หรือที่ Geertz เรียกว่า “ระบบทั่วไปของการดำรงอยู่” จะมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาอย่างน้อยก็เปลี่ยนไปในทิศทางที่มีความแตกต่างมากขึ้น เป็นที่เข้าใจได้มากขึ้น หรือในทัศนะของ Weber ก็คือมีรูปแบบที่เป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น

ประการที่สอง ความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมทางศาสนา ธรรมชาติของผู้ปฏิบัติตามศาสนาองค์การศาสนา และความคิดเกี่ยวกับเนื้อหาของศาสนาในสังคม ก็มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนไปในวิถีทาง ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของระบบความเชื่อหรือสัญลักษณ์ทางศาสนาอย่างเป็นระบบ

ประการที่สาม การเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของศาสนาจะสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงมิติทางสังคมที่มีความหลากหลาย ซึ่งถือเป็นกระบวนการทั่วไปของวิวัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรม

การศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมจำเป็นต้องพาดพิงไปถึงเรื่องศาสนา เพราะศาสนาเป็นระบบความเชื่อที่มีความสำคัญยิ่งต่อบุคคลและการดำรงชีวิตในสังคม บุคคลจะปฏิบัติตามพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อนั้น ฉะนั้น ระบบศาสนาจึงเกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่เกิดไปจนตาย และมีอยู่ในกลุ่มมนุษย์ตราบนานเท่านาน ถ้าหากมนุษย์ไม่สามารถจะอธิบายปรากฏการณ์เหนือธรรมชาตินั้น ๆ ได้ มนุษย์จึงสร้างระบบศาสนาขึ้นมาเพื่อให้ตนอยู่ได้ในโลกซึ่งแวดล้อมด้วยธรรมชาติอันน่าสะพรึงกลัวได้อย่างมั่นคง ระบบศาสนาจะได้รับการยอมรับนับถืออย่างเข้มข้น และกว้างขวาง ในยุคที่มนุษย์ยังหาคำตอบและคำอธิบายในเรื่องธรรมชาติไม่ได้ ยิ่งลึกลับมืดเท่าใด ยิ่งไม่เข้าใจได้มากเพียงนั้น ศาสนายิ่งจะคุบลังและศักดิ์สิทธิ์ พลังอำนาจเร้นลับก็จะแสดงผ่านออกมาทางพิธีกรรมอันน่าพิศวงชวนให้ค้นหามิติลึกลับในอีกมิติหนึ่งของวัฒนธรรม และเราไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าพระเจ้า (God) คือใคร มีรูปร่างหน้าตาเป็นเช่นใด สรรวสวรรค์นั้นอยู่ที่ไหน “ ศาสนาคือระบบความเชื่อ ไม่ต้องการพิสูจน์ หากพิสูจน์เสียแล้วมันจะเป็นวิทยาศาสตร์ขึ้นมาโดยทันที ” สุดแล้วแต่ใครจะเชื่อและกำหนด ตามแต่วิถีทางแห่งชีวิตจะลิขิตให้เราเลือกเดิน ทุกข์ก็เป็นสุขได้หากเรามีความพอเพียง

ในการศึกษา “ศาสนา” ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งนั้น นักมานุษยวิทยา และนักสังคมวิทยา ได้ทำการศึกษาจากแง่มุมและด้านต่าง ๆ ตามความสนใจของแต่ละบุคคล และให้แนวความคิดในการศึกษาแตกต่างกันออกไป คือ

Emile Durkheim (1917) ได้แสดงแนวความคิดเกี่ยวกับศาสนาและพิธีกรรมไว้ว่า ความเชื่อทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคลเข้ากับกลุ่ม และบุคคลจะกระทำพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อถือนั้น อันเป็นพลังที่จะรวมกลุ่มเข้าด้วยกันให้เป็นปึกแผ่น (Solidarity) เพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม ฉะนั้นตามทัศนะของเคอร์ไคม์ จึงถือว่าศาสนาทำหน้าที่บำรุงรักษาให้สังคมนั้นได้ดำรงอยู่ต่อไปได้ (Continuity)

นอกจากนี้เคอร์ไคม์ ได้ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มหรือสังคมจำเป็นต้องมีการควบคุมนอกจากกฎหมายข้อบังคับ ทำหน้าที่ควบคุมเพียงส่วนหนึ่งแล้ว ศาสนาเป็นอีกส่วนหนึ่งในการควบคุมและช่วยสร้างเสถียรภาพให้แก่สังคม ศาสนาทัศนะของเคอร์ไคม์ ปฏิบัติหน้าที่สำคัญ 3 ประการ คือ

- 1). ทำหน้าที่ในการเตรียมและจัดระเบียบวินัย (Disciplinary and Preparatory Function) หน้าที่นี้จะเป็นส่วนพิธีกรรมของศาสนาและหัดให้บุคคลมีระเบียบวินัยด้วยตัวของตัวเอง และเตรียมคนเพื่อชีวิตในสังคม
- 2). หน้าที่ในการยึดเหนี่ยวหรือผนึกเข้ากับสังคม (Cohensive Function) ศาสนาและพิธีกรรมจะทำหน้าที่ในอันที่จะสร้างความหมายของการที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกัน มีอารมณ์และความรู้สึกทำนองเดียวกัน ตลอดจนแสดงออกในแนวเดียวกันเป็นการสร้างพลังของการรวมกลุ่ม

3).หน้าที่ในการผนวกและรื้อฟื้น (Euphoric Function) พิธีกรรมทำให้เกิดความสุขในการมีชีวิตร่วมกัน พร้อมทั้งเป็นการลดความกดดันหรือเศร้าโศกในจิตใจ ในกรณีที่กลุ่มสังคมจำเป็นต้องประสบภาวะวิกฤติเสมอ ๆ เช่น การตายหรือประสบภัยต่าง ๆ ซึ่งพิธีกรรมทางศาสนาจะเป็นเครื่องชี้ว่าบุคคลที่ประสบเคราะห์กรรมนั้น มิใช่เป็นผู้เดียวที่ได้รับทุกข์ แต่กลุ่มสังคมก็มีส่วนร่วมในความทุกข์อันนั้นเห็นได้จากพิธีกรรมศพซึ่งบรรดาญาติพี่น้องเพื่อนฝูงของผู้ตายทั้งหลายและผู้ที่มีชีวิตอยู่ก็จะมาร่วมในพิธีกรรมนั้นด้วย เป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมในความทุกข์ หรือในพิธีแต่งงานก็จะมีผู้มาแสดงความยินดีช่วยเหลือ สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงตระหนักในผลของการเป็นสมาชิกของสังคมนั้น

จะเห็นได้ว่า เดอร์ไคม์ ศึกษาพิธีกรรมทางศาสนา แต่เป็นการศึกษาในลักษณะหน้าที่นิยมทางสังคม คือหน้าที่สถาบันต่าง ๆ ต้องมีไว้เพื่อประโยชน์ของสังคม สำหรับเดอร์ไคม์มองว่าศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่เป็นวิธีการแสดงออกวิธีหนึ่ง ซึ่งมีผลกระทบต่อสมาชิกของสังคม ทั้งนี้พื้นฐานความคิดทฤษฎีของ เดอร์ไคม์สนใจอยู่มี 2 ระดับ คือ 1. ระดับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคม 2. ระดับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับกลุ่มสังคม

Bronislaw Malinowski (อ้างใน วาสนา อรุณกิจ, 2529 : 9-10) ได้เสนอแนวทางสำหรับกลุ่มที่ศึกษา โครงสร้าง-หน้าที่ (Structural-Functionalism) ว่า การปฏิบัติตามวัฒนธรรมในแต่ละสังคมนั้นย่อมจะปรากฏออกมาในลักษณะของการกระทำอย่างต่อเนื่องและอย่างมีความหมาย และทั้งหมดนี้จะต้องพยายามเข้าใจในแง่ของการสนองตอบความต้องการทางด้านจิตวิทยาของเอกชนที่รวมกันอยู่ในสังคม มาลินอฟสกี มุ่งอธิบายให้เห็นว่าการปฏิบัติในเรื่องเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ นั้น เป็นไปเพื่อสนองความต้องการในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม มาลินอฟสกี เห็นว่า “หน้าที่ของศาสนา” คือ ช่วยสนับสนุนกำลังขวัญของมนุษย์ โดยการเสริมสร้างทัศนคติที่มีคุณค่าต่าง ๆ เช่น การยอมรับนับถือประเพณี ความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ความกล้าหาญและความมั่นใจในการต่อสู้กับอุปสรรคและในการเผชิญหน้ากับความตาย พิธีกรรมทางศาสนา มีหน้าที่บางอย่างในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของมนุษย์ในสังคม

นอกจาก Durkheim และ Malinowski แล้ว Marett (1909) Tylor (1958) Frezer (1955) Radcliffe-Brown (1965) Leach (1976) Levi-Strauss (1966) ต่างเห็นพ้องว่า ศาสนาทำหน้าที่สื่อความเข้าใจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทำให้มนุษย์อยู่กับธรรมชาติได้อย่างมีกำลังใจ

2.2 การทำบุญ

การทำบุญ คือ การทำความดี ในทางพระพุทธศาสนา มิได้มุ่งหาผลตอบแทนที่เป็นความสุข โขลกลาภ เกียรติ อำนาจวาสนา บริวารและการไปเกิดในสวรรค์ เท่านั้น แต่มีจุดประสงค์หลักเพื่อการกำจัดกิเลส ทำลายความสังสมก่อตัวของตัณหา เพื่อให้ผู้กระทำบุญนั้นประสบแต่ความสุขอันแท้จริง คือ พระนิพพานในที่สุด

บุญ หมายถึง เครื่องชำระสันดาน หรือชำระพื้นจิตใจให้สะอาด และทำให้เกิดผลในภพที่นำขึ้นชม ส่วนบาปคือ สิ่งที่ทำให้เกิดวิภูฏทุกข์ หรือสิ่งที่ทำให้ถึงทุกติ โดยมีความหมายสามัญว่าลามก(ต่ำทรามหรือเลว) พุทธศาสนามีคำสอนในเรื่องบุญว่า เป็นการกระทำที่เป็นบุญจะต้องเป็นเรื่องที่ถูกต้องและเป็นกุศล ไม่ก่อความ

เตือนหรือก่อให้เกิดแก่ตนและผู้อื่น เป็นการกระทำที่บัณฑิตสรรเสริญ หากได้กระทำให้สมบูรณ์แล้ว จะเป็นประโยชน์และความสุขอย่างเต็ม ดั่งพุทธพจน์ว่า บุญเป็นชื่อของความสุข(พระธรรมปิฎก,2541:168-169)

หลักการทำความดีในพุทธศาสนา เรียกว่า บุญ(บุญ)หรือบุญกิริยาวัตถุ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สุตตันตบุญกิริยาวัตถุ และอภิธรรมบุญกิริยาวัตถุ

สุตตันตบุญกิริยาวัตถุ มาจากสุตตันตปิฎก เป็นเรื่องราวที่เป็นวิบาก เป็นผลมาแล้ว การเกิดของคน (มนุษย์) บางคนที่ย่ำรวมหาศาลเพราะเคยสร้างกุศลกับพระอรหันต์ทั้งหลายในเขตบุญของพระพุทธศาสนา

อภิธรรมบุญกิริยาวัตถุ มาจากอภิธรรมปิฎก เป็นเรื่องของเหตุที่ประกอบด้วยเรื่องของจิต เจตสิก รูป ปรมาัตถธรรม ที่ทำมา

การกระทำที่เป็นบุญ ในทางศาสนา พระพุทธเจ้าได้แสดงทางแห่งกุศลกรรมซึ่งเป็นทางแห่งการทำความดี ที่เรียกว่าบุญ เมื่อบุคคลกระทำแล้ว ย่อมส่งผลให้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เรียกว่า กุศลกรรมบถ 10 ประการคือ

1 ปาณาติปาตา เวรมณี	เว้นจากปลงชีวิต
2 อทินนาทานา เวรมณี	เว้นจากถือเอาของที่เขามิได้ให้โดยอาการขโมย
3 กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี	เว้นจากประพฤติดีในกาม
4 มุสาวาทา เวรมณี	เว้นจากการพูดเท็จ
5 ปิสุณาวาจา เวรมณี	เว้นจากการพูดต่อเสียด
6 ผรุสยา วาจา เวรมณี	เว้นจากพูดคำหยาบ
7 สัมผัปปลาปา เวรมณี	เว้นจากพูดเพื่อเจ้อ
8 อนภิชชา	ความไม่โลภอยากได้ของเขา
9 อพยาบาท	ความ ไม่คิดร้ายผู้อื่น
10 สัมมาทิฐิ	ความเห็นชอบ ถูกต้องตามคลองธรรม

ส่วนการกระทำที่เป็นบุญอันเรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ แปลตามศัพท์ว่า วัตถุเป็นที่แห่งการทำบุญ สิ่งที่ทำให้เกิดบุญหรือหลักแห่งการทำบุญนี้ได้จำแนกไว้เป็น 2 นัย คือ บุญกิริยาวัตถุ 3 กับบุญกิริยาวัตถุ 10

บุญกิริยาวัตถุ 3 ได้แก่

1. ทานมัย	หมายถึง	ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
2. สีลมัย	หมายถึง	ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย
3. ภวานามัย	หมายถึง	ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจ

ในกรณีที่ทำบุญกิริยาวัตถุแบ่งออก 2 นัย คือ นัยที่ 1 มี 3 อย่างกับนัยที่ 2 มี 10 อย่าง นั้น ความจริงแล้วหลักใหญ่ๆ ก็คงมีเพียง 3 หลัก คือ ทาน ศีล และภาวนา ส่วนที่เพิ่มขึ้นมาอีก 7 ข้อนั้นเป็นการแยกแยะละเอียดออกไปหรือเพื่อเสนอแนะ ทางเลือกแก่ผู้ปฏิบัติว่า ข้อไหนมีแง่บวที่จะปฏิบัติให้บังเกิดผลประการอื่น ๆ ได้ อย่างไรอีกบ้าง ในบุญกิริยาวัตถุ 10 นั้น 3 ข้อแรกตรงกันกับบุญกิริยาวัตถุ 3 ส่วนข้ออื่น ๆ นอกนั้นสามารถรองเคราะห์ลงในบุญกิริยาวัตถุ 3 ได้ดังนี้ ข้อ 4 อดเจียมมัย ข้อ 5 เวชยาวัจจมัย สงเคราะห์เข้าในสีลมัย ข้อ 6 ปัตติทานมัย ข้อ 7 ปัตตานุโมทนา มัย สงเคราะห์ เข้าในทานมัย ข้อ 8 ฐัมมัสสวนมัย ข้อ 9 ฐัมมเทศนามัย

สงเคราะห์เข้าในภาวามัย ข้อ 10 ทิฏฐุกัมมสงเคราะห์เข้าได้ทั้งในทาน ศีล และภาวนา (พระธรรมปิฎก,2543: 109-111)

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะได้อธิบายหลักใหญ่ ๆ ของการทำบุญทั้ง 3 ประการดังต่อไปนี้

1) **ทานมัย** การทำบุญด้วยการให้ทาน ทาน หมายถึงการให้ การเสียสละ การเผื่อแผ่แบ่งปัน การอนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้ยากไร้ ขาดแคลน คำว่า “ทาน” ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาตามหลักธรรม โดยเฉพาะในมงคลสูตร หมายถึงการให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน บริจาคสงเคราะห์ และบำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งถือว่าเป็นมงคลประการหนึ่ง ส่วนในสังคหวัตถุทานคือ การให้ปันวัตถุสิ่งของ ปิยวาจา คือการเจรจาด้วยวาจาที่อ่อนหวาน อติถจริยา คือ การประพฤติสิ่งที่ประโยชน์และสมานัตตตา คือ การเป็นผู้ที่เสมอต้นเสมอปลาย (ที.ปา.11/31/206อ้างในแม่วิไล ลักษ์แก้วมณีศรี,2550)

การให้ทานตามความหมายที่กล่าวมา เป็นการให้ด้วยการเสียสละสิ่งของด้วยจิตที่ยินดีเพื่อมุ่งสู่คุณธรรมทางศาสนาในระดับสูง ซึ่งการให้ทานเป็นสิ่ง ที่จะก่อให้เกิดสูงยิ่งขึ้นไป

ในทานวรรค ท่านกล่าว ถึงการให้ทานโดยแบ่งตามประเภทของสิ่งของที่จะให้เป็น 2 ประเภท คือ

- (1) อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ
- (2) ธรรมทาน การให้ธรรม ให้ความรู้ ให้การแนะนำ

อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ ได้แก่การบริจาคตาน สละสิ่งของต่าง ๆ ทั้งที่เป็นของเล็กของใหญ่ มีค่าน้อย มีค่ามาก อันเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขโดยหวังจะอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ด้วยความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ หวังเป็นการสมัคสมานสามัคคี ในหมู่ญาติและบุคคลทั่วไปและหวังจะบูชาในท่านผู้มีพระคุณ ได้แก่มารดาบิดา ครูบาอาจารย์ และสมณะผู้ทรงศีล เป็นต้น

ธรรมทาน การให้ธรรม ให้ความรู้ ให้การแนะนำสั่งสอน โดยมุ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น ให้รู้จักความดี ความถูกต้อง บาป บุญคุณโทษ แนะนำทางสวรรค์นิพพาน เพื่อให้ชีวิตการเป็นอยู่อย่างมีความสุข โดยมีหวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น การให้ธรรมเป็นทาน นับว่าเป็นสิ่งที่เลิศประเสริฐกว่าการให้ทุกอย่าง (อง.ทุก.20/750/114 อ้างในแม่วิไล ลักษ์แก้วมณีศรี,2550)

การให้ทานโดยแบ่งตามประเภทของผู้รับ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

- (1) ปาฏิปุคคิกทานการให้จำเพาะบุคคล ทานที่ให้เจาะจงตัวบุคคลหรือให้เฉพาะแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง
- (2) สังฆทาน การให้แก่สงฆ์ทานที่ถวายแก่สงฆ์เป็นส่วนรวม หรือให้แก่บุคคล เช่น พระภิกษุอย่างเป็นกลาง ๆ ในฐานะเป็นตัวแทนของสงฆ์ โดยอุทิศต่อสงฆ์ไม่เจาะจงรูปใดรูปหนึ่ง

ในบรรดาทาน 2 ประการนั้น พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญสังฆทานว่า เป็นเลิศมีผลมากที่สุด ดังพุทธพจน์ว่า “เราไม่กล่าวว่า ปาฏิปุคคิกทาน มีผลมากกว่าของที่ให้แก่สงฆ์ไม่ว่าโดยปริยายใด ๆ” (ม.อ. 14/380-419 อ้างในแม่วิไล ลักษ์แก้วมณีศรี,2550)

องค์ประกอบของการให้ทาน การให้ทานจะมีผลมาก จะต้องประกอบด้วยทานสมบัติอันเป็นความพร้อมพร้อมสมบูรณ์เยี่ยมซึ่งทำให้ทานที่ได้บริจาคแล้ว เป็นทานอันยอด มีผลมาก 3 ประการ คือ

- (1) เขตตสมบัตติ คือบุญเขตถึงพร้อม
- (2) เทยยสมบัตติ คือ ไทยธรรมถึงพร้อม
- (3) จิตตสมบัตติ คือ เจตนาถึงพร้อม

เขตตสมบัตติ คือ บุญเขตถึงพร้อม ได้แก่ ผู้รับทานหมายถึง ปฏิภาหุ ซึ่งมีสมณพราหมณ์นักบวช หรือภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติชอบ ประกอบด้วยคุณธรรมผู้ให้กับผู้รับจะต้องเป็นผู้มีความบริสุทธิ์ ตั้งอยู่ในศีลธรรมตามชั้นภูมิของตน ๆ การบริจาทานในบุคคลผู้รับประเภทต่าง ๆ ย่อมให้ผลไม่เท่ากัน บริจาทานกับผู้ที่ทุศีล ย่อมได้รับผลน้อยกว่า ผู้มีศีล ดังพุทธพจน์ว่า “ทานที่บุคคลกระทำแล้วแม้จะมีประมาณมาก แต่ผู้รับไม่มีศีลหรือไม่ใช่คนดีผลทานก็ย่อมมีผลน้อย” พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในเขตตสูตร โดยทรงเปรียบเทียบผู้ให้ทานเหมือนนาข้าว โดยนาข้าวที่ดีจะต้องมีลักษณะไม่เป็นกลุ่มๆ ตอนๆ ไม่มีปนหินปนกรวด เป็นที่ดินเค็ม เป็นที่ดินไถลงลึกไม่ได้ เป็นที่ไม่มีทางน้ำ เข้า ออก ไม่มีคันนา ที่นาลักษณะเช่นนี้ ปลูกข้าวก็ไม่ได้ผลคือไม่เจริญงอกงาม (อ.อ.อุฎฺฐก.23/34/257อ้างในแม่วิไล ลักษ์แก้วมณีศรี,2550) เพราะฉะนั้น พระภิกษุสงฆ์ผู้มีศีลอันงาม ย่อมได้ชื่อว่า เป็นบุญเขตอันเยี่ยม เหมาะแก่ทานบดินจะจัดทำทานกับบุคคลเช่นนี้ ผลที่ปรากฏย่อมจะมีประโยชน์ จุหวานพีชลงในนาที่ดีย่อมจะได้ผลดกงามดีเต็มที

เทยยสมบัตติ คือไทยทานถึงพร้อมสิ่งที่ให้เป็นของบริสุทธิ์ ได้มาโดยชอบธรรมเหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ หมายถึงของที่ให้ทานต้องเป็นของที่ได้มาโดยสุจริต หรือซื้อมาโดยถูกต้องปราศจากการลักลั่นโกง หลอกลวงหรือขู่เข็ญ ถ้าเป็นของซื้อเงินที่ได้มา ก็ต้องเป็นของสุจริต ไทยธรรมหรือสิ่งที่จะให้ทานนั้น โดยมากจะเป็นปัจจัย 4 คือ ผ้า ข้าว ที่พักอาศัย ยารักษาโรค และพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่าตถุอันบุคคลพึงให้ทานในทางนุปปีตติสูตร 10 ประการ คือ

- (1) ข้าว
- (2) น้ำ
- (3) ผ้า
- (4) ยาน
- (5) ดอกไม้
- (6) ของหอม
- (7) เครื่องอุปโภค
- (8) ที่นอน
- (9) ที่พัก
- (10) เครื่องประทีปโคมไฟ (อ.อ.อุฎฺฐก.23/53/259อ้างในแม่วิไล ลักษ์แก้วมณีศรี,2550)

จิตตสมบัตติ คือ เจตนาถึงพร้อม มีความตั้งใจคิดจะให้ เป็นประโยชน์แก่ผู้รับจริง ๆ โดยมีเจตนาที่บริสุทธิ์ทั้งสามกาล คือ ก่อนให้ใจยินดี ขณะให้ใจเฝ้าใส ให้แล้วเบิกบานใจ หมายถึงให้ด้วยเจตนาที่ดี ทั้งผู้ให้และผู้รับเป็นสัมมาทิฐิ เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ถี่เหนียว

อานิสงส์ของการให้ทาน ในการให้ทานตามหลักทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องย่อมมีผลมาก พระพุทธเจ้าได้ แสดงอานิสงส์แห่งสัพปุริสทาน ไว้ในปัญจนินบาต อังคุตตรนิกาย ดังนี้

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลให้ทานด้วยศรัทธาแล้ว ในที่ที่ผลแห่งทานนั้นเกิดขึ้นแก่เขา ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้ทรงรูปสวยงาม น่าดู เลื่อมใส ประกอบด้วยผิวพรรณงามอย่างยิ่ง

บุคคลให้ทานด้วยความเคารพแล้ว ในที่ที่ผลแห่งทานนั้นเกิดขึ้นแก่เขา ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และมีบุตร ภรรยา ทาส คนรับใช้หรือคนงาน เป็นผู้เชื่อฟัง ย่อมเจี่ยหูฟังคอยรับคำสั่ง

บุคคลให้ทานตามกาลแล้ว ในที่ที่ผลแห่งทานนั้นเกิดขึ้นแก่เขา ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และความต้องการทั้งหลายของเขาที่เกิดขึ้นตามกาล ย่อมบริบูรณ์

บุคคลให้ทาน ไม่กระทบตน ไม่กระทบคนอื่นแล้ว ในที่ที่ผลแห่งทานนั้นเกิดขึ้นแก่เขา ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และไม่มีภัยอันตรายมาแต่ที่ไหน ๆ คือจากไฟ จากน้ำ จากพระราชา จากโจร จากคนไม่เป็นที่รักหรือจากทายาท (องฺ ปญจก.22/148/189-170) ส่วน กิณฑตุสูตรที่ 2 พระสัตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคถวรรค ได้กล่าวถึงอานิสงส์แห่งทานดังนี้

1. เทวดาทูลถามว่า บุคคลให้สิ่งอะไร ชื่อว่า ให้กำลัง
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบ บุคคลให้อาหาร ชื่อว่า ให้กำลัง
2. เทวดาทูลถามว่า บุคคลให้สิ่งอะไร ชื่อว่า ให้วรรณะ
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบ บุคคลให้ผ้า ชื่อว่า ให้วรรณะ
3. เทวดาทูลถามว่า บุคคลให้สิ่งอะไร ชื่อว่า ให้ความสุข
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบ บุคคลให้ยานพาหนะ ชื่อว่า ให้ความสุข
4. เทวดาทูลถามว่า บุคคลให้สิ่งอะไร ชื่อว่า ให้จักขุ
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบ บุคคลให้ประทีปโคมไฟ ชื่อว่า ให้จักขุ
5. เทวดาทูลถามว่า บุคคลให้สิ่งอะไร ชื่อว่า ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบ บุคคลให้ที่พักอาศัย ชื่อว่า ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง

สัปปริสทาน ทานของผู้มีกุศล ฆราวาสควรทำทานให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ประกอบด้วย

ทำทานด้วยความเลื่อมใส เชื่อในผลแห่งทาน

ทำทานด้วยความเคารพ

ทำทานตามกาล

ทำทานด้วยสิ่งของที่ได้มาโดยชอบธรรม

ทำทานด้วยของที่ประณีต สะอาด

ทำทานด้วยสิ่งอันสมควร

ทำทานด้วยเลือกสิ่งของ และเลือกปฏิบัติหากผู้รับ

ทำทานด้วยความเสียสละอย่างแท้จริง

ทำทาน โดยไม่กระทบตนและผู้อื่น

การทำบุญในทางพระพุทธศาสนา จากหมวดกรรมหลาย ๆ หมวด จะเน้นเรื่องการให้ทานเป็นอันดับแรก ก่อนที่จะปฏิบัติกรรมในขั้นตอนต่อ ๆ ไป มีจุดประสงค์เพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว เป็นการเสริมสร้างพลังแห่งกุศลจิต อันเป็นวิถีแห่งการบรรลุมรรคผลนิพพาน

2) **ศีลมัย** ทำบุญด้วยการรักษาศีล พระพุทธศาสนาถือว่าศีลเป็นเรื่องว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อให้เกิดความสมดุลในระหว่างธรรมชาติ ทำให้คนแตกต่างจากสัตว์ ประเสริฐกว่าสัตว์โลกทุกชนิด คนจึงต้องมีศีล พระธรรมปิฎก(2541: 767) ได้ให้ความหมายว่า ศีล คือ ความประพฤติดีงามทางกายและวาจา รวมทั้งอาชีพอสุจริต

ดังนั้น ศีลจึงหมายถึงหลักความประพฤติที่ดีงามหรือที่เป็นไปโดยปกติ สามารถช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักธรรมเพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ดีงาม โดยลำดับแห่งจุดหมายสูงสุดของชีวิตทำให้สังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อย ทำให้กิเลสเบาบางลง ปรับปรุงแสดงออกทางกาย วาจา ให้เอื้อแก่สภาพความเป็นอยู่ อันเป็นขั้นตอนในการพัฒนาตนเองให้เป็นที่รองรับ กุศลธรรมทั้งปวง

วิธีการรักษาศีล

การรักษาศีลมีหลักเกณฑ์อยู่เจ็ดนา หรือความตั้งใจในการรักษาหรือการที่จะสำรวมระวัง กล่าวคือ การสำรวมระวังคอยปิดกั้นหลักเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น พระอรุณเถรภิกษุได้จำแนกวิธีการรักษาศีลที่เรียกว่า วิริตีไว้ 3 ประการ (พระธรรมปิฎก, 2543:120) คือ

(1) สัมปัตตวิริตี เว้นสิ่งประจวบเฉพาะหน้าคืองดเว้นขณะเผชิญหน้ากับเหตุการณ์นั้น ๆ อันเป็นทางที่จะก่อให้เกิดความชั่วขึ้น เช่น เมื่อมีช่องทางที่จะ โกงบุคคลอื่น ได้ ก็ไม่โกง หมายถึง การรักษาโดยไม่สมทานสิกขาบท เพียงนึกพิจารณาขึ้นว่าสิ่งนั้น ไม่สมควรกระทำแล้วงดเว้นเสียได้ไม่กระทำผิด

(2) สมทานวิริตี การเว้นด้วยการสมทานศีล คือตั้งใจงดเว้นไว้ก่อน โดยแปลงว่าจำขอสมทานจากพระสงฆ์หรือผู้ทรงศีล เป็นข้อ ๆ แล้วงดเว้นตามที่ได้สมทานนั้น

(3) สมุจเฉทวิริตี เว้นได้โดยเด็ดขาดคือ การเว้นความชั่วของพระอริยบุคคลทั้งหลายอันประกอบด้วยอริยมรรคซึ่งขจัดกิเลสที่เป็นเหตุแห่งความชั่วนั้น ๆ เสร็จสิ้นแล้ว ไม่เกิดขึ้นอีก แม้แต่ความคิดที่จะประกอบกรรมชั่วนั้นเลย

3) **ภาวนามัย** การทำบุญด้วยการฝึกอบรมจิต ภาวนาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กรรมฐานผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ถ้ามีคุณธรรมขั้นศีลอย่างสมบูรณ์ต้องการจะเจริญจิตด้วยคุณธรรมต่าง ๆ โดยวิธีการอบรมเพื่อให้บรรลุถึงความพ้นเป็นอิสระที่แท้จริง พระพุทธเจ้าได้แสดงวิธีแห่งการหลุดพ้นนี้ เรียกว่า ภาวนา หรือกรรมฐาน

ภาวนา หมายถึง การทำให้มีขึ้น การฝึกอบรมจิต กรรมฐาน แปลว่า ที่ตั้งแห่งการทำงานของจิต หมายถึง สิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญภาวนาหรืออุปกรณ์ในการฝึกอบรมภาวนา เป็นการอบรมจิตให้เจริญด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ให้เข้มแข็ง มั่นคงหนักแน่นและให้มีปัญญารู้เท่าสังขาร รู้เท่าทันโลกและชีวิต

ภาวนาในทางพระพุทธศาสนา แบ่งไว้เป็น 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 สมถภาวนา คือการฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ

ประเภทที่ 2 วิปัสสนาภาวนา คือการฝึกอบรมปัญญา ให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ตามที่เป็นจริง (ที.

ปา.11/304/241 อังในแม่วิไล ลักษ์แก้วมณีศรี,2550)

สมณะ แปลว่า ความสงบ แต่ที่ใช้โดยทั่วไป หมายถึง วิธีทำให้ใจให้สงบ เป็นข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในขณะการฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ จนตั้งมั่นเป็นสมาธิ ถึงขั้นเป็นฌานในระดับต่าง ๆ จุดมุ่งหมายของสมณะ คือ สมาธิ ซึ่งหมายถึงสมาธิขั้นสูงที่ทำให้เกิดฌาน หลักการของสมณะ คือ กำหนดใจไว้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แน่วแน่งน้อมตั้งอยู่ในสิ่งนั้นสิ่งเดียว ความแน่วแน่งหรือตั้งมั่นของจิตนี้ เรียกว่า สมาธิเมื่อสมาธิแนบสนิทเต็มที่แล้ว ก็จะเกิดภาวะจิตที่เรียกว่าฌาน ซึ่งเป็นระดับต่าง ๆ ระดับที่กำหนดรูปธรรมเป็นอารมณ์ เรียกว่ารูปฌานหรือเรียกว่า ฌาน 4 ระดับที่กำหนดรูปฌานเป็นอารมณ์ เรียกว่า อรูปฌาน มี 4 ระดับ ทั้งรูปและอรูปฌานเรียกรวมกันว่า สมาบัติ 8 ภาวะจิตในฌานนั้น เป็นภาวะที่สงบสุขผ่องใส ไม่มีความเศร้าหมองขุ่นมัว ไม่มีสิ่งที่รบกวนให้สะดุดหรือติดข้องอย่างใด ๆ เรียกว่าปราศจากนิเวรณฺ์ ท่านอนุโสภณเรียกว่าความหลุดพ้นจากกิเลส ตลอดเวลาที่ยังอยู่ในฌานนั้น นอกจากฌานนั้นแล้วสมณะยังมีผลพลอยได้ที่สืบเนื่องจากฌานนั้นอีก คือสามารถทำให้เกิดความสามารถพิเศษที่เรียกว่า อภิญญา 5 อย่าง คือแสดงฤทธิ์ได้อ่านใจคนอื่น ได้ระลึกชาติได้ หูทิพย์และตาทิพย์จึงกล่าวได้ว่าสมณะคือการทำให้ใจให้สงบหรือการทำจิตให้เป็นสมาธิ (อภิ.ส.34/498/100อ้างในแม่วิไล ลัทธน์แก้วมณีศรี,2550)

วิปัสสนา แปลว่า การเห็นแจ้ง หรือวิธีการทำให้เกิดความเห็นแจ้ง หมายถึง ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงตามสภาวะของมันคือให้เข้าใจตามความเป็นจริงหรือตามที่สิ่งเหล่านั้นมันเป็นของมันเอง รู้แจ้งชัดเข้าใจจริง จนถอนความหลงผิด รู้ผิดและยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้ ถึงขั้นเปลี่ยนแปลงที่ต่อโลกและชีวิตใหม่ ทั้งทำที่แห่งการมอง การรับรู้ การวางใจ และความรู้สึกทั้งหลาย ความรู้ความเข้าใจถูกต้องที่เกิดขึ้นเพิ่มเรื่อย ๆ ในระหว่างการปฏิบัตินั้นเรียกว่า ญาณ ซึ่งมีหลายระดับ ญาณสำคัญในขั้นสุดท้ายเรียกว่า วิชชา เป็นภาวะกำจัดเสียซึ่งอวิชชาหรือความไม่รู้แจ้งไม่รู้จริงให้หมดสิ้นไป ภาวะจิตที่มีญาณหรือวิชชานั้น เป็นภาวะที่สุขสงบ ผ่องใสและเป็นอิสระ เพราะพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลส เช่น ความเกลียด ความชอบ ความขง ความติดใจและความขัดใจ เป็นต้น ไม่ถูกบังคับหรือชักจูงด้วยกิเลสเหล่านั้น ญาณและวิชชาจึงเป็น จุดมุ่งหมายของวิปัสสนาเพราะนำไปสู่วิมุตติ คือ ความหลุดพ้นเป็นอิสระจากกิเลสที่แท้จริงและยังยืนถาวร (อภิ.ส.34/499/100อ้างในแม่วิไล ลัทธน์แก้วมณีศรี,2550)

สรุปได้ว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ คือทาน ศีลและภาวนาถือว่าเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีการแยกย่อยเป็นบุญกิริยาวัตถุ 10 ประการก็เพื่อช่วยให้เห็นขอบเขตความหมายของบุญกิริยาวัตถุทั้ง 3 นั้นกว้างขวางบริบูรณ์ขึ้น พร้อมกันนี้ก็ช่วยให้เห็นช่องทางและทางเลือกที่จะทำบุญในสถานการณ์และในโอกาสต่าง ๆ กัน

เมื่อมองหยาบ บุญกิริยา 3 อย่าง เป็นการพัฒนาชีวิตและชุมชนตามลำดับ 3 ชั้น แต่เมื่อมองเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลา บุญกิริยาทั้ง 3 นั้นเป็นกิจกรรมที่เราปฏิบัติไปพร้อมกันในเวลาเดียวกัน ซึ่งมีแนวปฏิบัติที่ชัดเจน พระธรรมปิฎก (2543:57-59) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการเป็นการทำบุญประเภทใหญ่ โดยขยายความได้ดังนี้

ทาน เป็นการให้ การแบ่งปัน การเสียสละเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น(1)ให้เพื่ออนุเคราะห์ เกื้อหนุนคนที่ยังช่วยตัวเองไม่ได้ คนตกทุกข์ ยากไร้ อนาคตหรือประสบภัยพิบัติ และ(2)ให้เพื่อบูชาคุณ บำรุงเลี้ยงผู้มีพระคุณ

โดยเฉพาะมารดาบิดา ยกย่องสนับสนุนผู้ทำความดี บำเพ็ญประโยชน์โดยการ ส่งเสริม หรือเชิดชูให้เป็นแบบอย่าง อุปถัมภ์พระสงฆ์ ให้มีกำลังปฏิบัติศาสนกิจดำรงธรรม เป็นหลักทางจิตใจและให้ปัญญาแก่สังคม

คือ 1) ความประพฤติสุจริต มีกาย วาจา ไม่เบียดเบียน ไม่ก่อเวรภัยต่อผู้อื่น(1) ตั้งอยู่ในวินัย กฎเกณฑ์ของการรักษาศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ศีล 227 ตามสถานของตน และ(2) มีความเพียรประกอบกิจการงานอาชีพของตนโดยสุจริต

ภาวนา การพัฒนาในด้านนี้คือจิต (1) พัฒนาจิตใจ (จิตภาวนา) ให้เจริญอกงามด้วยคุณสมบัติที่ดีงามทั้งหลาย เป็นสุขสดใส เบิกบานและจิตสงบ ตั้งมั่นเป็นสมาธิ จนถึงขั้นองค์ฌานเกิดขึ้นได้ และ(2) พัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) เห็นแจ้งความจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิต มองเห็นความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย หยั่งถึงไตรลักษณ์ จนมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่หวั่นไหวหรือถูกรอบงำด้วยโลกธรรม การเรียนรู้ให้ซ้ำของ และรู้จักมนสิการ เป็นต้นในการงานและในศิลปะวิทยาต่าง ๆ อันไม่โทษ

ดังนั้นการทำบุญ 3 อย่าง คือ ทาน ศีล และภาวนานั้น เป็นระบบที่มีความสมบูรณ์ในตัว ข้อสำคัญบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ยังเป็นปัจจัยส่งเสริมซึ่งกันและจะต้องปฏิบัติให้ครบทุกข้อเมื่อปฏิบัติถูกต้องครบถ้วนก็จะเป็นการพัฒนาชีวิตให้ดีงามมีความสุขพร้อมไปด้วยกันกับชุมชน และสังคมที่ร่มเย็นมีสันติ

ส่วนบุญกิริยาวัตถุ 10 เป็นบุญกิริยาวัตถุตามสุดตันตปิฎก(พระสูตร) ได้แก่

1. ทานมัย	หมายถึง	ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ บริจาคทาน
2. ศีลมัย	หมายถึง	ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย
3. ภาวนามัย	หมายถึง	ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจ
4. อปจายนมัย	หมายถึง	ทำบุญด้วยการประพฤติก่อนน้อม นอบน้อม
5. เวชยวัจจมัย	หมายถึง	ทำบุญด้วยการช่วยขวนขวาย ช่วยเหลือในกิจที่ชอบ
6. ปิตติทานมัย	หมายถึง	ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น อุทิศส่วนบุญ
7. ปิตตานุโมทนามัย	หมายถึง	ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น อนุโมทนาส่วนบุญ
8. รัมมัสสวนมัย	หมายถึง	ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้
9. รัมมเทศนามัย	หมายถึง	ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
10. ทิฏฐุชุกัมม	หมายถึง	ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง โดยทั้ง 10 ประการนั้นจะต้องถูกต้องตามพระธรรมวินัย

ในขณะที่ ท่านพุทธทาสได้กล่าวถึงการทำบุญ ว่าลักษณะสำคัญที่พุทธศาสนิกชนพึงยึดถือเป็นหลักในการทำบุญมี 3 ประการ คือ

1. ทำบุญเหมือนกับน้ำไหล คือทำบุญไปทำบาปไป
2. ทำบุญเหมือนกับอบน้ำหอม คือ ทำเพื่อแลกสวรรค์ เป็นผู้ค้ากำไรเกินควร
3. ทำบุญเหมือนกับน้ำสะอาดที่บริสุทธิ์ คือทำบุญล้างบาปปลดความตระหนี่ถี่เหนียว ลดการยึดว่าเป็นตัวกูของกู

2.3. ประเพณีกับพระพุทธศาสนา

2.3.1 ความเป็นมา และความหมายประเพณี

1) ความเป็นมาของประเพณี ประเพณี คือสิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบต่อๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี สำหรับประเพณีไทยเกิดขึ้นมาตั้งแต่เมื่อไร ไม่มีใครสามารถไม่ระบุเวลาที่แน่ชัดลงไปได้ เพียงแต่กล่าวได้ว่าเกิดขึ้นมาแต่โบราณกาลนานแล้ว ตั้งแต่สมัยที่วิทยาศาสตร์ยังไม่เจริญคนไทยมีความเชื่อเรื่องผีสางเทวดานับถือผี ปู่ย่า ตายาย ผีบรรพบุรุษ ตลอดจนผีร้ายต่างๆ เมื่อเวลาเกิดภัยพิบัติขึ้น ก็อ่อนวอนขอความช่วยเหลือ จากผีสาง เทวดาเหล่านั้นด้วยการบูชาอ่อนวอน ก็เกิดประเพณีอ่อนวอนผีสางเทวดา การไหว้ผีบรรพบุรุษ แม้เมื่อภัยพิบัติเหล่านั้นจะผ่านพ้นไปหรือยังไม่เกิดขึ้น เพื่อความอบอุ่นใจ และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตน คนไทยยังแสดงความกตัญญูด้วยการบูชานับถือ ตามความเชื่อของตนเป็นประจำปีสืบมานอกจากนั้นในสมัยก่อนประมาณ 200 ปีกว่าหลังพุทธกาล ก็ยังมีลัทธิพราหมณ์ได้เผยแพร่เข้ามาในดินแดนของไทย โดยเฉพาะทางภาคกลางและภาคใต้ (ก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามาในประเทศไทย) ก็ทำให้คนไทยได้รับเอาลัทธิประเพณีของพราหมณ์ต่างๆ มายึดถือประพฤติดำเนินปฏิบัติที่ปรากฏชัดในปัจจุบัน เช่นพระราชพิธีตรีขัมปวาย (โล้ชิงช้า) พิธีแรกนาขวัญ พิธีสารท พิธีลอยกระทง พิธีโกนผมไฟ โกนจุก พิธีประพรมน้ำมนต์ การปลูกบ้านใหม่ ฯลฯ ประเพณีเหล่านี้ คนไทยก็ยังคงนับถือปฏิบัติกันอยู่ในสังคมไทย อาจจะมีบางคนเข้าใจว่าเป็นพิธีต่างๆ ในพระพุทธศาสนา อันที่จริงแล้วในระยะแรกไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนาเลย เป็นของลัทธิพราหมณ์ แต่เมื่อคนไทยหันมานับถือพระพุทธศาสนาเห็นว่าพิธีเหล่านั้น ไม่เสียหายอะไร ก็ยอมรับและได้ดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกับพุทธศาสนาขึ้น บางพิธีแทนที่จะให้พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี ก็เปลี่ยนเป็นพระสงฆ์ เพราะฉะนั้นประเพณีไทยไม่น้อยที่มาจากศาสนาพราหมณ์ หรือลัทธิความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และเวลาประกอบพิธีตามประเพณีเหล่านั้น ก็เป็นการยากที่จะแยกพิธีทางพุทธกับทางพราหมณ์ออกจากกันได้โดยเด็ดขาด

ประมาณ 300 ปีเศษหลังพุทธกาล ประเทศไทยได้รับเอาพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก อันเนื่องจากอินเดียสมัยนั้น เป็นราชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชพระองค์เป็นพุทธมามกะที่มีวิสัยทัศน์ได้ดำเนินการส่งสมณทูตออกประกาศพระพุทธศาสนาไปยังดินแดนนอกอินเดีย และดินแดนประเทศไทย ทุกวันนี้เป็นดินแดนแห่งหนึ่งที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาเมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามา ปรากฏว่าแก่นแท้หรือคำสอนของพุทธศาสนาได้ถูกกับอริยาศีลของคนไทยและเข้ากันได้กับชีวิตจิตใจของประชาชนไทยเป็นอย่างดี จึงได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่น ยิ่งมาถึงในสมัยกรุงสุโขทัย ชาวไทยก็ยังนับถือพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น จนถึงปัจจุบันนี้พุทธศาสนาก็ยังหยั่งรากฝังลึกในชีวิตจิตใจของประชาชนไทย จนกลายเป็นความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นและลึกซึ้ง ตั้งแต่ราชสำนักจนถึงครอบครัวชาวบ้านเกือบจะกล่าวได้ว่า พุทธศาสนากับชาติไทยนั้น แยกกันไม่ออกจนกลายเป็นศาสนาประจำชาติไทยติดต่อกันมาไม่ขาด ถ้านับตั้งแต่สมัยแรกตั้งอาณาจักรไทยเริ่มตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นต้นมา และประเทศไทยก็เพียบพร้อมไปด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงาม เป็นเอกลักษณ์ของไทยมากมาย ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานและบ่อเกิดของศิลปกรรม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของสังคมไทย อย่างสำคัญยิ่ง จะกล่าวได้ว่า “บ่อเกิดแห่งลัทธิประเพณีของไทยคือพุทธศาสนา” ก็ย่อมถูกต้องที่เดิยวเป็นที่ยอมรับกัน โดยทั่วไปว่าประเทศไทยได้ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม อันเป็น

เอกลักษณ์ของตน ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งอารยะความเจริญได้ ก็เพราะพุทธศาสนานั้นเองได้มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ (คุณ โทชันท์, 2545: 190-191)

2) ความหมายประเพณี คำว่า ประเพณี มีนักปราชญ์ราชบัณฑิต ผู้รู้ได้นิยามและให้ความหมายไว้หลายอย่าง แต่สรุปโดยรวมแล้วความหมายเหล่านั้นก็คล้ายคลึงกัน คือหมายถึง สิ่งที่ถูกคลและสั่งคมเห็นว่าดี มีประโยชน์จึงปฏิบัติสืบต่อกันมา และพัฒนาปรับปรุงรักษาให้คงอยู่ตลอดต่อไป ซึ่งความหมายของคำว่า “ประเพณี” ที่ท่านผู้รู้ ได้ให้ความหมายไว้เป็นแนวทางแห่งการศึกษาพอรวบรวมได้ ดังต่อไปนี้

(1). ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่ใดหมู่หนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบ ก็เป็นผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี (พระยาอนุমানราชชน, 2516: 37)

(2). ประเพณี หมายถึง เป็นเรื่องของพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบๆ มามีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้าง คงไว้บ้าง ประเพณีย่อมแสดงถึงสัญลักษณ์ของชาติ (แปลก สนธิรักษ์, 2520 : 36)

(3). ประเพณี หมายถึง ความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศิลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ ตลอดจนถึงพิธีการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ที่กระทำกันมาแต่ในอดีต ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่าง ความคิด หรือกระทำที่ได้สืบกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน (สุพัตรา สุภาพ, 2525 : 136)

(4). ประเพณี คือ ความประพฤติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนร่วม สิ่งใดก็ตามที่ประพฤติซ้ำๆ กันบ่อยๆ จนเป็นความเคยชิน ก็เกิดเป็นนิสัยขึ้น ความประพฤติเหมือนๆ กันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะเรียกว่าประเพณีหรือนิสัยสังคม (นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, 2529 : 1)

(5). ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันจนเป็นแบบอย่างเดียวกัน เป็นระเบียบแบบแผนที่เห็นว่าถูกต้องหรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ และมีการปฏิบัติสืบต่อๆ กันมา (สมชาย ใจดี และขรรจง ศรีวิชัยภรณ์, 2536: 6)

(6). ประเพณี หมายถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศิลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ ตลอดถึงการปกครองพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ที่กระทำกันมาแต่ในอดีต ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน (ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง, 2536 :114)

(7). ประเพณี คือ ความประพฤติของคนส่วนร่วมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผนและสืบต่อกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน (เสฐียร โกเศศ, 2536 :114)

(8). ประเพณี คือ ธรรมเนียมแบบแผน หรือพิธีการที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา อาจมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขและรักษาไว้บ้าง เพื่อความเหมาะสมเรื่อยมา ประเพณีเป็นเครื่องแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของชาติไม่ว่าชาติใด ภาษาใดย่อมมีประเพณีประจำชาติของตนเอง เช่น ชาติไทย ก็มีประเพณีไทย เป็นต้นว่า ประเพณีการสมรส ประเพณีการอุปสมบท ประเพณีการจัดงานศพ เป็นต้น ทั้งนี้เป็นไปตามความนิยมที่ปฏิบัติสืบกันมาในสังคมปัจจุบัน(จนิษฐา พิมพ์พันธ์, 2538 :13)

โดยสรุป ประเพณีจึงหมายถึง พฤติกรรมของมนุษย์ที่เลือกปฏิบัติตามค่านิยมในทางที่ดีงาม และเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ เพื่อเป็นแบบอย่างอันดีงาม โดยวิธีปฏิบัติสืบทอดกัน ไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นความเชื่อว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญจะต้องปฏิบัติตาม และประเพณี แต่ละสังคมย่อมแตกต่างกันไป แต่ถ้าหากสังคมใดอยู่ใกล้ชิดกัน ประเพณีของทั้งสองสังคมนั้นย่อมคล้ายคลึงกันได้ เพราะมีการไปมาหาสู่กันทำให้ประเพณีเลื่อนไหลกันได้ และประเพณีของสังคมยังเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมอีกด้วย

2.3.2 ประเพณีไทย

ประเพณีของไทยเป็นสิ่งที่คนในสังคมไทยกำหนดขึ้น โดยมีจุดหมายสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรกเพื่อให้ผู้จัดกระทำซึ่งเป็นสมาชิกในสังคม ได้รับสิ่งที่เป็นสิริมงคล มีความสุขกาย สบายใจ และประการที่สอง เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่พืชผล ในไร่นาของสมาชิกในกลุ่มสังคมนั้นๆ จึงพบว่าประเพณีส่วนใหญ่ของไทยเราเกิดจากความจำเป็นในการดำเนินชีวิต เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การเลี้ยงดู การบวชและการตาย ฯลฯ แต่ประเพณีบางอย่างอาจเกิดขึ้นเพราะความเหมาะสมของกาลสมัยก็ได้ เช่น ประเพณีการสวมเสื้อเข้าเฝ้าตามแบบอย่างชาวตะวันตก เป็นต้น ประเพณีจึงมีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับสิ่งต่างๆ หากประเพณีใดยังมีผู้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ย่อมแสดงว่าประเพณีนั้นยังคงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมอยู่ ส่วนประเพณีที่เสื่อมสูญไป ก็ย่อมแสดงว่าประเพณีนั้นหมดความจำเป็นสำหรับสังคมนั้นแล้ว และสำหรับประเพณีบางอย่างที่ยังมีประโยชน์ต่อสังคมอยู่บ้าง แต่มีบางอย่างที่ล้าสมัยไปแล้ว ย่อมจะถูกสังคมปรับ ประยุกต์เพื่อให้เหมาะสมกับในแต่ละกาลสมัย ขณะเดียวกันสังคมก็อาจจะรับเอาประเพณีของสังคมกลุ่มอื่นมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับสังคมของกลุ่มตนเองอยู่ตลอดเวลาด้วย ประเพณีต่างๆ ของคนไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีเหมือนกันในทุกพื้นที่ ทุกภูมิภาค เช่น ประเพณีชีวิตที่เกี่ยวกับการเกิด การตาย ประเพณีการทำมาหากิน เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว ประเพณีการทำบุญ เนื่องในวันสำคัญทางศาสนา และประเพณีทำบุญเนื่องเทศกาล ตรุษ สารท และสงกรานต์ ฯลฯ ทั้งนี้เพราะเหตุว่าต่างก็มีจุดประสงค์ของการจัดประเพณีไปในทำนองเดียวกันดังกล่าวได้ข้างต้น คือ เป็นประเพณีที่เนื่องด้วยความเป็นสิริมงคลแก่สมาชิกในกลุ่มสังคมนั้นๆ เนื่องด้วยจากความเชื่อทางศาสนาทั้งความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณเทวดา ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ และเนื่องด้วยความสมบูรณ์ของพืชผลไร่นา แต่ถ้าจะแยกกล่าวเป็นเฉพาะแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่นแล้ว ก็ย่อมจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปอีก ทั้งนี้เพราะแต่ละท้องถิ่น ย่อมมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมทางสังคมที่แตกต่างกัน แต่ในขณะที่บางท้องถิ่นยังมีประเพณีเฉพาะที่เป็นแบบฉบับและเป็นลักษณะของกลุ่มสังคมนั้นๆ อีกด้วย เช่น ประเพณีการปล่อยนกและการปล่อยปลา ในเทศกาลสงกรานต์ของชาวพระประแดง ประเพณีการดำหัวของชาวไทยภาคเหนือ ประเพณีสิดของชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และประเพณีชักพระของชาวไทยภาคใต้ เป็นต้น (สายทิพย์ นุกุลกิจ, 2533:39-40)

2.3.3 ประเภทของประเพณี

การจัดแบ่งประเภทของประเพณีอาจมีการแบ่งได้หลายเกณฑ์ ในที่นี้จะขอนำเสนอในลักษณะที่มีการแบ่งกันทั่วไป

1) แบ่งตามเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติที่มีกฎ มีเกณฑ์ความเข้มข้นของการประพฤติปฏิบัติ เป็นเรื่องของความถูกต้อง ของการควร/ไม่ควรปฏิบัติ ตามที่พระยาอนูมานราชชน(2514:37) สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์

(2536 : 16-18) แบ่งได้ 3 ประเภท คือ จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1). **จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรม (Morals)** หมายถึง สิ่งที่สังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือ และปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง เป็นเรื่องของความถูกต้อง เป็นกฎข้อบังคับทางจรรยา หรือศีลธรรมของสังคม ดังนั้น สมาชิกในสังคมต้องทำ ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว จะต้องถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น เช่น ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใคร ไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ก็ถือว่าเป็นคนเนรคุณ หรือเป็นลูกอกคตัญญู จารีตประเพณีจึงเป็นกฎเกณฑ์ที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อสวัสดิภาพของสังคม และจะต้องปฏิบัติเพื่อผลประโยชน์ของสังคมด้วย จารีตของประเพณีหรือกฎของศีลธรรมของแต่ละสังคมย่อมไม่เหมือนกัน เพราะมีค่านิยมที่ยึดถือแตกต่างกันจะนำเอาจารีตประเพณีของตนไปเปรียบเทียบกับคนอื่นแล้วตัดสินว่าดีหรือเลวกว่าของตนย่อมเป็นสิ่งไม่ถูกต้องเพราะสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนจนถึงความเชื่อของแต่ละสังคมนั้นย่อมแตกต่างกันไป

(2). **ขนบประเพณี (Institution)** หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้ว ปฏิบัติสืบมาทั้งทางตรงและทางอ้อม

ทางตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่า บุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น สถาบันโรงเรียน มีโรงเรียน มีครู มีผู้เรียน และเจ้าหน้าที่อื่นๆ มีระเบียบเกี่ยวกับการรับสมัคร การเข้าเรียน การสอบไล่ ฯลฯ สถาบันศาสนา มีวัด มีภิกษุสามเณร มีเจ้าอาวาส มีสำนักเรียน มีไวยาจักร มีพิธีทางศาสนา เป็นต้น

ทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีที่รู้จักโดยทั่วไป ไม่ได้วางระเบียบไว้แน่นอนแต่ปฏิบัติไปตามคำบอกเล่า หรือจากตัวอย่างที่ผู้ใหญ่ หรือบุคคลในสังคมปฏิบัติ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวชนาค การแต่งงาน การตาย ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต หรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ สารท การทำบุญเลี้ยงพระ การขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ

(3). **ธรรมเนียมประเพณี (Convention)** หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบธรรมเนียมประเพณี หรือมีความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติกัน โดยทั่วไปจนเกิดความเคยชิน และไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีความคุ้นเคยและใช้กันอย่างแพร่หลาย ส่วนมากเป็นมารยาทในด้านต่างๆ เช่น การแต่งกาย การพูด การรับประทานอาหาร การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น ฯลฯ ธรรมเนียมประเพณี ยังเป็นข้อตกลงระหว่างบุคคลกับกลุ่มหรือพรรค ข้อตกลงเป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับมโนทัศน์พื้นฐาน หรือหลักการที่ยอมรับกันโดยสมัครใจ แต่ต้องไม่ขัดแย้งกัน นอกจากนี้ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำแม้มีผู้ฝ่าฝืน หรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ แต่อาจจะถูกตำหนิได้ว่าไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะหรือเป็นผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษา บางทีอาจเรียกว่า วิถีประเพณี (Folk Ways)

จากการแบ่งประเพณีเป็น 3 ประเภทจะเห็นได้ว่าประเพณีมีความสำคัญสำหรับการปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม

2) แบ่งประเภทประเพณีตามรูปแบบ ลักษณะของการเกิดของประเพณี โดยแบ่งใน 3 ลักษณะ คือ ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต หรือครอบครัว ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล และประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ซึ่งแต่ละลักษณะอาจอธิบายได้ดังนี้

(1).ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิตหรือครอบครัว ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิตนี้เป็น ประเพณีที่คนไทยเราได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษมีพิธีกรรมต่างๆ ล้วนแต่วนเวียนอยู่กับชีวิตของ คนเรา นับว่าสำคัญยิ่งสำหรับคนไทยจะได้ปฏิบัติให้เหมาะสมตาม โอกาสต่างๆ เพื่อเป็นสิริมงคลให้กับตนเอง เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการตาย

(2).ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ประเพณีที่สำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตชีวิตของคนไทย เพราะประเพณีที่จัดในเทศกาลต่างๆจัดขึ้นด้วยความผูกพันกับการดำเนินชีวิตของผู้คนในเทศกานั้นๆ เป็นการ บอกให้รู้ว่าในรอบปีนั้นชุมชนนั้นมีการรวมกลุ่มเพื่อแสดงออกในกิจกรรมต่างๆอย่างไร ก่อให้เกิดความรักใคร่ สามัคคีในทิศทางใด อาจแบ่งได้ใน 2 ลักษณะคือ ประเพณีนักขัตฤกษ์ ซึ่งเป็นประเพณีงานรื่นเริงระดับชาติ ให้ ความเป็นสิริมงคลและให้ความรื่นเริงตามเทศกาลของคนไทย เช่น ประเพณีวันสารท ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีวันลอยกระทง และประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ส่วนอีกลักษณะคือ ประเพณีนิยม เป็นประเพณีที่ได้รับ อิทธิพลมาจากต่างชาติ เช่น วันตรุษจีน วันวาเลนไทน์ วันกินเจ

(3).ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา การทำบุญตามประเพณีและวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานมา จากพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจถึงเป้าหมายที่แท้จริงของพุทธศาสนา และวิธีปฏิบัติที่ ถูกต้อง จึงจะเป็นการอนุรักษ์พัฒนาประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนจรรยาบรรณรักษาพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบ ไปจนชั่ว ลูกชั่วหลาน

ศาสนาและความเชื่อทางศาสนาเป็นสิ่งสากลที่จะพบเห็นได้ในสังคมวัฒนธรรมทุก หนแห่งทั่วโลก แต่ความเชื่อทางศาสนาแต่ละสังคมนั้นส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากความเชื่อซึ่งจะอยู่ในรูปของ ตำนาน การบอกเล่าที่สืบทอดกันมา เป็นเรื่องราวที่อ้างอิงถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต ความสำคัญของเรื่องราวเหล่านี้มีใจอยู่ที่การเป็นเรื่องจริง หรือเรื่องเท็จ แต่อยู่ที่ถ้าเรื่องราวนั้นยังคงอยู่ย่อมยัง ก่อให้เกิดบริบทในการดำรงอยู่ของศาสนาประเพณี ส่งผลถึงวิถีการประพฤติดิปฏิบัติของผู้คนในสังคมในการ ดำเนินชีวิต กลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและปัจเจกชนภายในชุมชนนั้นๆ โดยการสร้างภาพพจน์อุดมคติและ ค่านิยม ผ่านอำนาจเหนือนมนุษย์ ส่วนพิธีกรรมจะเป็นการกระทำทางศาสนาซึ่งจัดขึ้นในวันเวลาและสถานที่ เฉพาะ พิธีกรรมจะมีโครงสร้างและมีส่วนร่วม ในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ผ่านการกระทำที่เป็นสัญลักษณ์และมีความหมายอันลึกซึ้ง ในองค์ประกอบของพิธีกรรมจะประกอบด้วย การทำบุญ การกินเลี้ยงและการฉลอง

3) แบ่งได้ตามลำดับเหตุการณ์ได้ดังนี้ (ทรงสิริ วิชิรานนท์,2538:4)

(1) ประเพณีพิธีกรรมตามปฏิทิน เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นสำหรับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น หมุนเวียนเป็นประจำตามวัน เดือน ที่กำหนดไว้ในรอบปีหนึ่ง และส่วนใหญ่จะมีความสำคัญที่เนื่องด้วยศาสนา และมีการเฉลิมฉลองในวันนั้นๆ จึงเรียกอีกอย่างว่า เทศกาล พิธีกรรมประเภทนี้เกิดจากศรัทธาในศาสนาและ ปฏิบัติกันทั่วไปในสังคม รายละเอียดอาจแตกต่างกันไปในท้องถิ่นต่างๆ แต่หลักการใหญ่จะยังคงเป็นหลัก เดียวกัน

(2) **ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต** เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตของคนๆ หนึ่ง คือ ช่วงเวลาตั้งแต่แรกเกิด เป็นทารก เป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว เป็นผู้ใหญ่ และตายในที่สุด หรือเป็นการเปลี่ยนสถานภาพของบุคคลจากสถานภาพหนึ่งไปสู่อีกสถานภาพหนึ่ง เช่น เปลี่ยนสถานภาพทางสังคม เปลี่ยนอาชีพ เป็นต้น

(3) **ประเพณีพิธีกรรมพิเศษ** เป็นพิธีกรรมที่นอกเหนือจากประเพณีตามปฏิทินและประเพณีวงจรชีวิต เหตุที่แยกออกมาเพราะเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติแบบไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน และไม่ปฏิบัติตามเหตุการณ์ในวงจรชีวิตของแต่ละบุคคล เช่น พิธีกรรมรักษาโรค

2.3.4 พิธีกรรม

พิธีกรรมถือเป็นการจัดกิจกรรมในชีวิตประจำวันของคนไทยมักเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยศาสนา การดำเนินกิจกรรมให้เป็นระเบียบเรียบร้อยมีความเหมาะสม มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และก่อให้เกิดศรัทธา

พิธีกรรม มาจากคำ 2 คำ พิธีและกรรม คำว่าพิธี มาจาก คำว่า วิชิ แปลว่า เรื่องราวแบบแผน ระเบียบสาระ รูปแบบ ส่วนคำว่า กรรม แปลว่า การกระทำ ข้อปฏิบัติ ข้อที่ควรปฏิบัติ พิธีกรรม จึงหมายถึง การกระทำที่เป็นแบบแผนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นตัวอย่างการกระทำที่เป็นระเบียบเป็นเรื่องเป็นราว การกระทำที่ถูกต้องตามระเบียบปฏิบัติเป็นเกียรติเป็นศักดิ์เป็นศรี เป็นสิริมงคลต่อตัวเอง กลุ่มชนหรือสาธารณชนโดยทั่วไป ซึ่งเป็นที่ยอมรับของกลุ่มชน หรือสังคมนั้น โดยส่วนตัว ครอบครัวยุ ไปถึงประเทศชาติด้วย

1) **ความสำคัญของพิธีกรรม** พิธีกรรมเป็นวิธีการหรือกลวิธีที่มนุษย์คิดขึ้นตามความเชื่อ ทั้งความเชื่อภูตผีวิญญาณเทวดา และความเชื่อทางศาสนา กล่าวคือ มนุษย์เชื่อว่า ถ้าประกอบพิธีกรรมด้วยการเช่น สรงบูชาสิ่งที่มีอำนาจสิ่งนั้นย่อมจะดลบันดาลหรือช่วยให้มนุษย์บรรลุผลตามความเชื่อและความต้องการ

พิธีกรรมเป็นส่วนประกอบของศาสนา ทำให้ความศรัทธาเชื่อถือในศาสนาเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น แต่ควรเข้าใจว่าพิธีกรรมมิใช่แก่นของศาสนา หากเป็นการกระทำที่โน้มนำให้มนุษย์เข้าถึงศาสนากล่าวคือการประกอบพิธีกรรมทำให้มนุษย์เกิดความสบายใจ นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีส่วนเสริมสร้างบรรยากาศให้เกิดความสงบและความศักดิ์สิทธิ์ โน้มน้าวจิตใจให้ใฝ่ในการทำดีและ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา ซึ่งจะนำไปสู่การใฝ่ศึกษาหลักคำสอนทางศาสนา นอกจากนี้ พิธีกรรมยังเป็นกระบวนการทางอ้อมที่ทำให้การศึกษาหลักคำสอนของศาสนาแก่สมาชิกในสังคมนั้น ๆ ด้วย ดังจะเห็นได้ว่าการประกอบพิธีกรรมในทุกศาสนา ซึ่งพิธีกรรมจะสืบทอดความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับคำสอนและศาสดาให้หนักแน่นมั่นคงยิ่งขึ้น

พิธีกรรมเป็นวิธีการที่มนุษย์จำเป็นต้องการกระทำเพื่อให้บังเกิดผลสัมฤทธิ์ในกิจกรรมต่าง ๆ พิธีกรรมนั้นเปรียบเสมือนหลักยึดเหนี่ยวจิตใจมนุษย์ มนุษย์ได้กำหนดพิธีกรรมในชีวิตและในการประกอบกิจการงาน โดยหวังผลของการกระทำตามพิธีกรรมจะทำให้ตนเองเกิดความสบายใจ ในด้านศาสนาพิธีกรรมทางศาสนาหรืออาจจะเรียกว่าศาสนพิธี เป็นแบบแผนการปฏิบัติศาสนกิจตามที่ได้กำหนดไว้ โดยทั่วไปพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับศาสนามี 2 ลักษณะ คือ

(1) พิธีกรรมที่เป็นเรื่องของศาสนาโดยตรง เช่นพิธีกรรมการถืออุโบสถศีลในศาสนาพุทธ พิธีกรรมเกี่ยวกับศีลจุ่มหรือศีลล้างบาปในศาสนาคริสต์ พิธีกรรมเกี่ยวกับการถือศีลอดในศาสนาอิสลาม เป็นต้น

(2) พิธีกรรมที่มีได้เกี่ยวกับศาสนาโดยตรง ได้แก่พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน การตาย เป็นต้น

พิธีกรรมทางศาสนาเป็นอุบายที่ใช้อบรมสั่งสอนคน ให้เข้าใจศาสนา เป็นขั้นตอนไปตามลำดับอายุและความรู้ เพราะพิธีกรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และในกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิต พิธีกรรมจะส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจของบุคคลที่ประกอบหรือเข้าร่วมพิธีกรรมให้เกิดความบริสุทธิ์ใจ ความสมัครสมานสามัคคี ความเห็นอกเห็นใจ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความเสียสละ พิธีกรรมจึงมีความหมายและบทบาทอันสำคัญในสังคม และชีวิตประจำวันของมนุษย์มาก

2). **คุณสมบัติของพิธีกรรม** โดยทั่วไปพิธีกรรมเป็นวิธีการหรือการปฏิบัติที่มีคุณสมบัติ 2 ประการ คือเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตใจและเป็นเรื่องของสัญลักษณ์

(1) **พิธีกรรม เน้นเรื่องจิตใจ** หมายถึงพิธีกรรมกระทำขึ้นเพื่อตอบสนองจิตใจหรือสิ่งต่าง ๆ ที่อ้างว่ามีอำนาจ แม้ไม่มีตัวตน แต่เป็นสิ่งที่จิตยอมรับว่ามีภาวะเหนือธรรมชาติ หรือมีภาวะเหนือปกติวิสัย นอกจากนี้ในการประกอบพิธีกรรมผู้ประกอบพิธีย่อมหวังผลอันดีแรก คือ ความสบายใจและการมีกำลังใจความเชื่อมั่น เช่น เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจและกาย หากขาดสิ่งนี้เสียแล้วชีวิต ก็คงดำรงอยู่เหมือนคนป่วยที่ป่วยเพราะความกังวลและความระแวงเป็นต้น ด้วยเหตุนี้ พิธีกรรมจึงเป็นทั้งอาหาร และยาสำหรับจิตใจและอารมณ์มนุษย์

การเน้นเรื่องจิตใจ ยังหมายถึงการยอมรับว่าใจมีอิทธิพลต่อกายและวัตถุภายนอก เพราะชีวิตของคนเรามีส่วนประกอบใหญ่อยู่ 2 ประการคือ กายกับใจในยามกายป่วยใจก็อ่อนแอเศร้าหมองและในขณะเดียวกันเมื่อใจอ่อนแอเศร้าหมองกายก็พลอยป่วยรับประทานอาหารไม่ได้ เป็นต้น กายกับใจมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน อย่างไรก็ตามการพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญ ความก้าวหน้านั้นจุดสำคัญอยู่ที่การพัฒนาจิตใจ คือ เมื่อใจได้รับความรู้และการพัฒนาที่ถูกต้องการแสดงออกทางรูปร่างหรือทางวัตถุย่อมถูกดึงไปด้วยพิธีกรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์จึงเปรียบเสมือนการรักษาผู้ป่วยซึ่งจำเป็นจะต้องเฝ้าระวังรักษา โดยรับประทานยาที่ถูกต้อง ให้เข้าใจและเสริมสร้างกำลังใจที่จะต่อสู้กับโรคทั้งปวง

พิธีกรรมยังเน้นเรื่องจิตใจในแง่ของการเห็นวัตถุเป็นสาขาหนึ่งของจิต กล่าวคือ มิได้มองวัตถุเป็นเพียงวัตถุ แต่มองว่าเป็นองค์แห่งความรู้มีชีวิตจิตใจเยี่ยงมนุษย์ สัตว์ ดังเช่น การยกย่อง นับถือเมล็ดข้าว ไม้คานได้รับการปิดทอง แสดงว่าเมื่อเจ้าของรู้สึกสำนึกในความดีหรือคุณค่าของสิ่งใด ย่อมแสดงความสำนึกด้วยการปรนนิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นเสมือนว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งมีชีวิตที่อาจจะรับรู้การกระทำได้

(2) **พิธีกรรมเน้นเรื่องสัญลักษณ์** พิธีกรรมเป็นตัวแทนหรือเครื่องหมายที่บอกถึงจุดมุ่งหมายและความเชื่อในการประกอบพิธี สัญลักษณ์ต่าง ๆ ของพิธีกรรมปรากฏแสดงออกด้วยอุปกรณ์ กิริยา

ท่าทาง รวมทั้งถ้อยคำ การแสดงออกเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของพิธีกรรมที่บอกให้รู้ เช่นพิธีทำขวัญแม่โพสพ ในระยะข้าวออกรวงชาวนาจะปักธงไว้ที่มุมพื้นที่นาฉลวเป็นอุปกรณ์ที่บอกสัญลักษณ์ให้รู้ว่าเป็นเขตหวงห้าม ต้องปกป้องรักษาให้พ้นภัยจาก นก กา หรือสัตว์ทั้งหลายที่จะเข้าไปเบียดเบียน นอกจากนี้ชาวนายกมือประนมไหว้แล้ว กล่าวคาถา ก็เป็นสัญลักษณ์ ที่บอกถึงความรู้สึกคารวะและความตั้งใจแน่วแน่ที่จะจัดกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามวิธีการเพาะปลูก

สรุปได้ว่าพิธีกรรมเกิดจากความเชื่อของมนุษย์อันเนื่องมาจากความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่มีตัวตนและพิสูจน์ไม่ได้ว่าคืออะไร แต่มนุษย์ก็เชื่อและประจักษ์ด้วยใจว่ามีอยู่และมีพลังอำนาจ ซึ่งมนุษย์จะต้องทำพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้สิ่งนั้นบันดาลสิ่งที่มนุษย์ต้องการ นอกจากนี้เมื่อมนุษย์มีการยอมรับนับถือแล้ว มนุษย์ได้จัดทำพิธีกรรมโดยมีเป้าหมายคล้ายคลึงกัน คือ เพื่อให้เกิดความสบายใจ มีจิตใจมั่นคงเพราะมีพิธีกรรมเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมทั้งเป็นสื่อที่รวมจิตใจของคนในสังคมให้ผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียว (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544 : 7-9)

(3)ประโยชน์ของพิธีกรรม พิธีกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดความสงบแก่จิตใจของผู้ปฏิบัติและเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย พิธีกรรมมีประโยชน์ดังนี้

1. เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา
2. เป็นเหตุให้เกิดความรัก ความกลมกลืนของคนในสังคมหรือกลุ่มชนนั้น ๆ
3. เป็นเครื่องหมายแสดงความเจริญก้าวหน้าของคนในชาติ
4. ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่น และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชาติ
5. เป็นเครื่องหล่อหลอมวัฒนธรรมให้คงอยู่กับชาติไป
6. เป็นเครื่องหมายแสดงความมีระเบียบวินัยของประชาชน
7. เป็นเครื่องชี้้นำคนให้เข้าสู่พระพุทธศาสนา
8. เป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นเอกลักษณ์ เกียรติ และศักดิ์ศรีของศาสนาและของคนในชาติ

ดังนั้นตามที่กล่าวมาจึงเครื่องเป็นชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนากับประเพณีและพิธีกรรมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องใกล้ชิดกันเป็นอย่างยิ่ง จนไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ โดยเฉพาะในสังคมของพุทธศาสนิกชนชาวไทยที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนามาเป็นระยะเวลายาวนานหลายศตวรรษ จนเป็นที่เรียกขานกันทั่วไปว่า “เมืองไทยเมืองพุทธ” จึงเป็นที่แน่นอนว่าประเพณีและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งสองประการนี้ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันชัดเจนจนกลายเป็นรากฐานที่สำคัญส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย (อารี วิชาชัย, 2546 : 179-180)

2.4. ประเพณีทอดกฐิน

ประเพณีการทอดกฐินมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลประเทศอินเดีย โดยพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบสามเดือนรับผ้ากฐินเพื่อผลัดเปลี่ยนจีวรใหม่ ซึ่งมีนางวิสาขา มหาอุบาสิกาเป็นผู้ถวายเป็นคนแรก ส่วนการทอดกฐินในประเทศไทยเป็นที่นิยมประเพณีปฏิบัติสืบกันมาตั้งครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีจนถึงปัจจุบัน คนไทยตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาถึงราษฎรได้เชิดชูว่าการทอดกฐินเป็นบุญพิเศษที่สำคัญประจำปี ตลอดมา พระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินทอดผ้าพระกฐินที่พระอารามหลวงเป็นประจำทุกปี ส่วนราษฎรก็มีการรวมตัวกันจัดกฐินไปทอดตามวัดที่ตนศรัทธาเลื่อมใส ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่จัดอยู่ในประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ซึ่งมีกำหนดจัดในช่วงเวลาที่แน่นอนทุกปีคือ แรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงวันเพ็ญเดือน 12 เป็นระยะเวลา 1 เดือน จะทำก่อนหรือหลังนี้ก็ได้

2.4.1 ความเป็นมาของกฐิน จากพุทธบัญญัติได้กล่าวถึงความเป็นมาของกฐิน และจารีตที่เป็นต้นเหตุประเพณีทอดกฐิน ดังนี้

(1) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพุทธบัญญัติกำหนดให้พระสงฆ์สาวกใช้ผ้าสำหรับนุ่งห่มเพียง 3 ผืน ที่เรียกว่า “ไตรจีวร” ประกอบด้วย ผ้านุ่ง 1 ผืน ผ้าห่ม 1 ผืน ผ้าสำหรับห่มซ้อน หรือที่ใช้พาดบ่าอีก 1 ผืนเท่านั้น โดยศัพท์บัญญัติเรียกว่า อंतरวาสก (ผ้านุ่ง) อุตตราสงค์ (ผ้าห่ม) และสังฆาฏิ ข้อนี้เป็นจารีตที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยเริ่มแรกแห่งยุคกาลพระพุทธศาสนา แต่ต่อมาพระสงฆ์มีมากขึ้น มีลาภเกิดมากขึ้น ก็ใช้ผ้านุ่งห่มเกิน 3 ผืน เรียกว่า อติเรกจีวร (อติเรกจะ - เกินมากไป) เมื่อมีการโจทก์ขานเรื่องนี้กันต่อๆ ไปขึ้นก็ทราบถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์จึงนำประชุมสงฆ์ตรัสถามได้ความจริงแล้ว ทรงติเตียนการกระทำเช่นนั้น (พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม 2 2521 : 2) ว่า

“ดูกรโมฆบุรุษทั้งหลาย การกระทำของพวกเธอนั้น ไม่เหมาะ ไม่สม ไม่ควร ไม่ใช่กิจของสงฆ์ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ โฉนพวกเธอจึงได้ทรงจีวรเกิน 1 ลำรับเล่า การกระทำของพวกเธอนั้นไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใสเป็นไปเพื่อความไม่เลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใสโดยแท้...” แล้วทรงแสดงโทษแห่งความเป็นคนเลี้ยงยาก มักราก ไม่สันโดษ และแสดงคุณแห่งความเลี้ยงง่าย มักร้อยสันโดษและความตั้งมั่นอยู่ในความเพียร

(2) พระพุทธดำรัสในการบัญญัติเรื่องให้พระภิกษุใช้ผ้า “ไตรจีวร” นั้น มีดังนี้ (พระไตรปิฎก เล่ม 8 พระวินัยปิฎก มหาวรรค 2537 : 87) “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นได้ดำริว่า กุลบุตรในธรรมวินัยนี้ที่เป็นคนขี้หนาว กวัดต่อความหนาวก็อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยผ้าสามผืน โฉนหนอ เราจะพึงกั้นเขตตั้งกฎในเรื่องผ้าแก่ภิกษุทั้งหลาย เราจะพึงอนุญาตไตรจีวร ...ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไตรจีวร คือ ผ้า สังฆาฏิ 2 ชั้น ผ้าอุตตราสงค์ชั้นเดียว ผ้าอंतरวาสกชั้นเดียว” พระพุทธบัญญัตินี้เป็นวินัย หรือกฎหมายที่พระภิกษุสงฆ์ต้องปฏิบัติเช่นนั้นเป็นต้นมา ใครล่วงละเมิดก็จัดว่าประพฤติผิดพระวินัยหรือผิดกฎหมาย (เป็นที่น่าอัศจรรย์ว่าพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้น ผ้า 3 ผืน ตามพุทธบัญญัติ ห่มในฤดูร้อนก็ไม่ร้อนจนเกินไปถึงกับห่มไม่ได้ ห่มในฤดูหนาวก็ไม่เย็นเกินไปจนถึงไม่พอห่ม)

(3) แม้จะมีพุทธบัญญัติเป็นวินัย หรือกฎหมายสำหรับพระสงฆ์ เกี่ยวกับการนุ่งห่มผ้าเพียง 3 ผืน ไว้แล้ว เมื่อมีเอกภพมากขึ้นพระพุทธองค์ก็มีบัญญัติให้เก็บผ้าที่เกินไว้ได้บ้าง โดยมีระยะเวลาจำกัดไม่เกิน 10 วัน ก็มีพระสงฆ์บางพวกบางกลุ่มก็ละเมิดข้อบัญญัติกันเป็นประจำ พระสงฆ์สาวกจำนวนไม่น้อยได้ถือเคร่งครัดตามพุทธบัญญัติ ถึงกับประกาศอธิษฐานเป็นรุดงควัตร คือ ถือเป็นข้อปฏิบัติเครื่องสลัดกำจัดกิเลส เพื่ออุบายขัดเกลากิเลส ช่วยส่งเสริมความมักน้อยและสันโดษ เป็นข้อปฏิบัติ 3 ข้อ 1 ในรุดงค์ 13 ข้อ (พระราชวรมุนี 2528 : 306) นุ่งห่มผ้าเพียง 3 ผืนเท่านั้น

(4) การทอดกฐินมีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม 5 ตอนว่าด้วยกฐินชั้นธกะ ความว่า “ ขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี มีภิกษุชาวเมืองปาฐาจำนวน 30 รูป ล้วนทรงรุดงคุณ มีอรัญญิกรุดงค์ เป็นต้น เครื่องครัดในวินัยบัญญัติ เดินทางมาเพื่อจะเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อมาถึงเมืองสาเกตยังเหลือหนทางอีก 6 โยชน์ (ประมาณ 96 กิโลเมตร) ก็จะถึงเมืองสาวัตถีที่เสด็จประทับของพระผู้มีพระภาคก็พอดีถึงวันเข้าพรรษาต้องจำใจอยู่จำพรรษาที่เมืองสาเกตนคร มีจิตใจรำพึงถึงพระผู้มีพระภาคเป็นอันมาก

ภิกษุ 30 รูป นั้น ครั้นจำพรรษาครบไตรมาสออกพรรษาทำปวารณาแล้ว จึงรีบพากันเดินทางมาเมืองสาวัตถี ทั้งที่ฝนยังตกชุก พื้นภูมิภาคเต็มไปด้วยน้ำเป็นหล่มเลน มีจิวรชุ่มชื้นด้วยน้ำ ลำบากกายเดินทางถึงนครสาวัตถี ก็รีบเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่พระเชตวัน มหาวิหารทันที พระองค์จึงตรัสปฏิสันถารดำรัสถามถึงความเป็นอยู่ ภิกษุเหล่านั้นก็กราบทูลเหตุทั้งปวง ตั้งแต่ต้นที่มาไม่ทันต้องจำพรรษาอยู่ที่เมืองสาเกตจนถึงต้องลำบากตรากตรำในการเดินทางมาเป็นที่สุดถวายให้พระศาสดาทรงทราบทุกประการ”

พระผู้มีพระภาคอาศัยเหตุ นั้น มีพระพุทธประสงค์จะให้ภิกษุทั้งหลายได้ประโยชน์พิเศษในทางพระวินัย จึงอนุญาตกฐินนัตถการกิจวินัยกรรม ซึ่งเป็นธรรมิกอุบายจะให้จิวรชานสมัยนั้นเจริญขึ้น จึงทรงแสดงธรรมิกถาแล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาประชุมทรงอนุญาตกฐินนัตถการวิธีว่า “ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายจำพรรษาแล้วได้กรานกฐิน พวกเธอได้กรานกฐินแล้ว จัดได้อานิสงส์ 5 ประการ ” คือ

1. เทียวไปไหนไม่ต้องบอกลา
2. ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำรับ
3. ฉันทณะ โภชน์และปรับประ โภชน์ให้เป็นวง
4. ทรงอดิเรกจีวรไว้ได้ตามความปรารถนา
5. จิวรเกิดขึ้น ณ ที่นั้นจักได้แก่พวกเธอ

นางวิสาขามหาอุบาสิกาเมื่อทราบพุทธประสงค์ ก็ได้จัดผ้ากฐินไปถวายพระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน นางวิสาขาก็นับเป็นคนแรกที่ถวายผ้ากฐิน การทำบุญทอดกฐินจึงถือเป็นประเพณีที่จะต้องกระทำสืบทอดกันมาถึงทุกวันนี้

กฐินในสมัยพุทธกาล ในสมัยพุทธกาล งานกรานกฐิน คือ งานข้อมจิวร ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก ดูเหมือนว่าพระพุทธเจ้าทรงใส่พระทัยในงานนี้ยิ่งกว่าพิธีใดๆ เมื่อทำกันครั้งแรกทรงควบคุมด้วยพระองค์เอง ทรงออกความคิดเอาไม้มาทำเป็นกรอบ หรือที่เรียกว่า “สะตึง” สำหรับวัดผ้า เพื่อตัดเย็บให้ได้ส่วน

ศักดิ์ไม้สะตงนั้นเรียก “ไม้กฐิน” คำว่า “กฐิน” จึงได้กลายเป็นชื่อพิธีการสำคัญนี้ ทรงดูแลกวาดขันให้การเย็บการ ทำมีความสะอาดเรียบร้อย ตลอดถึงช่วยสนเข็มด้วยพระองค์เอง พระและสาวกผู้ใหญ่ เช่น พระมหากัสสปะ พระสารีบุตร ได้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือในการเย็บซ่อมด้วยตน พระพุทธเจ้าทรงวางบทบัญญัติเรื่องการเก็บรักษา กรอบไม้สะตงนั้น อย่างเป็นวัตถุที่มีความสำคัญทรงอนุญาตวิธีการหลายอย่าง เช่น ให้พระใช้สนับสำหรับการ เย็บผ้าในงานกรานกฐินนี้ได้ กฐินในสมัยพุทธกาล เป็นเรื่องของสงฆ์โดยไม่เกี่ยวกับคฤหัสถ์ จะเห็นได้ว่า เมื่อมี ผ้าเกิดขึ้นแก่สงฆ์ก็ทำพิธีกฐิน ผ้าที่จะเกิดแก่สงฆ์นั้นอาจเป็นผ้าใหม่หรือผ้าเก่าก็ได้ อาจเป็นผ้าบังสกุล ผ้ายกอยู่ คาบร้าน หรือผ้าคฤหัสถ์ หรือพระถวายแก่สงฆ์ก็ได้ พิธีกฐินเป็นเรื่องของผ้าผืนเดียว และพระภิกษุที่จะได้รับ ประโยชน์จากกฐินนั้น ก็เป็นภิกษุเพียงรูปเดียว เมื่อสงฆ์ได้ผ้ามาพฤติการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง สงฆ์ก็จะประชุม ประชุมกันจะให้ผ้าแก่ภิกษุใด หลักการก็มีอยู่เพียงว่า ต้องให้แก่ภิกษุผู้สามารถจะ ชัก กะ ตัด เน่า เย็บ และรู้พิธี การเรื่องไตรจีวร เช่น รู้จักวิธีดอง รู้จักการอธิษฐาน เป็นต้น เดิมทีเดิวยกก็เลือกให้แก่ภิกษุที่มีจีวรเก่าที่สุด แต่ถ้า ภิกษุมีจีวรเก่าหลายรูปด้วยกัน ก็เลือกให้ภิกษุที่มีพรรษามากที่สุด ถ้าภิกษุเช่นนั้น มีพรรษาเท่าเทียมกันก็เลือกให้ ภิกษุผู้มีคุณสมบัติสูงกว่า

กล่าวได้ว่า กฐินในสมัยพุทธกาล เป็นเรื่องของพระโดยเฉพาะ กรานกฐินเพื่อที่จะได้ อานิสงส์ 5 ประการ ตามพุทธาอนุญาต ซึ่งไม่ต้องลำบากยุ่งยากในการรักษาพระวินัยบางข้อ

ความเป็นมาของกฐินในประเทศไทย โดยวิธีการอันดีของพุทธบัญญัติในการเรื่องกฐิน นี้ คฤหัสถ์จึงเข้าร่วมมือกับพระสงฆ์ด้วยศรัทธาอันแรงกล้าที่ได้เห็นพระมีความสามัคคีช่วยกันทำจีวรสำหรับนุ่ง ห่ม ประกอบกับเรื่องกฐินนี้เป็นสังฆกรรม ที่ทำด้วยความรีบด่วน ต้องอาศัยความอดสาหะพยายามเป็นอย่างมาก คฤหัสถ์เห็นความลำบากของภิกษุอย่างนี้ จึงให้ความร่วมมือกับพระ และเป็นกรให้ความสะดวก สบายแก่ พระสงฆ์ การทอดกฐินจึงเกิดขึ้น โดยคฤหัสถ์รับภาระเป็นผู้หาผ้ามาให้พระได้กรานกฐิน พระไม่ต้องไป แสวงหาผ้าบังสกุลหรือวิธีอื่นให้ยากลำบาก ต่อมาการทอดกฐินนี้ จึงเกิดเป็นประเพณีนิยมทั่วไปในหมู่ พุทธศาสนิกชน เมื่อถึงเวลาออกพรรษาจะต้องนำผ้ากฐิน ไปถวายแก่ภิกษุอยู่จำพรรษาในวัดนั้นๆ นับตั้งแต่ พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงราษฎรสามัญชนถืองานสำคัญมากมาจนถึงทุกวันนี้

ในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี การทอดกฐินเป็นงานสำคัญเห็นได้จากศิลาจารึกของพ่อ ขุนรามคำแหง ตอนที่มิใช่ข้อความต่อไปนี้ “คนในสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอบทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้า เมืองสุโขทัยนี้ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปวยท่วยนาง ลูกเจ้าขุนทั้งสิ้นทั้งหลายทั้งผู้ชายผู้หญิง ฟุ้งท่วยมีศรัทธาใน พระพุทธศาสนาทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว เมื่อกรานกฐินมีพนมเบี๋ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนึ่ง มีหมอนนอน บริพารกฐิน โอบทวายแลปีแล้ญบลิ้วไป สวดญัตติกฐินถึง อรัญญิกพุ้นเมื่อจะเข้ามาเวียง เรียงกัน แต่อรัญญิกพุ้น ท้าวหัวลานคำบางคำกลอยด้วยเสียงพาทย์ เสียงพิณ เสียง เลื่อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน เมืองสุโขทัยนี้ มีสี่ปากประตูหลวง เทียนญอม คนเสียดกันเข้าดูท่านเผาเทียนเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้ มีดั่งจักแตก”

ตามศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก็พอที่จะแสดงให้เห็นได้ว่า กฐินในสมัย สุโขทัยทำกันเป็นงานประเพณีที่สำคัญประจำปี ได้ทั้งบุญและความสนุกสนาน ความสามัคคี ในหมู่ประชาชน ต้องใช้จ่ายปีละสองล้านเบี๋ย กฐินที่สนุกที่สุด คือ กฐินวัดอรัญญิก (ซึ่งปัจจุบันคือ วัดตะพานหิน) มีขบวนแห่ยาว

ตั้งแต่วัดอรุณฯจนจดขอบทุ่งข้างนี้ และตั้งสนั่นลั่นไปด้วยเสียงพาทย์ เสียงพิณ เสียงร้อง เสียงขับ ต่างเล่นหัวเราะร้องเพลงสนุกสนาน พอถึงกลางคืนมีการจุดดอกไม้เพลิง มีผู้คนจำนวนมากมาเบียดเสียดเหยียดคักกันอยู่ในเมือง

พอมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาและธนบุรี ถึงจะมีหลักฐานเกี่ยวกับกฐินน้อยมาก แต่จากการทบทวนเอกสารวรรณกรรมพอจะอนุมานได้ว่า ประเพณีการทอดกฐิน จัดเป็นงานสำคัญเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย เพราะในกรุงศรีอยุธยาและ กรุงธนบุรี พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ และประชาชนพลเมืองยังมีศรัทธาปสาทะแนบแน่นอยู่ในพระพุทธศาสนา คงจะไม่ละทิ้งประเพณีอันสำคัญอย่างนี้ หรือบางที่อาจจัดยิ่งใหญ่กว่าก็ได้ เพียงแต่ไม่ได้บันทึกเรื่องราวไว้เป็นหลักฐานแต่จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้เสด็จถวายกฐิน ณ วัดสำคัญๆ ในพระนครศรีอยุธยาเป็นประจำ วัดใดที่พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ทรงสถาปนา หรือปฏิสังขรณ์ไว้แต่ก่อน พระมหากษัตริย์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็ทรงรับเป็นพระอารามหลวงสำหรับกฐินหลวง เช่น วัดสุวรรณดาราราม วัดพนัญเชิง และวัดเสนาสนาราม เป็นต้น

กฐินในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อออกพรรษาไปจนถึงกลางเดือน 12 เป็นเทศกาลทอดกฐิน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยินดีปรีดาและรื่นเริงของชาวบ้านด้วยจะมีโอกาสทำบุญสุนทาน ควบคู่กับความสนุกสนานร่าเริงใจ ก่อนถึงวันกฐิน ชาวบ้านมักไปเลือกวัดที่จะทอด หาได้แล้วก็จะง่วนหน้าไว้โดยเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรแจ้งจำนวนยอดเครื่องไทยทาน ยอดจำนวนเงินว่าจะถวายวัดเท่าใด และถ้าผู้ใดถวายมากกว่านี้ก็เป็นผู้ทอดกฐินวัดนั้นได้ปิดประกาศไว้ในที่เปิดเผย จะเป็นที่ศาลาการเปรียญหรือทำน้ำ แล้วแต่จะเห็นเหมาะสมมักเลือกวัดหมู่บ้านอื่นเพื่อมีโอกาสแห่กฐินไปครีกครื้นสนุกสนาน และประสานสามัคคีเป็นไมตรีกับชาวบ้านอื่น ซึ่งเมื่อรู้ว่าจะไปทอดกฐินที่หมู่บ้านของตนในวันใด ก็จะได้เตรียมการต้อนรับ ตลอดจนถึงดูแลและเล่นสนุกสนานร่วมสามัคคีวิสาสะกัน ขบวนกฐินส่วนมากจะไปทางน้ำ เพราะเมืองไทยสมัยนั้นเต็มไปด้วยแม่น้ำลำคลอง จึงจัดขบวนกฐินด้วยเรือ ตกแต่งเรือให้สวยงาม ขบวนเรือจะมีมากหรือน้อย ก็แล้วแต่ฐานะของผู้เป็นเจ้าของกฐิน หลังจากทอดกฐินแล้วบางวัดก็มีการแข่งเรือเป็นที่สนุกสนาน สำหรับอาหารในงานกฐินนี้สิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ ขนมจีนน้ำพริก ของหวานก็กล้วยแขก ข้าวเม่าทอด สิ่งเหล่านี้จะปรากฏในการทอดกฐินของชาวบ้านทั่วไป

สำหรับกฐินหลวง ซึ่งพระมหากษัตริย์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ทรงถือเป็นราชประเพณีที่สำคัญจะเสด็จไปถวายพระกฐิน ณ พระอารามหลวง ถ้าพระอารามหลวงแห่งใดพระองค์ไม่ได้เสด็จไปถวายเอง ก็จะพระราชทานให้พระประยูรญาติ หรือเจ้านายองค์อื่นไปถวายแทนบ้าง ให้เสนาบดี อำมาตย์ ข้าราชการไปถวายแทนบ้าง การถวายกฐินของพระมหากษัตริย์ ส่วนมากจะเสด็จไปทางน้ำ มีพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริวาร ตามไปเป็นจำนวนมาก เรียกว่า “ขบวนเสด็จพยุหยาตราทางชลมารค” เพราะวัดหลวงทุกวัดจะหันหน้าวัดมาทางแม่น้ำลำคลอง การเสด็จไปทางน้ำจึงเป็นการสะดวก ส่วนวัดที่เสด็จไปทางบกเรียกว่า “ขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค” มีเพียง 3 วัด คือ วัดมหาธาตุ วัดพระเชตุพน และวัดราชบูรณะ และเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จไปถวายกฐิน ณ วัดใด วัดหลวงอื่นๆ ก็จะต้องตั้งโต๊ะหมู่บูชาคอยรับเสด็จตามทางเสด็จตั้งแต่ทำน้ำไปจนถึงพระอุโบสถ

กฐินในสมัยปัจจุบัน หลักฐานที่ปรากฏพบว่าตั้งแต่สมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ มีการทอดกฐินใน 2 รูปแบบ คือ กฐินหลวงและกฐินราษฎร์ เมื่อประเทศไทยรับพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การทอดกฐินในพุทธศาสนาที่ได้รับมาเป็นพิธีกรรมหนึ่งในการทำบุญอันเนื่องมาจากศาสนาด้วย พระมหากษัตริย์ก็ได้ทรงรับเรื่องกฐินขึ้นเป็นพระราชพิธีอย่างหนึ่ง ทำให้กลายเป็นกฐินหลวง เพราะพระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเกี่ยวกับกฐิน วัดโคกพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงถวายผ้าพระกฐินแล้วเรียกว่ากฐินหลวง ต่อมาประชาชนมีศรัทธาเจริญตามรอยพระราชศรัทธาของพระมหากษัตริย์ได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้ถวายผ้าพระกฐินได้ตามสมควรแก่ฐานะเป็นเหตุให้มีการแยกกฐินหลวงเป็น กฐินที่กำหนดเป็นพระราชพิธี กฐินต้น และกฐินพระราชทาน

ในปัจจุบันนี้ การทอดกฐินมีวิธีการหลายรูปแบบด้วยกัน โดยเฉพาะกฐินราษฎร์ ถ้ามีผู้เข้าใจวิธีการกฎเกณฑ์ของการทอดกฐินที่ถูกต้อง ก็ทำให้การทอดกฐินนั้น เป็นกฐินที่มีอานิสงส์แก่ผู้ถวายแก่ผู้รับคือ ศฤกษ์ผู้ถวายก็ได้บุญกุศลอย่างมหาศาล ภิกษุผู้รับได้กรานกฐินก็มีอานิสงส์ได้รับผ่อนผันพระวินัยบางข้อ แต่ถ้ากฐินนั้นไม่ถูกต้อง อานิสงส์ของผู้ถวายก็ลดน้อยลง เหลือเพียงเท่ากับการถวายทานธรรมดา เช่น การถวายผ้าป่า เป็นต้น อาจพบได้ว่าการทอดกฐินที่ไม่ถูกต้องตามพระวินัยไว้ โดยมีลักษณะดังนี้

(1). การทอดกฐินในวัดที่มีภิกษุอยู่จำพรรษาตลอดไตรมาสไม่ครบ 5 รูป

(2). การทอดกฐินในวัดที่เจ้าอาวาสแนะนำมาทอดกฐินที่วัดตนหรือพูดเสียบเคียงเพื่อให้มีการจัดทอดกฐินที่วัดของตน

(3). การทอดกฐินในวัดที่เจ้าอาวาส รับผ้ากฐินพร้อมกันหลายไตร หลายเจ้าภาพ เพราะผ้าที่จะเป็นกฐินนั้นมีเพียงผืนเดียว ที่ภิกษุต้องเอาไปกรานกฐิน

(4). ไปทอดกฐินในวัดที่มีผู้ถวายแล้ว เพราะวัดหนึ่งๆ จะรับกฐินได้เพียงปีละครั้งเดียว

2.4.2 ความหมายและความสำคัญของการทอดกฐิน

กฐิน เป็นพิธีกรรมอันหนึ่งที่มีความสำคัญมาตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถึงบัดนี้ และมีชื่อเรียกว่า “งานบุญทอดกฐิน”

1) ความหมายของกฐิน คำว่า “กฐิน” มีความหมายเกี่ยวเนื่องถึง 4 ประการคือ

(1). เป็นชื่อของกรอบไม้ อันเป็นแม่แบบสำหรับทำจีวรที่อาจเรียกว่า “ตะคิง” เนื่องจากสมัยพุทธกาลการทำจีวรให้มีลักษณะตามกำหนดกระทำได้โดยยาก จึงต้องทำกรอบไม้สำเร็จรูปไว้ให้เป็นอุปกรณ์ในการทำผ้าห่ม/ผ้าห่มซ้อนที่รวมเรียกว่า จีวร ผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ (ผ้าห่มพระ เรียก สบง / ผ้าห่ม เรียกจีวร / ผ้าห่มซ้อน เรียกสังฆาฏิ) โดยพระสงฆ์จะช่วยกันทำโดยอาศัยแม่แบบนี้เมื่อทำเสร็จและพ้นกำหนดกาลแล้วก็จะรื้อไม้แม่แบบเก็บไว้ใช้ในปีต่อไป การรื้อไม้แม่แบบเพื่อเก็บไว้ใช้ในโอกาสหน้านี้เรียกว่า “เคาะ” หรือ “กฐินเคาะ” (เคาะกฐินก็เรียก)

(2). เป็นชื่อของผ้า ที่ถวายแก่สงฆ์เพื่อทำจีวรตามแบบหรือกรอบไม้นั้น และต้องถวายตามกำหนดเวลา 1 เดือน ดังกล่าว ซึ่งผ้านี้จะเป็นผ้าใหม่ ผ้าเก่าฟอกสะอาดหรือผ้าบังสุกุล (ผ้าที่เขาทิ้งแล้ว) ก็ได้ ผู้ถวายจะเป็นศฤกษ์หรือภิกษุสามเณรก็ได้ ถวายแก่สงฆ์แล้วเป็นอันใช้ได้

(3). เป็นชื่อของบุญกิริยา คือ การทำบุญถวายผ้ากฐินเพื่อให้สงฆ์ทำเป็นจิวร ซึ่งต้องเป็นพระสงฆ์ผู้จำพรรษาอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งครบ 3 เดือน ทั้งนี้ เพื่อสงเคราะห์ผู้ประพฤติชอบให้มีฝ้านุ่งหรือผ้าใหม่ผลัดเปลี่ยนของเก่าที่จะขาดหรือชำรุด การทำบุญถวายผ้ากฐินหรือที่เรียกกันติดปากว่า “ทอดกฐิน” ก็คือการทอดหรือวางผ้าลงไปแล้วกล่าวคำถวายในท่ามกลางสงฆ์ และต้องทำในเวลาที่กำหนด 1 เดือนที่ว่า ถ้าทำก่อนหรือหลังไม่ถือว่าเป็นกฐิน

(4). เป็นชื่อของสังฆกรรม คือ กิจกรรมของสงฆ์ที่จะต้องมีการสวดประกาศขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์ในการมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับ 2542 ได้ให้ความหมายและเก็บคำที่เกี่ยวกับ “กฐิน” ไว้มากพอสมควร เห็นควรนำมาแสดงในที่นี้ คือ (2546 : 5) กฐิน – (กะถิน, กะถินนะ) น. ผ้าพิเศษที่ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่ภิกษุสงฆ์เฉพาะกฐินกาล ตามศัพท์แปลว่า ไม้สะดึง คือ กรอบแบบสำหรับจึงผ้าที่จะเย็บเป็นจิวร คำ กฐิน นี้ใช้ประกอบกับคำอื่นอันเนื่องด้วยพิธีกฐิน ผ้าที่ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ในพิธีนี้เรียกว่า ผ้ากฐิน ในฤดูกาล เรียกว่า กฐินกาล คือ ระยะเวลาตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง เดือน 11 ถึงกลางเดือน 12 ระยะเวลานี้ เรียกเป็นสามัญว่า เทศกาลกฐิน ฤดูกาลกฐิน หรือ หน้ากฐินก็มี ก่อนจะถึงกฐินกาล ผู้ประสงค์จะถวายผ้ากฐินแก่ภิกษุสงฆ์วัดใดจะต้องไปแจ้งความจำนงว่า จะนำกฐินไปทอดที่วัดนั้นเป็นการล่วงหน้า การแสดงความจำนงล่วงหน้านี้ เรียกว่า จองกฐิน การทำพิธีถวายผ้ากฐิน เรียกว่า ทอดกฐิน พระภิกษุผู้ได้รับมอบผ้ากฐินจากสงฆ์โดยวิธีที่กำหนดไว้ในวินัย เรียกว่า ผู้ครองกฐินหรือองค์ครองกฐิน เฉพาะ ผ้ากฐิน บางทีก็เรียกว่า องค์กฐิน ถ้าพร้อมกันของอันอันเป็นบริวารถวายพระภิกษุสงฆ์ เรียกว่า เครื่องกฐิน หรือ บริวารกฐิน เมื่อนำกฐินไปทอดโดยมมิชชวนแห่ เรียกว่า แห่กฐิน ถ้ามีการฉลอง เรียกว่า ฉลองกฐิน การที่ภิกษุสงฆ์ผู้ร่วมอยู่ในพิธี อนุโมทนาต่อองค์ครองกฐินตามพระวินัย เรียกว่า อนุโมทนา กฐิน ภิกษุสงฆ์ผู้ได้อนุโมทนา กฐินแล้วนั้น ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้กรานกฐินด้วยผลของการทอดกฐินเรียกว่า อาานิสงส์กฐิน

2.4.3 ความสำคัญของ “งานบุญทอดกฐิน”

เป็นพุทธประเพณีที่มีพุทธานุญาต และพุทธประสงค์ข้อหนึ่งคือ เพื่อความสามัคคีให้มีในหมู่สงฆ์ ในระหว่างการช่วยเหลือร่วมมือกันระหว่างการตัดเย็บผ้ากฐินเพื่อที่จะมอบให้กับภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในวัด ดังปรากฏในเรื่องเล่าไว้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาไทย ว่า “ครั้งหนึ่ง พระอนุรุทธะซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์มาก่อนเป็นพระเถระองค์สำคัญ เก็บผ้าบังสกุลไว้ได้ และทำจิวร ในสมัยกฐินกาล ท่านประสงค์จะทำจิวร เพื่อเปลี่ยนจิวรผืนเก่า พระพุทธองค์ทรงทราบจึงเสด็จไปประทับเป็นประธานในพิธีพร้อมด้วยพระภิกษุอื่นมากมาย และพระมหาสาวก 80 รูป ก็ไปร่วมในพิธีนั้นด้วย โดยพระมหากัสสปะนั่งอยู่ต้นผ้า ท่านพระสารีบุตรเถระนั่งอยู่ตรงกลาง ท่านพระอานนทน์นั่งอยู่ท้ายผ้า ภิกษุที่เหลือช่วยกันกรอด้าย สางด้าย พระบรมศาสดาทรงสนเข็ม ส่วนพระโมคคัลลานะรับเป็นแม่งานจัดหาสนับสนุนกิจการทั้งปวงที่ขาดเหลือ ประชาชนที่รู้ข่าวต่างนำอาหารและสิ่งของไปถวายกันมากมาย (วิจิตรวาทการ, หลวง 2513 : 4)

นอกจากนี้ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีทำบุญที่มีเฉพาะพระพุทธศาสนาเพื่ออนุเคราะห์แก่สงฆ์เพื่อให้ได้อานิสงส์ 5 ประการให้สงฆ์มีความเป็นอยู่อย่างสะดวกง่ายดายขึ้น ถือเป็นการสร้างมหากุศลและช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองถาวร ผู้ที่ได้ทำบุญทอดกฐินได้ชื่อว่าเป็นผู้ค้ำจุนศาสนาได้ทางหนึ่ง

พระภิกษุสงฆ์ผู้รับกฐินย่อมได้ปัจจัยสี่เพื่อการดำรงอยู่สำหรับเผยแผ่พระศาสนา สั่งสอนพระธรรมแก่สาธารณชนต่อไป

2.4.4 รูปแบบและวิธีการ

พุทธประสงค์นั้นต้องการให้เรื่องกฐินเป็นเรื่องของสงฆ์ ไม่ต้องรบกวนคฤหัสถ์ ภายหลังเมื่อคฤหัสถ์ทราบพุทธบัญญัติ คฤหัสถ์จึงจัดการทอดกฐินเอง ฉะนั้นจึงกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เรื่อง “ทอดกฐิน” “บุญทอดกฐิน” อย่างปัจจุบันนี้ไม่ใช่พุทธบัญญัติ แต่เป็นเรื่องที่คฤหัสถ์มีศรัทธาทำ เพื่อสนองพุทธประสงค์ที่ทรงถือเรื่องกฐินเป็นเรื่องใหญ่เรื่องสำคัญ (วิจิตรวาทการ, หลวง 2513 : 236)

ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่ปฏิบัติตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาถึงประชาชนทั่วไป กฐินที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐินด้วยพระองค์เองเป็นประจำ ณ วัดสำคัญ ๆ ซึ่งทางราชการกำหนดขึ้น มีหมายกำหนดการเสด็จพระราชดำเนินไว้อย่างเรียบร้อย ปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและส่วนภูมิภาค จำนวน 16 วัด คือ

(1) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	กรุงเทพมหานคร
(2) วัดอรุณราชวราราม	กรุงเทพมหานคร
(3) วัดราชโอรสาราม	กรุงเทพมหานคร
(4) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม	กรุงเทพมหานคร
(5) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	กรุงเทพมหานคร
(6) วัดบวรนิเวศวิหาร	กรุงเทพมหานคร
(7) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	กรุงเทพมหานคร
(8) วัดสุทัศน์เทพวราราม	กรุงเทพมหานคร
(9) วัดราชาธิวาสวิหาร	กรุงเทพมหานคร
(10) วัดมกุฏกษัตริยาราม	กรุงเทพมหานคร
(11) วัดเทพศิรินทราวาส	กรุงเทพมหานคร
(12) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	กรุงเทพมหานคร
(13) วัดพระปฐมเจดีย์	นครปฐม
(14) วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ	พระนครศรีอยุธยา
(15) วัดสุวรรณดาราราม	พระนครศรีอยุธยา
(16) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ	พิษณุโลก (แสงสุรีย์ ถดาวัลย์, 2524: 93)

1) รูปแบบการทอดกฐิน มีรายละเอียดที่พอประมวลได้ดังนี้

(1) กฐินต้น เป็นกฐินที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดต่าง ๆ อาจเป็นวัดหลวงหรือวัดราษฎร์ที่มีได้เสด็จไปอย่างเป็นทางการหรืออย่างเป็นทางการพระราชพิธีแต่เป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลกฐินต้นส่วนพระองค์ ดังที่พลตรีหม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (ม.ร.ว.เจลิมลาภ ทวีวงศ์) ได้เล่าประวัติเรื่องการเกิดขึ้นของกฐินต้นไว้ในหนังสือกฐินและแนวทางในการปฏิบัติว่า “กฐินส่วนพระองค์นี้ ใน

สมัยก่อนรัชกาลที่ 5 จะเรียกว่าอย่างไรนั้นยังไม่พบหลักฐานมาก เรียกกันว่า กฐินต้นในรัชกาลที่ 5 ภายหลังที่ได้มีการเสด็จประพาสหัวเมืองต่าง ๆ เมื่อ พ.ศ. 2447 การเสด็จประพาสครั้งนั้น โปรดให้จัดให้ง่ายกว่าการเสด็จประพาสเพื่อสำราญพระราชอิริยาบถอย่างสามัญ คือ โปรดไม่ให้มีห้องตราสั่งหัวเมืองให้จัดทำที่ประทับแรม ณ ที่ใด ๆ พอพระราชหฤทัยจะประทับที่ไหนก็ประทับที่นั่น บางคราวก็ทรงเรือเล็กหรือเสด็จรถไฟไปโดยมิให้ใครรู้ การเสด็จประพาสครั้งนั้นเรียกว่า เสด็จประพาสต้น เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้ากฐินต้นเป็นประจำทุกปี การจะเสด็จฯ ไปถวายผ้าพระกฐินต้นที่วัดใดมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

- (1) เป็นวัดที่ยังไม่เคยเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินมาก่อน
- (2) ประชาชนมีความเลื่อมใสในวัดนั้นมาก
- (3) ประชาชนในท้องถิ่นไม่ค่อยมีโอกาสได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เมื่อเสด็จพระราช

ดำเนินไปจะได้มีโอกาสเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างใกล้ชิดด้วย

(2) กฐินพระราชทาน เป็นกฐินที่พระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชทานผ้าของหลวง แก่ผู้กราบ

บังคมทูลขอพระราชทาน เพื่อไปถวายยังวัดหลวง นอกจากวัดสำคัญที่ทรงกำหนดไว้ว่าจะเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระองค์เอง (16 วัดดังที่กล่าวมาแล้ว) เหตุที่เกิดกฐินพระราชทาน เพราะที่ปัจจุบันวัดหลวงมีจำนวนมากจึงเปิดโอกาสให้กระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ ตลอดจนคณะบุคคล หรือบุคลากรที่สมควรรับพระราชทานผ้าพระกฐินไปถวายได้ และผู้ที่ได้รับพระราชทานจะเพิ่มไทยธรรม เป็นส่วนตัว โดยเสด็จพระราชกุศลด้วยตามกำลังศรัทธาก็ได้

ปัจจุบันกระทรวง ทบวง กรม คณะบุคคลหรือบุคคลใดมีความประสงค์จะรับพระราชทานผ้ากฐินไปถวาย ณ วัดหลวงใด ก็ติดต่อไปยังกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการตามระเบียบ ซึ่งเท่ากับเป็นการจองกฐินไว้ก่อนนั่นเอง

การปฏิบัติเกี่ยวกับกฐินพระราชทาน

1. เมื่อได้รับผ้าพระกฐินพระราชทานจากกรมการศาสนาแล้ว ควรถวายหลังวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 หรือเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทอดพระกฐินวันแรกแล้ว
2. ให้ติดต่อกับวัดโดยตรง เพื่อแจ้งวัน เวลา และขอให้เจ้าอาวาสสั่งไววยากรวัดจัดเตรียมสถานที่และสิ่งจำเป็นที่มีบูชาพระรัตนตรัยมีเครื่องบูชาพร้อมอาสนสงฆ์สำหรับพระสงฆ์อนุโมทนาปาติโมกข์ โต๊ะวางเครื่องบริวารพระกฐินและเครื่องไทยธรรม โต๊ะเก้าอี้สำหรับผู้เป็นประธานและผู้ไปร่วมพิธีตามสมควร
3. เมื่อถึงวันกำหนด ก่อนผู้เป็นประธานจะไปถึงหรือก่อนเริ่มพิธี ให้เจ้าหน้าที่เชิญเครื่องพระกฐินจัดไว้บน โต๊ะวางเทียนปาติโมกข์ไว้บนพาน และให้มีเจ้าหน้าที่แต่งเครื่องแบบหรือแต่งสากลนิยมคอยส่งให้ผู้เป็นประธานที่เขิงบันได หรือประตูเข้าสถานที่ประกอบพิธี
4. ประธานรับผ้าพระกฐินจากเจ้าหน้าที่ ที่เขิงบันไดพระอุโบสถอุ้มประคองขึ้นตรงถวายความเคารพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขณะดนตรีบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี แล้วจึงเข้าสู่พระอุโบสถตรงไปวางไว้ที่พานแว่นฟ้า ซึ่งตั้งอยู่หน้าอาสนสงฆ์ (ถ้ามีปี่พาทย์หรือเครื่องดนตรีให้บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ขณะผู้เป็นประธานรับผ้า ใครจากเจ้าหน้าที่หรือรับที่โต๊ะหมู่ในกรณีที่จัดไว้ ค่อยจากนั้นจึงบรรเลงเพลงช้า) ขณะประธาน เข้าสู่สถานที่ประกอบพิธีจนถึงเวลาจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วจึงส่งเทียนชนวนคืน ให้

หยุดบรรเลงทันทีแม้จะยังไม่จบเพลง ก็ตามและควรมีเจ้าหน้าที่คอยให้สัญญาณเวลาให้เริ่มเพลงหรือให้หยุดบรรเลง

5. เมื่อวางผ้าพระกฐินแล้วจุดธูปเทียนเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยแล้วกราบ 3 คน

6. เมื่อกราบพระรัตนตรัยแล้วไปที่พานแว่นฟ้าหยิบผ้าห่มพระประธานส่งให้เจ้าหน้าที่นำไปมอบแก่โหวตวิจิตร แล้วยกผ้าพระกฐินขึ้นประคองพนมมือหันไปทางพระประธานว่า นะโม 3 จบ ต่อจากนั้นหันหน้าไปทางพระสงฆ์ว่าด้วยคำถวายพระกฐินดังนี้

“ผ้าพระกฐินทานกับทั้งผ้าอันสังสับริวารทั้งปวงนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหิตลธิเบศรามาธิบดินทรสยามินทร์ทราชิราชบรมนาถบพิตร ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ กอปรด้วยพระราชศรัทธาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าน้อมนำมาถวาย แต่พระสงฆ์ซึ่งจำพรรษากาลด้วยไตรมาสในอาวาสวิหารนี้ ขอพระสงฆ์จงรับผ้าพระกฐินทานนี้กระทำกฐินนันทการกิจ ตามพระบรมพุทธานุญาตนั้นเทอญ” (ถ้าเป็นกระทรวง ทบวง กรม องค์การ สมาคม บริษัท ห้างร้านให้เปลี่ยนคำว่า ข้าพเจ้า เป็นชื่อหน่วยงานนั้น ๆ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน

7. พระสงฆ์ทำพิธีกรรม

8. เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีกรรมเสร็จออกไปครองผ้า (ปีพาทย์บรรเลงเพลงสาธุการ ถ้ามี)ครองผ้าเสร็จกลับเข้านั่งยังอาสนสงฆ์ (ปีพาทย์หยุดบรรเลง) ผู้เป็นประธานและผู้ไปร่วมพิธีถวายเครื่องพระกฐินแก่องค์ผู้ครอง เริ่มตั้งแต่บาตรเป็นต้น ไปจนถึงเครื่องมือก่อสร้าง ถ้าจัดเครื่องไทยธรรมถวายเพิ่มเติมควรถวายภายหลังเครื่องพระกฐินหลวง

9. ถ้ามีผู้บริจาคร่วมโดยเสด็จพระราชกุศล ควรประกาศให้ที่ประชุมทราบ

10. พอพระสงฆ์อนุโมทนา ผู้เป็นประธานกรวดน้ำ แล้วพระสงฆ์ถวายอดิเรกจบประธานกราบพระรัตนตรัยเป็นอันเสร็จพิธี (ปีพาทย์บรรเลงเพลงกราว ถ้ามี)

11. กรมการศาสนาเป็นผู้จัดสรรและดำเนินการของพระราชทาน จึงขอให้รายงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานและยอดเงิน โดยเสด็จพระราชกุศล ไปยังกรมศาสนา หลังจากการถวายผ้าพระกฐินเสร็จแล้ว เพื่อจะได้รวบรวมดำเนินการกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานถวายพระราชกุศลโดยพร้อมเพรียงกัน

(3) กฐินราษฎร เป็นกฐินที่ประชาชน หรือราษฎรที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามีกำลัง ศรัทธานำผ้ากฐินของตนเองไปทอดถวาย ณ วัดต่าง ๆ (เว้นไว้แต่วัดหลวงที่กล่าวมาแล้วในกฐินหลวง) การทอดกฐินของราษฎรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีการเรียกชื่อแตกต่างกันออกไปตามลักษณะวิธีการทอดถึง 4 รูปแบบ คือ

(3.1) กฐินหรือมหากฐิน เป็นกฐินที่ราษฎรนำไปทอด ณ วัดใดวัดหนึ่ง ซึ่งคนมีศรัทธาเป็นการเฉพาะ กล่าวคือ ท่านผู้ใด มีศรัทธาจะทอดกฐิน ณ วัดใด ก็ให้ทำใบปวารณาของกฐินติดบอกไว้ ณ เขตวัดนั้น ๆ เมื่อถึงเวลากำหนดก็นำผ้ากฐิน บางครั้งเรียกว่าผ้าที่เป็นองค์กฐิน ซึ่งจะเป็นผืนเดียวก็ได้หลายผืนก็ได้ เป็นผ้าขาวซึ่งยังมีได้ตัดก็ได้ ตัดออกเป็นชิ้น ๆ พอที่จะประกอบเข้าเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ทำเสร็จแล้วยังมิได้ข้อมหรือข้อมแล้วก็ได้ อย่างใดอย่างหนึ่งจัดเป็นองค์กฐิน นำไปทอด ณ วัดที่ได้จองไว้

นอกจากองค์กฐินแล้ว เจ้าภาพบางรายอาจศรัทธาถวายของอื่น ๆ ไปพร้อมกับองค์กฐินเรียกว่า บริวารกฐิน ตามที่นิยมกันประกอบด้วยปัจจัย 4 คือ

1. เครื่องอาลัยของพระภิกษุสามเณร มี ไตรจีวร บริวารอื่น ๆ ที่จำเป็น
2. เครื่องใช้ประจำปี มีมุ้งหมอน กลด เตียง ตั่ง โต๊ะ เก้าอี้ โอ่งน้ำ กระจาด กระทะ กระจาด โคน เต่า ภาชนะสำหรับใส่อาหารคาวหวาน
3. เครื่องซ่อมเสนาสนะ มี มีด ขวาน สิว เลื่อย ไม้กวาด จอบ เสียม
4. เครื่องศิลาเภสัช มียารักษาโรค ยาสีฟัน อุปกรณ์ซักล้าง เป็นต้น หรือจะมีอย่างอื่นนอกจากที่กล่าวมานี้ก็ได้อีก ขอให้เป็นอย่างที่สมควรแก่พระภิกษุสามเณร จะใช้อุปโภค บริโภคเท่านั้น หากจะมีของที่ระลึกสำหรับแจกจ่ายแก่คนที่อยู่ในวัด หรือคนที่มาร่วมงานกฐินด้วยก็ได้ สุดแต่กำลังศรัทธาและอิศยาศัยไมตรีของเจ้าภาพ

บางที่ยังมีธรรมเนียมที่เจ้าภาพผู้ทอดกฐินจะต้องมี ผ้าห่มพระประธานอีกหนึ่งผืน เทียนสำหรับจุดในเวลาที่จะพระภิกษุสวดปกติโมกข์ ที่เรียกสั้น ๆ ว่าเทียนปาติโมกข์ จำนวน 24 เล่ม และมีธงผ้าขาวเขียนรูปพระเช้ หรือสัตว์น้ำอย่างอื่น เช่น ปลา นางเงือก สำหรับปักหน้าวัดที่อยู่ตามริมน้ำ เมื่อทอดกฐินเสร็จแล้ว ถ้าเป็นวัดที่อยู่บนดอยไกลแม่น้ำให้มีธงผ้าขาวเขียนรูปตะขาบบักไว้หน้าวัดแทนรูปสัตว์น้ำกระป๋องนี้ เป็นเครื่องหมายให้ทราบว่าวัดนั้น ๆ ได้รับกฐินแล้วและอนุโมทนาร่วมกุศลด้วยได้

นอกจากนี้แล้วยังมีประเพณีนิยมอีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับเวลาของการทอดกฐิน ถ้าเป็นเวลาเช้าจะมีการทำบุญถวายอาหารเพลแด่พระภิกษุสามเณรในวัดด้วย

กฐินที่ราษฎรเป็นเจ้าภาพนำองค์กฐินและบริวารกฐินไปทอดที่วัดต่าง ๆ นี้ เรียกว่า กฐิน หรือ มหากฐิน เหตุที่เรียกว่ามหากฐินอาจเป็นเพราะจะให้เห็นความแตกต่างจากกฐิน อีกชนิดหนึ่งคือ จุลกฐิน ก็ได้(พระมหาพิทักษ์ ปริบุญ โณ, 2549: 21-23)

(3.2) จุลกฐิน เป็นกฐินที่ต้องทำด้วยความรีบด่วนหรือเรียกว่าอย่างพื้นเมืองของไทยเรา แต่เดิมว่า กฐินแล่น (ความหมายคือเร่งรีบ ฟ้าว ต้องแล่น (วิ่ง) จึงจะเสร็จทันกาล) ซึ่งเดี๋ยวนี้ก็ยังเรียกกันอยู่ในภาษาอีสาน กฐินนี้มีทำกันหลายวิธี ผู้มีศรัทธามาก มีพวกมากมีกำลังมาก ก็เริ่มตั้งแต่การนำฝ้ายที่แก่ใช้ได้แล้วแต่ยังอยู่ในฝัก พอจะทำได้เป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ ซึ่งทำพิธีสมมติตั้งแต่นำไปหว่านเป็นต้น เติบโตผลิดอก ออกลูก แก่ สุก แล้วเก็บมาอ้าว (หีบคล้ายหีบอ้อย) เอาเมล็ดทิ้งแล้ว คัดเป็นผง แล้วล้อมเป็นหลอด เส้นให้เป็นเส้นด้าย เบียดออกเป็นใจ กรอออกเป็นเช็ด แล้วฆ่าด้วยน้ำข้าว ดากให้แห้ง ใส่กรงปั่นเส้นหลอด ใส่กระสวยทำเครือแล้วทอเป็นแผ่นผ้าตามขนาดที่ต้องการนำไปทอดเป็นผ้ากฐิน (สมศักดิ์ จันทร์โพธิศรี, 2515:167 อ้างในแม่ชีวิไล ลักษ์แก้วมณิศรี, 2550)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ จุลกฐิน เป็นเรื่องของการจัดเตรียมผ้ากฐิน เริ่มตั้งแต่ เก็บฝ้ายมากรอปั่น เป็นเส้นด้ายแล้วทอเป็นผืนผ้าและตัดเย็บซ่อมเป็น ไตรจีวร ให้แล้วเสร็จภายใน 24 ชั่วโมง ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ยาก เพราะต้องทำงานให้เสร็จแข่งกับเวลา เพราะฉะนั้นผู้ที่มีกำลังคือมีพวกมากหรือมีอำนาจวาสนาใจคอกว้างขวางจึงจะสามารถทำได้ เพราะต้องระดมคนจำนวนมากช่วยกันทำทั้งกลางวันและกลางคืนให้เสร็จทันเวลา

(3.3) กฐินสามัคคี เป็นกฐินที่คนหลายคนหลายกลุ่มคิดริเริ่มทำ ต่อก่อนอื่นต้องมีการหลอมรวมใจให้มีข้อตกลงกันก่อนว่าจะทำความจริงก่อนที่จะมีการประชุมตกลง ก็ต้องมีบุคคลหนึ่งในกลุ่มเป็นผู้ริเริ่มขึ้นก่อนหรือเป็นผู้รับทราบปัญหาของวัดที่จะทอด แต่ตัวเองไม่อาจทำคนเดียวได้ จึงได้มาชักชวนให้ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงเป็นตัวเชื่อมหรือผู้ประสานงาน จนสามารถชักนำคนหลายคน หลายกลุ่มให้มีใจเดียวกันได้ กฐินสามัคคีเป็นกิจกรรมที่ระดมกำลังทุก ๆ ด้านของคนจำนวนมาก จุดปัจจัยที่เรียไรมาก็ได้ก็มาก มีการฉลองสมโภชกันอย่างเอิกเกริกมโหฬารกว่าประเภทใด ๆ มีการจัดขบวนที่ใหญ่โต

(3.4) กฐินตลก้าง กฐินประเภทนี้ เรื่ององค์กฐินบริวารกฐิน ยังคงเป็นเช่นเดียวกับกฐินอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้วส่วนข้อแตกต่างที่ชัดเจน คือไม่มีการจองวัดล่วงหน้า การทอดก็ทอดได้เฉพาะวัดที่ยังไม่มีใครทอดและเจ้าภาพเดียวอาจจะทอดหลายวัดได้ ตลอดจนสามารถนำเอาของไทยธรรมที่เหลือทำเป็นการบุญชนิดหนึ่งเรียกว่า ผ้าป่าแถมกฐิน ได้อีก (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536:21)

กฐินตลก้าง หมายถึงกฐินที่ไม่มีคนจองเรียกสั้น ๆ ว่ากฐินตลก กฐินตลก้างเป็นคำเรียกการที่วัดใดวัดหนึ่งไม่มีผู้มาจองกฐินเลย จนกระทั่งออกพรรษาแล้วก็ยังไม่มีคนจอง ซึ่งในระหว่าง 1 เดือน นับตั้งแต่วันออกพรรษาเป็นระยะเวลาที่ภิกษุผู้จำพรรษาแล้วสามารถรับกฐินได้ แต่เมื่อไม่มีผู้มาจองกฐิน กฐินวัดนั้นก็มีที่หาว่าจะไม่มีจึงเรียกว่ากฐินตลก้าง คือยังตลก้างอยู่ที่อื่นยังไม่ถึงวัดนั้น เมื่อมีผู้ศรัทธาทราบว่าวัดใดกฐินตลก้าง นิยมนำผ้ากฐินไปทอดที่วัดนั้นเป็นการรับค้อนโดยไม่ต้องจองล่วงหน้าเหมือนปกติเพื่อสงเคราะห์ให้สงฆ์ในวัด ได้รับอานิสงส์ตามพระวินัย ถือว่าเป็นบุญใหญ่อย่างหนึ่งเหมือนกัน เรียกการทอดกฐินแบบนี้ว่าทอดกฐินตลก้าง (ธรรมกิตติวงศ์, 2548: 4)

2) พิธีกรรมการทอดกฐิน หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวถึง พิธีกรรมของการทอดกฐินว่ามี 2 ขั้นตอนเท่านั้นที่สำคัญ คือ (2523 : 223)

ขั้นที่ 1 ผู้มีศรัทธานำเอาผ้าไปถวายพระภิกษุ ในระหว่าง วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 คือภายหลังวันออกพรรษา จนถึงวันเพ็ญเดือน 12 เรียกว่า “ทอดกฐิน”

ขั้นที่ 2 ในวันเดียวกันนั้น พระภิกษุนำเอาผ้าซึ่งมีผู้ถวายนั้น ไปตัดเย็บจีวรหรือเครื่องนุ่งห่มของพระอย่างใดอย่างหนึ่ง เย็บซ่อมให้เสร็จในวันเดียว (หรือผ้าสำเร็จรูปมาแล้ว) แล้วทำพิธีอนุโมทนาเรียกว่า “กรานกฐิน”

หากแต่การปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดงานบุญทอดกฐินนี้ต้องทำให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยจึงจะได้อานิสงส์ทั้งพระภิกษุผู้รับและฆราวาสผู้ถวายเริ่มต้นด้วยการจองกฐิน จัดองค์กฐิน ทอดกฐิน

(1) การจองกฐิน ตามธรรมเนียมผู้มีศรัทธาจะทอดกฐินวัดใดต้องแจ้งให้เจ้าอาวาสวัดนั้นทราบก่อนล่วงหน้าเพื่อป้องกันการทอดกฐินซ้อน เพราะวัดหนึ่งๆ จะทอดกฐินได้เพียงปีละครั้งเท่านั้น การแจ้งให้ทางวัดรู้ล่วงหน้าเช่นนี้เรียกว่า “จองกฐิน” บางวัดมีคนนิยมมากถึงกับต้องจองกันไว้ล่วงหน้าหลายๆ ปีก็มี การทอดกฐินนี้เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเจ้าภาพมิได้แจ้งให้ทางวัดทราบล่วงหน้า จัดผ้ากฐินไป

ทอด โดยทันทีแบบจุใจม เรียกว่า “กฐินโจร” หรือ “กฐินจร” แต่ถ้าบังเอิญไปทอดเช้าในวัดที่ได้รับกฐินเสร็จแล้ว ในปีนั้นกฐินที่ทอดทีหลังก็จะกลายเป็นผ้าป่าไป เช่นเดียวกับการทอดเมื่อพ้นกำหนดเขตการทอดกฐินแล้ว ก็เรียกว่าทอดผ้าป่าเหมือนกัน ทางที่ดีเมื่อประสงค์จะทอดกฐินจริงๆ ก็ควรสืบดูว่าปีนี้วัดไหนมีกฐินตกค้างบ้าง หรือว่าปีนี้วัดไหนยังไม่ได้รับกฐินบ้าง การทอดกฐินที่ตกค้างอย่างนี้ นิยมกันว่าได้บุญมาก

ตัวอย่างใบของกฐิน

ข้าพเจ้าชื่อ.....บ้านเลขที่.....ตำบล
.....อำเภอ.....จังหวัด.....มีศรัทธาปรารถนาจะ
ทอดกฐินแก่พระสงฆ์วัดนี้ มีองค์กฐิน.....มีบริวารกฐิน.....
กำหนดวัน.....เดือน.....ปี.....เวลา
.....ขอเชิญท่านทั้งหลายมาร่วมกุศลด้วยกัน หากท่านผู้ใดมีศรัทธามากกว่ากำหนด ขอผู้นั้นจงได้
โอกาสเพื่อทอดเถิด ข้าพเจ้ายินดีอนุโมทนาาร่วมกุศลด้วย

ในการทอดกฐินสามัคคี ผู้ของผู้ทอดอาจเชิญชวน ผู้มีจิตศรัทธาให้มาร่วมกันทำบุญ โดยแจกใบบอกบุญ หรือเรียกว่า ฎีกา ก็ได้

(2)องค์กฐิน ผ้าที่จะเป็นองค์กฐิน ถือว่าเป็นผ้าพิเศษที่ต้องถวายเป็น

กำหนดเวลาและต้องถวายเป็นสงฆ์เพื่อกรานกฐิน ผ้านั้นจะเป็นผ้าใหม่ ผ้าเทียมใหม่ ผ้าบังสุกุล ผ้าที่ตกอยู่ตามถนน หนทางตามกองขยะซึ่งหาเข้าของมิได้ ก็ได้ แต่ผ้านั้นต้องมีมากพอที่จะทำจีวรผืนใดผืนหนึ่ง ทำเป็นผ้านุ่งซึ่งเรียก ตามภาษาพระว่า สบง หรือตามภาษาวินัยว่า อันตราวาสก ก็ได้ ทำเป็นผ้าห่ม ซึ่งเรียกตามภาษาพระว่า จีวร ซึ่ง เรียกตามภาษาวินัยว่า อุตระสังค ทำเป็นผ้าพาดเมื่อทำวินัยกรรม หรือห่มซ้อนเวลาหนาวหรือปูนอนเวลาเดิน ทางไกลต้องพักแรมระหว่างทาง ซึ่งเรียกตามภาษาวินัยว่า สังฆาฎิ

ผ้าที่เป็นองค์กฐินนั้นจะใช้ผ้าผืนเดียวหรือหลายผืนก็ได้ เป็นผ้าขาวที่ยังไม่ได้ ตัดก็ได้ ตัดเป็นชิ้นๆ พอประกอบได้เป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่ง ยังไม่ย้อมก็ได้ ย้อมแล้วก็ได้

เครื่องไทยทานที่ควรจัดในองค์กฐิน ของที่จะนำมาถวายเป็นบริวารกฐิน

นั้น ผู้จัด/เจ้าภาพกฐินก็จะจัดหาเครื่องไทยทานและบริวารสำหรับองค์กฐินให้ครบถ้วนตามประเพณีนิยม แต่ วัตถุเครื่องไทยทานที่นิยมถวายได้แก่ ปัจจัย 4 อันเป็นปัจจัยที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต อันประกอบด้วย เครื่อง อาศัยของพระภิกษุ เครื่องใช้ เครื่องซ่อมเสนาสนะ และเครื่องคิลานเภสัช ทั้งนี้ตามกำลังศรัทธาของผู้ถวาย แต่ ทั้งกฐินหลวงและกฐินราษฎร์ สิ่งของที่จัดกันโดยมากมีรายการดังนี้

1. ผ้าไตรจีวร 1 ไตร (ขาดไม่ได้) ประกอบด้วยเครื่องไตร คือ สังฆาฎิ จีวร สบง อังสะ รัศประคด ผ้ากราบ ผ้ารัดอกกับต้องมีผ้าขาวขนาดกว้างยาวพอนุ่งได้อีกผืนหนึ่ง
2. ผ้าห่มพระประธาน
3. บาตรพร้อมทั้งถลกบาตร
4. เหม ใต้ มีดโกน หินดับมีด

5. กระบอกกรองน้ำ
6. พัดรอง
7. เสื้อ มุ้ง หมอน ผ้าห่มนอน
8. ร่ม รองเท้า
9. เครื่องมือช่างไม้ สุดแล้วแต่จะหาได้
10. สำรับ ถ้วย โถ โอ ชาม ปิ่นโต สุดแล้วแต่ศรัทธา
11. เขียนพระปาฏิโมกข์ 24 เล่ม (ของหลวงรับพร้อมกับไตรหลวง)
12. ของถวายพระคู่สวด พระอันดับทั้งวัด ตลอดถึงสามเณร จัดถวายอย่างไร

สุดแล้วแต่กำลังศรัทธา

(3)พิธีการทอดกฐิน กฐินจัดเป็นพิธีกรรมหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญมาตั้งแต่อดีต

จนกระทั่งถึงบัดนี้ และได้ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ สืบ ๆ มาจนถึงปัจจุบันเมื่อเตรียมเครื่องอัฐฐาบริหารหรือบริวารกฐินเรียบร้อยแล้ว ถึงกำหนดวันเวลา คณะเจ้าภาพพร้อมกันนำเครื่องกฐินไปสู่วัด ถ้าวัดอยู่ห่างไกลต้องไปรถหรือเรือจะไปค้างคืนหรือไปเช้ากลับเย็น มักจะประดับประดารถหรือเรือนั้นด้วยผ้าหรือธงทิวสวยงาม เรียกว่าเรือองค์กฐินบ้าง รถองค์กฐินบ้าง ในขบวนเหล่านั้น สิ่งที่ไม่ค่อยมีคนลืมคือกลองยาวหรือแตร เครื่องประโคม เพื่อเป็นสัญญาณบอกให้รู้ว่ากำลังมีงาน แม้จะไม่ใช่อะไรจำเป็น แต่คนส่วนมากมักจะมองเห็นว่าเป็นเรื่องจำเป็น ซึ่งความจริงถึงแม้จะไม่มีเครื่องประโคมเหล่านี้ กฐินก็คงเป็นกฐิน เครื่องประโคมเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งสำคัญในองค์กฐินไม่เกี่ยวกับบุญไม่เกี่ยวกับพระวินัย ถ้าไปค้างคืนก็มีการสมโภชฉลองกัน เริ่มต้นด้วยการนิมนต์พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ในตอนเย็น ตอนกลางคืนมีมหรสพเป็นที่สนุกสนาน

ถึงเวลาทอดกฐิน บางแห่งมีการแห่องค์กฐินและบริวารเดินเวียนรอบอุโบสถ 3 รอบ สำหรับวัดราษฎร์ แต่สำหรับพระอารามหลวงไม่มีการแห่ เพราะต้องการรักษาเวลา เสร็จแล้วนำเข้าอุโบสถหรือศาลาการเปรียญ สุดแล้วแต่ทางวัดจะกำหนด ส่วนมากวัดราษฎร์มักทำบนศาลาการเปรียญเพราะกว้างขวางจุคนได้มาก

ส่วนพิธีทอดกฐิน แบ่งเป็น 2 พิธี ตามประเภทของกฐินคือพิธีหลวง และ พิธีราษฎร์ แต่ละพิธีมีข้อแตกต่างกันบ้างดังนี้

(3.1)พิธีหลวง ก่อนจะถึงเวลาตามกำหนดพระสงฆ์ทั้งวัดลงมา

ประชุมพร้อมกัน ณ อาสนสงฆ์ภายในพระอุโบสถ หรือพระวิหาร โดยนั่งเรียงแถวตามลำดับสมณศักดิ์ ถ้าสถานที่คับแคบก็ให้ลงเฉพาะพระที่มีสมณศักดิ์ ที่เหลือออกนั้นลงอนุโมทนาภายหลัง โดยผู้ร่วมอาจเป็นคณะนักเรียน คณะกรรมการวัด หรือกรรมการสมาคม ศิษย์เก่าของวัด ข้าราชการ หรือ พ่อค้า ประชาชน มาขึ้นเข้าแถวทั้ง 2 ข้างทาง เพื่อคอยรับเสด็จพร้อมด้วยแตรของคณะนักเรียนจะเป็นกฐินเสด็จพระราชดำเนิน หรือ กฐินพระราชทาน ก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน แม้ผู้ที่ได้รับพระราชทานก็เปรียบเช่นเดียวกับเสด็จพระราชดำเนิน เพราะไปในนามของพระมหากษัตริย์ จึงต้องจัดพิธีรับเสด็จในรูปแบบเดียวกัน

เมื่อถึงเวลาเสด็จผ่านหรือเมื่อท่านผู้เป็นประธานมาถึงทุกคนอยู่ในลักษณะ
แสดงความเคารพ

ที่หน้าพระอุโบสถ มีเจ้าหน้าที่คอยถวายหรือมอบผ้าไตรกฐิน พร้อมด้วยผ้า
ห่มพระประธานและเทียนปาฏิโมกษ์ส่วนบริวารอื่น หรือที่เรียกว่าบริวารกฐินต้องจัดเตรียมไว้ภายในอุโบสถให้
เรียบร้อยก่อน

ผู้เป็นประธานรับแล้ว ประคองผ้าไตร นำไปวางบนพานแว่นฟ้าตรงหน้า
พระเถระรูปที่ 2

ประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งมีเจ้าหน้าที่คอยส่งเทียนชนวนให้
โดยจุดเทียนเล่มซ้ายมือก่อนแล้วจุดเทียนเล่มขวามือ และจุดธูปภายหลัง ขณะนี้ผู้ที่ตามเสด็จยืนประนมมือ
ประธานจุดธูปเทียนแล้ว ส่งเทียนชนวนให้เจ้าหน้าที่กราบพระรัตนตรัย 3
ครั้ง

ประธานลุกขึ้นยืน หยิบผ้าห่มพระประธานมอบให้เจ้าหน้าที่ของวัด ยกผ้า
ไตรกฐินประคองขึ้นประนมมือหันหน้าไปทางพระประธาน วานโม 3 จบ

หันหน้าไปทางพระสงฆ์ กล่าวคำถวาย จะเป็นภาษาไทยภาษาบาลี ก็สุด
แล้วแต่ซึ่งทางกรรมศาสนาหรือสำนักพระราชวังจะได้พิมพ์ขึ้นและติดไว้ที่ผ้า ไตรนั้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้
ถวาย

เมื่อกล่าวคำถวายจบแล้ว พระสงฆ์รับ “สาธุ” แล้ววางผ้าไตรไว้บนพานแว่น
ฟ้าตามเดิม จะยกประเคนหรือไม่ยกประเคนก็ใช้ได้ ถ้าจะประเคนต้องประเคนรูปที่ 2 เสร็จแล้วประเคนเทียน
ปาฏิโมกษ์ แล้วกลับไปนั่งยังสถานที่ที่จัดไว้สำหรับประธาน ส่วนบริวารทั้งหลายก็นั่งคงตามลำดับ

เมื่อประธานนั่งเรียบร้อยแล้ว เจ้าหน้าที่ของวัดนำเครื่องต้อนรับ คือน้ำชาและ
บุหรีมาวางที่โต๊ะประธานไม่ใช่เอามาวางไว้ล่วงหน้า ส่วนโต๊ะรับแขกอื่นๆ นอกจากโต๊ะประธานจะวางไว้
ล่วงหน้าก็ได้

หน้าต่างพระอุโบสถช่องที่ใกล้กับ โต๊ะประธาน นั้น ห้ามเปิดเป็นอันขาด
ทั้งนี้ เพื่อถวายอารักขาตามพระราชประเพณี

เมื่อประธานนั่งเรียบร้อยแล้ว พระเถระผู้เป็นประธานสงฆ์คือเจ้าอาวาส กับ
พระเถระรูปที่ 2 หรือบางวัดใช้ถึง 4 รูปก็ได้ ตั้งพักศก กล่าวคำอุปโลกน์ต่อไป

เมื่อพระสงฆ์ทั้งปวงรับ “สาธุ” พระเถระรูปที่ 2 ยกผ้าไตรพร้อมด้วยพาน
แว่นฟ้า เข้าไปตั้งตรงหน้า พระคู่สวดสงฆ์ทั้งปวงหันหน้าไปทางพระประธานส่วนองค์ครองนั่งหันหน้ามาทาง
พระสงฆ์ พระคู่สวดรูปหนึ่ง ดึงผ้าจีวรจากไตรขึ้นมาผืนหนึ่ง พาดวางขวางบนไตรจีวรเดิม พระคู่สวดเริ่มสวด
ญัตติทุติย-กรรมวาจา เมื่อมอบผ้ากฐินให้องค์ครองตามวินัยนิยมสวดจบแล้วยกผ้าไตรถวายของค์ครอง เพื่อทำ
กัปปิณทุก่อนนุ่งห่มตามพระวินัย

ในขณะที่ เจ้าภาพพระเคนผ้าไตรแก่พระคู่สวดทั้ง 2 รูป เพื่อทำกัปปินทุ ก่อนนุ่งห่มฉลองศรัทธาเช่นเดียวกัน

ทั้ง 3 รูป ออกไปครองผ้าในที่ที่จัดไว้ เสร็จแล้วกลับเข้ามานั่งยังที่เดิม ถ้าทอดในพระวิหารหรือสถานที่อื่น ซึ่งไม่ใช่พระอุโบสถมีเพียงกล่าววอปโลกน์เท่านั้น ไม่มีการสวดชัยติเหตุย กรรมวาจา ต่อจากนั้น เจ้าภาพช่วยพระเคนเครื่องไทยทานสมณบริวารแล้วกลับไปนั่งที่เดิม

เจ้าหน้าที่นำภาชนะกรวดน้ำเข้าไปวางไว้บนโต๊ะตรงหน้าประธานคณะ

เจ้าภาพ

พระสงฆ์อนุโมทนาและถวายอดิเรก ประธานเจ้าภาพกรวดน้ำ ในขณะที่ริน น้ำลงนั้นพึงตั้งจิตอุทิศส่วนกุศลสุดแล้วแต่ใจปรารถนา แต่พึงปรารถนาในทางที่ชอบที่ควรเท่านั้นเสร็จแล้วนั่ง ประนมมือคอยรับพรต่อไป

ฝ่ายพระสงฆ์ว่าบทอนุโมทนาจบแล้วก็ถวายอดิเรกต่อไป การถวายอดิเรกนี้ คือการถวายพระพรแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระเถระผู้ถวายอดิเรก นั้น ต้องเป็นพระราชาคณะถ้าไม่ เป็นพระราชาคณะก็ต้องเป็นพระครูชั้นเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอก ที่ถือพัดยศสังฆปาโมกข์ มียศต่ำกว่า นั้นถวายอดิเรกไม่ได้

หลังจากอนุโมทนาและถวายอดิเรกจบแล้วพระเถระเจ้าอาวาสกับประธาน เจ้าภาพจะสนทนาอะไรกันบ้าง หรือทางวัดจะบอกสิ่งของอะไรให้เป็นที่ระลึกบ้างก็มอบกันตอนนี้

เสร็จกิจแล้วประธานลุกขึ้นกราบพระรัตนตรัยและลาพระสงฆ์กลับ บริวาร ลุกขึ้นประนมมือแล้วเดินตามประธาน

ที่หน้าพระอุโบสถ แลวงกองเกียรติยศของคณะนักเรียนยังคงยืนอยู่ตามเดิม เพื่อคอยส่งเสด็จเมื่อประธานออกจากพระอุโบสถ แตรวงก็บรรเลงอีกครั้งหนึ่ง ประธานเดินแจกของที่ระลึกแก่นักเรียน ครู อาจารย์ และผู้ที่สมควร โดยทั่วกัน

(3.2) พิธีราชนูร์ ไม่มีกองเกียรติยศ เว้นไว้แต่บางแห่งอาจจัดให้มีขึ้น ก็ได้ ไม่มีการรับผ้าไตรที่หน้าอุโบสถส่วนมากมักจะนำเข้าไปวางไว้ในอุโบสถหรือศาลาการเปรียญอยู่พร้อมแล้ว

เมื่อได้เวลาเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย หัวหน้าทายก ว่านำคำบูชา เมื่อได้เวลาเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย หัวหน้าทายก ว่านำคำบูชาพระและอาราธนาศีล 5 พระเถระให้ศีล เจ้าภาพร่วมกันสมาทานศีล ทายกนำว่า นโม 3 จบ หันหน้ามาทางพระสงฆ์กล่าวเป็นภาษาบาลี หรือภาษาไทยก็ได้ ตั้งใจถวายพร้อมกันก็ได้ หรือมีสายโยงด้วยสายสิญจน์โดยมาจับกันโดยทั่วถึงกันก็ได้ การกล่าวจะกล่าวเป็นคำๆ หรือจะกล่าวรวมหลายคำก็ได้ แล้วแต่ความสะดวกของผู้กล่าวนำและผู้กล่าวตาม

คำถวายกฐิน ซึ่งมีอยู่ 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 อิมิ ภนฺเต สปริวาริ กฐินทสฺสึ สงฺฆสฺส โอโฆชยาม

แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายซึ่งผ้ากฐิน พร้อมทั้งบริวารนี้แก่สงฆ์

แบบที่ 2 อิมิภนฺเต สปริวาริ กฐินทสฺสึ สงฺฆสฺส โอโฆชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมิ สปริวาริ

กฐิน ทุสดี ปฏิคุณเหตุวา จ อมิตา ทสเสนกฐินิ อตฺตรตุ อุมหากิ ทิมรตฺติ หิตาย สุขาย

แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายซึ่งผ้ากฐิน พร้อมทั้งบริวารนี้แก่สงฆ์ ข้าแต่ท่านผู้เจริญขอประ โยชนอันดีงาม จงสำเร็จแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอสงฆ์จงรับซึ่งผ้ากฐิน พร้อมทั้งบริวารนี้ และครั้นรับแล้ว ขอจงกรานกฐินด้วยผ้าผืนนี้ เพื่อประ โยชน เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน เทอญ

ทั้ง 2 แบบ ถ้าประสงค์จะว่าคำแปลด้วย ก็ว่าบาลีเพียงจบเดียว แล้วว่าคำแปลอีกจบหนึ่ง ถ้าไม่ประสงค์จะว่าแปลก็ว่าบาลี 3 จบ ทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์ได้รับ “สาธุ” ถูกจังหวะ พระสงฆ์จะรู้ได้ทันทีว่าควรรับ “สาธุ” ตอนไหน ถ้าว่าบาลี 3 จบ พอจบครั้งที่ 3 พระสงฆ์จะรับว่า “สาธุ” ทันที เมื่อพระสงฆ์รับ “สาธุ” แล้วก็ไม่ต้องว่าคำแปลอีก

เมื่อพระสงฆ์รับ “สาธุ” แล้ว เจ้าภาพวางผ้าไตรลงบนพานแว่นฟ้า ตรงหน้าพระเถระรูปที่ 2 ต่อจากนั้น เมื่อเจ้าภาพนั่งเรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์กล่าวคำอุปโลกน์โดยนัยดังกล่าวแล้ว

สัญลักษณ์ขงกฐิน เป็นการบ่งบอกว่าวัดนั้นได้รับกฐินแล้ว ส่วนใหญ่เป็นขงรูปจระเข้ จะปักไว้ที่หน้าวัด โดยมีตำนานเกี่ยวกับขงรูปจระเข้ ว่า ในสมัยก่อนมีอุบาสกผู้หนึ่งแห่กฐินทางเรือ จระเข้อยากได้นุญจึงว่ายน้ำตามเรือ แต่ยังไม่ทันถึงวัดก็หมดกำลังว่ายน้ำตามต่อไป จึงร้องบอกอุบาสกว่า เหนื่อยนักแล้วไม่สามารถจะว่ายน้ำไปร่วมกองกุศล วานท่านช่วยเมตตาเจียนรูปข้าพเจ้าเพื่อเป็นสักขีพยานว่าได้ไปร่วมการกุศลด้วยเถิด อุบาสกผู้นั้นจึงได้เจียนรูปจระเข้ยกเป็นขงขึ้นในวัดเป็นปฐมสืบเนื่องมาถึงทุกวันนี้

2.4.5 อานิสงส์การทำบุญทอดกฐิน

1) **พระสงฆ์ผู้รับ** สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช(อั้งใน แม่ชีวิไล ถักขแก้วมณีศรี,2550:106) ทรงอธิบายเรื่องการถวายกฐินซึ่งสงฆ์ที่รับผ้ากฐินนี้จะได้รับสิทธิพิเศษตามพระธรรมวินัยความว่า “เรื่องกฐินนี้มุ่งไปถึงการรับถวายผ้าเพื่อผลัดเปลี่ยนของเก่า พระท่านรับแล้วก็กำหนดว่าจะเปลี่ยนทำเป็นผ้าถุง ผ้าห่ม และผ้าช้อนนอก ก็สุดแต่ขนาดผ้าที่ถวาย มีการนำผ้าจำนวนน้อยมาถวายท่ามกลางสงฆ์ ไม่พอแจกทั่วถึงกัน ท่านต้องปริกษาหารือกันเสียก่อนว่าควรมอบผ้านี้แก่พระรูปใด คุณสมบัติของ(รับ) ก็มี เช่น ผ้าเก่าคร่ำคร่ามากหรือมีอายุพรรษาสูงเป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้แนะนำสั่งสอน เป็นต้น เมื่อหารือตกลงกันแล้ว ต้องไปจัดทำให้เสร็จในวันนั้น จะเป็นผ้าถุง ผ้าห่ม และผ้าช้อนนอกก็ตาม ผ้ากฐินต้องนำมาแสดงในท่ามกลางสงฆ์อีก ผ้าที่สงฆ์มอบไปนั้น ได้กระทำสำเร็จแล้ว ขอสงฆ์จงทราบทั่วกัน สงฆ์ที่รับทราบนั้นชื่อว่าได้รับสิทธิพิเศษตามพระวินัย” สิทธิพิเศษดังกล่าวได้แก่ การยกเว้นความผิดตามพระวินัย 5 ประการ คือ พระภิกษุผู้นั้นไปจาริกแสวงธรรมหรือเดินทางไปไหนก็ได้โดยไม่ต้องบอกลาภิกษุด้วยกัน เดินทางโดยไม่ต้องถือจีวรไปครบสำหรับถือว่าไม่ผิดวินัย ฉันทอาหารร่วมวงเป็นหมู่คณะได้ ซึ่งตามพระวินัยกำหนดให้นั่งเรียงกัน ภิกษุนั้นสามารถรับผ้าจีวรที่มีผู้ถวายได้แต่ไม่เกิน 10 วัน ถ้าเกินต้องสละไปให้ผู้อื่น แต่ถ้ากรานกฐินแล้วเก็บผ้าเหล่านี้ไว้ได้นาน และประการสุดท้าย ลากที่เกิดขึ้นย่อมเป็นของภิกษุผู้จำพรรษาในวัดนั้นซึ่งได้กรานกฐินแล้ว อานิสงส์ดังกล่าวมีกำหนด 4 เดือน หลังจากนั้นไม่ได้รับการยกเว้น ถือว่าหมดเขตอานิสงส์

2) **ผู้ทอดกฐิน** การทำบุญทอดกฐินนั้น ถือว่าได้นุญมากเพราะจำกัดด้วยข้อกำหนดหลายอย่าง เป็นการทำบุญที่มีมาแต่สมัยพุทธกาล และแตกต่างจากการถวายทานทั่วไปตรงที่ การถวายทานอย่าง

อื่นมักเกิดขึ้นเมื่อมีผู้ทูลขอร้องให้พระบรมศาสดาทรงอนุญาต ส่วนกฐินทานเป็นพุทธานุญาตโดยตรง นับเป็นทานอันเกิดจากพุทธประสงค์โดยแท้

ข้อจำกัดตามพุทธบัญญัติ มีดังนี้

- ช่วงเวลาของการทอดกฐิน มีเพียง 1 เดือนหลังออกพรรษาเท่านั้น
- พระภิกษุผู้มีสิทธิรับผ้ากฐินต้องจำพรรษาอยู่ที่วัดนั้นครบ 3 เดือน
- เวลาถวาย ต้องถวายเป็นสังฆทาน จะถวายเจาะจงเป็นการส่วนตัวมิได้
- ครั้นรับกฐินแล้ว พระภิกษุต้องทำพิธีกรานกฐินให้เสร็จภายในวันนั้น

ดังนั้นการทำบุญกฐินจึงจัดเป็นทานพิเศษเพราะปีหนึ่งแต่ละวัดจะทอดกฐินได้เพียง 1 ครั้ง และผู้ทอดจะต้องจัดเตรียมการทอดกฐิน ตั้งแต่การจองกฐิน การจัดหาผ้าและบริวารกฐิน จัดหาผู้ช่วย ผู้ร่วมในการทอดกฐิน ทุกอย่างต้องพร้อม

พุทธวจนะเกี่ยวกับการทำบุญถวายทานนั้นมีปรากฏในกนิททสูตร “บุคคลให้อาหารชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ ให้นานพาทนะชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทีปโคมไฟชื่อว่าให้จักขุ และผู้ให้ที่พักอาศัยชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ที่พร้าสอนธรรมชื่อว่าให้อมฤตธรรม”(ส.ส.15/42/4อ้างในแม่ชีวิไล ลักษแก้วมณีศรี,2550:109) ส่วนในทานานิสังสสูตร พระพุทธองค์ตรัสถึงอานิสงส์แห่งการให้ทานว่ามี 5 ประการ คือ “ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักของชนเป็นอันมากชื่อว่าดำเนินตามธรรมของสัพบุรุษ สัพบุรุษผู้สงบสำรวมอินทรีย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ย่อมคบหาผู้ให้ทานทุกเมื่อ สัพบุรุษเหล่านั้นย่อมแสดงธรรมเป็นที่บรรเทาทุกข์ทั้งปวงแก่เขา เขาได้ทราบชัดแล้วย่อมเป็นผู้อาสาจะมีได้ปรินิพพานในโลกนี้”

2.5 งานบุญกฐินในวิถีชีวิตคนไทย

งานบุญทอดกฐินนั้นมีความหมายและซับซ้อนความรู้สึกลอยอยู่ในจิตสำนึกต่อวิถีชีวิตคนไทย และยังเป็นสิ่งกระตุ้นเตือนให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใฝ่บุญใฝ่กุศลบนดลใจให้เกิดปิติปราโมทย์และศรัทธา ในงานเขียนของพระยาอนุมานราชชน ได้บรรยายถึงงานบุญทอดกฐินกับวิถีชีวิตคนไทย ซึ่งสะท้อนให้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตกับการทำบุญทางศาสนา พอประมวลได้ดังนี้

“ฤดูเข้าพรรษา 3 เดือนก็ผ่านไปแล้ว ข้าวก็หว่านแล้ว ดำแล้ว จะแตกรวงเป็นพุ่มพวงไสวตระการตาอีกไม่ช้าก็จะเก็บเกี่ยวได้

ออกพรรษาแล้วและตลอดไปจนถึงกลางเดือน 12 เป็นเทศกาลทอดกฐิน ซึ่งเป็นที่ยินดีปรีดาและรื่นเริงของชาวบ้าน ด้วยจะได้มีโอกาสทำบุญสุนทานควบกัน ไปด้วยกับการสนุกสำราญบันเทิงใจ” (อนุมานราชชน , พระยา. 2521 : 65 – 66)

“เดือน 11 แรมค่ำเป็นวันออกพรรษา ฝนที่ตกพรำน้ำและตลอดเวลา 3 เดือน ท้องฟ้าซึ่งเลย “เห็นมนมิดเวหาฟ้าคะนอง พยับพองฝนสาตอยู่ปราดปราย” ลงซึ่งเกลื่อนกล่นลอยเต็มทั่วฟ้าก็ค่อยสูญหายมลายไป ฝนมรสุมตะวันออกเฉียงใต้หรือลมพญา ซึ่งเคยพาสายฝนสาตมาโดยแรง ก็แปรและกลายเป็นลมว่าวพัดโชยเรื่อย ๆ มาริน ๆ ทำให้รู้สึกสดชื่น หายอับชื้น ถนนหนทางก็หมาดแห้ง ไม่แฉะเหมือนเมื่อก่อน การทำนาที่คร่ำครึมาหลายเดือนก็

หมดภาวะไปตอนหนึ่ง ชาวส่วนมากก็ตกรวงแล้ว ค่อย แต่เวลาที่จะสุกและเก็บเกี่ยวได้เท่านั้น” (อนุমানราชชน , พระยา. 2521 : 65)

พระยาอนุমানราชชนยังได้บรรยายให้เห็นถึงความสนุกสนานในการทำบุญอันเนื่องมาจากความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา

“.....ประเพณีต่างถิ่นของชาวบ้าน ถือว่าเป็นประเพณีสำคัญและจำเป็น เพราะ ได้ทั้งบุญกุศลและเล่นสนุกสนานรื่นเริง ได้ทั้งความรู้และจิตใจ เปลี่ยนชีวิตคร่ำเคร่งอยู่กับเรื่องทำมาหากินมาเป็นชีวิตใหม่ที่สดชื่นรื่นเริง เสียชั่วคราวประเพณีเช่นนี้ย่อมมีค่าควรแก่ชีวิตของตน จึงได้ประพடுத்தสืบต่อกันมาไม่ขาดสายเท่ากับเป็นการศึกษาโดยปริยายของคนแต่ก่อน ฝึกคนให้เป็นคนมีใจบุญรู้ค่าและคุณค่าของความสามัคคีจิตใจร่าเริง ไม่คับแคบ...

.....ถ้ามีช้าง มักตั้งองค์กฐินในกูบบนหลังช้าง ถ้าไม่มีก็ตั้งไว้ในเกวียน และตกแต่งประดับประดาเกวียนนั้นให้งดงาม แต่งบุษบกสำหรับตั้งองค์กฐิน...

.....กฐินจะขาดเสียมิได้ คือ กลอง มีคนหามคนตามตีไป ตีตุม ๆ ไปตามทาง ถ้ามีปีฆ้องก็เป่าปีตีฆ้องไปด้วย นอกนี้ ใครจะร้องรำทำเพลงอย่างไรก็แล้วแต่ใจสมัคร...

.....การเป่าปีตีฆ้องกลองเท่ากับประกาศให้รู้ว่ามีแห่กฐินผ่านมา ชาวบ้านร้านถิ่นตามระยะทางเมื่อได้ยินก็ออกมาแสดงความยินดีโหมท้านั่งยกมือพนมไหว้องค์กฐินอยู่หน้าบ้าน แม้คนเดินทางสวนมาก็นั่งลงยกมือไหว้โหมท้านั่งยกมือพนม เป็นเรื่องทางใจแสดงไมตรีจิตพลอยยินดีในสิ่งที่ควรยินดี นี่คือวัฒนธรรมเก่าส่วนหนึ่งของชาวไทย”... (อนุমানราชชน , พระยา.2504:277-278)

นอกจากนี้ประเพณีการทำบุญทอดกฐินยังได้ปรากฏในการละเล่นพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้านของชาวบ้านในพื้นที่ต่าง ๆ ในการทอดกฐินนั้น ชาวบ้านมักคิดริเริ่มการละเล่นต่าง ๆ ขึ้นมาประกอบกระบวนกฐิน ที่ปรากฏชัดคือการเล่นเพลงเรือ ซึ่งอยู่มากแถบจังหวัดที่ตั้งอยู่ริมน้ำ เช่น พระนครศรีอยุธยาและจังหวัดอ่างทอง

“ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ฤดูกาลเล่นเรือคูเหมือนจะเริ่มแต่ออกพรรษา ตั้งแต่เดือน 11 แรมค่ำ 1 ไปจนถึงสิ้นเดือน 12 ในฤดูเล่นเรื่อนั้น นักร้องไปไหว้พระและทอดกฐินตามวัดต่าง ๆ ในเวลากลางวันและนักร้องไปทอดผ้าป่าในเวลากลางคืน

การเล่นเพลงเรือที่นับว่าสนุกสนานครึกครื้นที่สุดก็ในฤดูเทศกาลทอดกฐินนี้แหละ นอกจากนั้นประเพณีงานบุญทอดกฐินยังมีนิทานพื้นบ้านประกอบเล่าสืบ ๆ กันมาอีกหลายเรื่อง เช่น เรื่องธงจระเข้ หรือธงตะเข้ ที่ปักไว้หน้าวัดเมื่อทอดกฐินเสร็จแล้ว(สมภพ ภิมย์ , 2526 : 117)

“ในการแห่กฐินไปตามลำน้ำนั้น มีจระเข้ใหญ่ตัวหนึ่งได้ยินเสียงแห่ก็ทักครึกโครม รู้ว่าเป็นงานบุญงานกุศลจึงว่ายน้ำตามไปร่วมขบวนแห่องค์กฐินด้วย แต่วัดที่จะไปทอดครั้งนั้นอยู่ไกลเหลือเกิน พยายามว่ายน้ำไปก็เกิดความเมื่อยล้าเหนื่อยอ่อน ว่ายน้ำต่อไปไม่ไหวจึงว่ายน้ำขึ้นจากน้ำร้องส่งออกไปว่าขอร่วมทำบุญครั้งนี้ด้วยเถิด โดยเมื่อทอดกฐินวัดใดเสร็จแล้วก็ขอให้นำธงมีรูปจระเข้ปักไว้หน้าวัดด้วย ซึ่งคณะขบวนกฐินก็รู้สึกซาบซึ้งในจิตกุศลของจระเข้ที่ต้องการอนุโมทนาบุญในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงทำธงมีรูปจระเข้ปักไว้ที่หน้าวัดซึ่งมีกฐินทอดแล้วสืบต่อกันมา

เรื่องนี้น้อยก็ยังช่วยสะกิดให้คนได้สติเกิดศรัทธาบ้างว่าแม้จระเข้เป็นสัตว์ที่ดุร้ายก็ยังมีความตั้งใจเป็นบุญกุศลรู้จักที่จะร่วมอนุโมทนาบุญมีจิตประกอบด้วยมุกติธรรม

สำหรับวรรณกรรมไทยของกวีเอกไทยหลายท่าน ก็ได้ประพันธ์ถึงงานบุญทอดกฐิน ตัวอย่างเช่น นิราศ
ภูเขาทอง ของ สุนทรภู่ พอเริ่มนำเรื่องก็กล่าวถึงเรื่องกฐินไว้ว่า

เดือนสิบเอ็ด เสร็จธุระ พระวสา
รับกฐิน ภิญโญ โมทนา
ชุลีลา ลงเรือ เหลืออาลัย
ออกจากวัด ทัศนาคูอาวาส
เมื่อตรุษสารท พระวสา ได้อาศัย
สามฤดู อยู่ดี ไม่มีภัย
มาจำไกล อาราม เมื่อยามเย็น
ฯลฯ

ในขณะที่นิราศเดือน ของนายมี ก็ได้บรรยายให้เห็นภาพประเพณีงานบุญทอดกฐินในวิถีชีวิตของคน
ไทยวัยหนุ่มสาวที่มีการเกี่ยวพาราสักในในงานกฐิน (อ้างในทิพย์สุตา นัยทรัพย์, 2535:42)

เดือน 11

เดือนสิบเอ็ด เสร็จธุระ พระพรญา	ชาวพารา แข่งแซ่แห่กฐิน
ลงเรือเพียบ พายยก เหมือนนกบิน	กระแสน้ำ สาดปราย กระจายฟอง
สนุกสนาน ขานยาว ฉาวสนั่น	บ้างแข่งกัน ต่อสู้ เป็นคู่สอง
แพ้นะปะตา พุดจาลอง	ตามทำนอง เล่นกฐิน สิ้นทุกปี
ไปช่วยแห่ แลกัน กระสันสวาท	นุชนาฏ พายเรือ ใส่เสื้อสี
จนเปียกชุ่ม ตุ่มตั้ง อลังคิ	เส้นเกศ โศกสร้อย ก็พลอยยับ
เหมือนตกแตก แหวกโศก ไว้สักพ้อม	ควมัวมอม หน้าตา เมื่อจากกลับ
ถึงบ้านบอบ หอบอ่อน ลงนอนพับ	ตาน้ำหลับ ใจตริก นึกถึงพาย
บ้างพุดกัน วันนี พักนั้น	ช่างคุณนึ นึกอะไร นึกใจหาย
บ้างแกล้งพุด ดั่งดั่ง ว่าซังชาย	เบื้อจะตาย ไปกฐิน เขานินทา
ได้ยินพุด เช่นนี้ ก็มีมาก	พุดแต่ปาก ใจรน เทียวค้นหา
การโลกีย์ มีทั่ว ทั้งโลกา	ใครบ่นบ้า ว่าเบื้อ ไม่เชื่อเลย
ถึงตัวเรา นี้เล่า ก็เล่าร้อน	แสนอาวรณ์ วิญญาณ นิจาเอ๊ย
ไม่ว่าเป็น บ้าหลัง ยังหวังเซย	ยิ่งเคยเคย แล้วยังคิด เป็นนิจกาล
ทุกคำรุ่ง มุ่งมาด ปรารธนา	จะพรรณนา สุดคิด ให้วิตถาร
ในเล่ห์กลโลกา ห้าประการ	ฉันทราคาญ สุดที่ จะชี้แจง

ส่วนสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ทรงนิพนธ์ เรื่อง ขบวนการเสด็จ พุทธยาตรา
พระกฐินทางชลมารคไว้ ขอดัดตอนแสดงเพียงบางบทที่เกี่ยวข้อง ต่อไปนี้ (2526 : 136-146)

62. บัดเรือไซยใส่ผ้า	ไครทาน กฐินเอย
นุษบกทองรองพาน	กนกพร้อม

ศรีสุนทรไชยขนาน	นามที่นั่ง นันตา
วาทศวัตเขื่อนข้อม	มาคล้วนลายเขียน
110. นฤเบศร์เกษกระษัตริย์ไม้ ทวาราวดีเส	
ยกยาตรพยุหนาวา	วังน้ำ
โดยทุมารคชลา-	ไลยเขตร ชูเฮย
ถววยพระกฐินทานซ้ำ	เสด็จย้ายหลายเวน
111. อาวาสฝ้ายน้ำนียบ	เนกหลาย
สี่เสีบเจ็ดประมาณหลาย	มากด้าว
ล้าเค็ญพระกายววย	หวังโพธิ์
เพราะพระทัยท่านท้าว	หน่วงน้อมพุทธภูมิ
112. ปองโปรดชดศัตว์สิ้น	สบสกล
เสวยวิมุตติมรรคผล	ผ่องแผ้ว
มละ โยคโอมเวียนวน	วิภูเขตร ข้ามแฮ
ลูแหล่งศิวาไลยแคล้ว	กลาดห้วงสงสาร
113. เสด็จแสดงแห่งแบบเมือง	พยุหยาตร เรือธา
เรียงเรื่องพระกฐินขนาด	ขนบนำ
เสนอเนื่องเนกคณาปราชญ์	ปราโมทย์ทอญพ้อ
เชิญช่วยพิจารณาอ่านซ้ำ	สอบทั้งเอกโท

2.6 การท่องเที่ยว

2.6.1 ความหมายการท่องเที่ยว (Tourism) ได้มีผู้นิยามความหมายไว้อย่างหลากหลายดังนี้ คือ

องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ขึ้น ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อปี พ.ศ. 2506 ได้มีการสรุปและให้คำจำกัดความไว้ว่า การท่องเที่ยวหมายถึง การเดินทาง (Travel) ที่มีเงื่อนไข 3 ประการคือ

1). การเดินทาง (Travel) หมายถึงการเดินทางที่ไม่ได้ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้าง โดยมีการวางแผนเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง และใช้ยานพาหนะนำไปเป็นระยะทางไกลหรือระยะทางไกลก็ได้

2). จุดหมายปลายทาง (Destination) หมายถึงมีจุดหมายปลายทางที่จะไปอยู่เป็นการชั่วคราวแล้วต้องเดินทางกลับที่อยู่เดิมหรือภูมิลำเนา โดยเป็นสถานที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไปเยือนและใช้ช่วงเวลาหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้น ซึ่ง ณ ที่นั้นมีสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการที่เพียงพอสำหรับสนองความต้องการและความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

3). ความมุ่งหมาย (Purpose) หมายถึงมีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางใดก็ได้ที่ไม่ใช่เพื่อประกอบหรือหารายได้ โดยมีความมุ่งหมายในการเดินทางอยู่หลายอย่างด้วยกัน ซึ่งผู้เดินทางคนหนึ่งอาจมีความมุ่งหมายในการเดินทางมากกว่าหนึ่งอย่างก็ได้

สมาคมระหว่างประเทศแห่งความเชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว (International Association of Scientific Experts in Tourism-IASET) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่ถาวร ไปอีกหนึ่งเป็นการชั่วคราว และไม่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรมที่เป็นการหาเงิน จากความหมายดังกล่าวทำให้การท่องเที่ยวต้องมีลักษณะที่สำคัญอยู่ 5 ประการคือ

(1) การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางของผู้คนจากที่ที่เคยอยู่ถาวร ไปยังสถานที่ต่างๆ

(2) การท่องเที่ยวจะต้องมีส่วนสำคัญหลัก 2 อย่าง การเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางและพักค้างคืน

(3) การเดินทางและการพักค้างคืนนั้นจะต้องไม่ใช่สถานที่อยู่หรือที่ทำงานประจำและในการทำกิจกรรมระหว่างพักจะต้องแตกต่างไปจากผู้คนในท้องถิ่นนั้น

(4) การเดินทางไปจุดหมายทางต้องเป็นการชั่วคราวในระยะช่วงระยะเวลาสั้น โดยมีแผนจะเดินทางกลับภายใน 180 วัน

(5) จุดหมายปลายทางที่เดินทางไปจะต้องเพื่อการท่องเที่ยวหรือเยี่ยมชมเท่านั้น ไม่ใช่เพื่อการอยู่ถาวรหรือการไปทำงานจึงเห็นได้ว่าการท่องเที่ยว (Tourism) เป็นเรื่องของการเดินทาง (Travel) ถ้ามาไม่มีการเดินทาง ก็ไม่มีการท่องเที่ยว แต่ต้องเป็นการเดินทางที่เป็นชั่วคราวด้วยความสมัครใจมิใช่ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้าง แต่เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน การศึกษา ศาสนา กีฬา เยี่ยมญาติมิตร ติดต่อธุรกิจ การประชุมสัมมนา เป็นต้น มิฉะนั้นก็จะเป็นการเดินทางที่ไม่ใช่การท่องเที่ยว ถ้าหากการเดินทางอยู่ในเงื่อนไข 6 ประการดังต่อไปนี้

1. เป็นการเดินทางเพื่อประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจใดธุรกิจหนึ่งในประเทศที่เดินทางไป

2. เป็นการเดินทางโดยตั้งใจจะไปถิ่นฐานถาวรไปในประเทศที่เดินทางไป

3. เป็นการเดินทางเข้าไปประเทศใดประเทศหนึ่ง เพื่อปฏิบัติงานด้านการทูตหรือองค์การระหว่างประเทศ หรือเอกชนอื่นๆ โดยไม่รับค่าจ้างตอบแทน

4. เป็นการเดินทางข้ามพรมแดนไปทำงานนอกประเทศทุกวันเป็นประจำ

5. เป็นการเดินทางผ่านโดยไม่แวะลง แม้ว่าการเดินทางจะอยู่ในอาณาเขตของประเทศหนึ่งประเทศใดเป็นเวลานานมากกว่า 24 ชั่วโมงก็ตาม

6. เป็นการเดินทางที่ถูกบังคับให้เดินทาง เช่น การนำกองทหารเคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง หรือการย้ายนักโทษจากที่คุมขังหนึ่งไปยังอีกที่คุมขังหนึ่ง เป็นต้น

2.6.2 วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวจะต้องเป็นการเดินทางโดยสมัครใจเป็นการชั่วคราวโดยมีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ใดก็ได้ ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ ซึ่งวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายของการท่องเที่ยวนั้น Douglas Foster ได้เขียนไว้ในหนังสือ “Travel and Tourism Management” ว่าความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเดินทางพอแบ่งออกได้เป็น 9 ประการ คือ

1) การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนในวันหยุด (Holiday-Mass Popular Individual) เป็นการเดินทางในวันหยุดหรือพักผ่อน โดยไม่ทำอะไร อันเป็นการจัดความเมื่อยล้าทางร่างกายและจิตใจจากการทำงานให้หมดไป และเรียกพลละกำลังคืนมาสำหรับเริ่มต้นทำงานในวันใหม่ บางคนอาจจะไปพักผ่อนเพราะป่วยไข้มักจะถือเอาภาวะอากาศเป็นเกณฑ์ตัดสินใจว่าจะไปท่องเที่ยวที่ใด เพื่อให้เหมาะสมกับอากาศป่วยของตน

2) การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรมและศาสนา (Cultural Religion) เป็นการเดินทางที่ปรารถนาจะเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของประเทศต่างๆ ที่น่าสนใจ เช่น การศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ชมศิลปะในหอศิลป์ ชมการแสดงดนตรีหรือละครของประเทศต่างๆ ชมโบราณสถาน แสดงความเคารพในปูชนียสถานทางศาสนาที่สำคัญ เพื่อร่วมปฏิบัติศาสนกิจ เป็นต้น

3) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Educational) เป็นการเดินทางเพื่อทำการวิจัยหรือสอนหนังสือหรือเข้าศึกษา หรือดูงานในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมักจะพักอยู่ในประเทศนั้นเป็นเวลานานนับเดือน เช่นไปทำการวิจัยด้านสังคมวิทยาที่ประเทศอินเดีย ไปดูงานที่ยุโรป ไปบรรยายวิชาการท่องเที่ยวที่ประเทศสิงคโปร์ ไปฝึกอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับวิชาการ โรงแรมที่ประเทศฝรั่งเศส

4) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาและความบันเทิง (Sport and Recreation) เป็นการเดินทางที่ปรารถนาจะไปชมการแข่งขันกีฬา หรือเล่นกีฬาในท้องถิ่นนั้น เช่นการชมการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก การเข้าร่วมแข่งขันกีฬาเขต การไปเล่นสกีในฤดูหนาว เป็นต้น หรือการเดินทางเพื่อความสนุกบันเทิงใจ เช่นการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศไปยังสถานที่ที่เงียบสงบ การชมทิวทัศน์ที่สวยงาม เป็นต้น

5) การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ (Historical and Special Interests) เป็นการเดินทางที่ปรารถนาจะนำไปชมโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เช่น ปราสาทหินพิมาย โครงกระดูกมนุษย์โบราณ เป็นต้น

6) การท่องเที่ยวเพื่องานอดิเรก (Hobbies) เป็นการเดินทางเพื่อทำงานอดิเรก เช่น ไปวาดรูปบนภูเขา ไปขี่ม้าที่ชายหาด ไปเล่นสกี เป็นต้น

7) การท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมญาติมิตร (Visiting Friend/Relation) เป็นการเดินทางเพื่อเยี่ยมญาติมิตร อันเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพได้ดียิ่งขึ้น เช่น ไปเยี่ยมเพื่อนที่ประเทศอังกฤษ ไปเยี่ยมลูกที่ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

8) การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business)เป็นการเดินทางของธุรกิจที่ได้จัดเวลาให้เหลือหรือว่างจากการปฏิบัติธุรกิจในประเทศนั้นเพื่อถือโอกาสข้อมองเที่ยวต่ออีกพักหนึ่ง เช่น การร่วมไปโปรแกรมการนำเที่ยวหลังจากเจรจาซื้อสินค้า เป็นต้น

9) การท่องเที่ยวเพื่อประชุมสัมมนา (Conference Congress) เป็นการเดินทางเพื่อเข้าร่วมการประชุมสัมมนา โดยปกติการจัดรายการประชุมสัมมนามักมีรายการนำเที่ยว ให้ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนา และเมืองใดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว มักจะได้รับเลือกให้เป็นที่ประชุมสัมมนา เช่นเมืองพัทยา เชียงใหม่ กรุงเทพฯ ภูเก็ต เจนีวา ปารีส เป็นต้น

2.6.3 ประเภทของการท่องเที่ยว

ประเภทของการท่องเที่ยวสามารถแบ่งได้ในหลายลักษณะ ในที่นี้จะแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวเป็น 5 ประเภท คือ

1) การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามสภาพภูมิศาสตร์ การเดินทาง สามารถแบ่งได้ 2 รูปแบบคือ

(1.1) การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) เป็นการท่องเที่ยวไปยังต่างประเทศ โดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อหารายได้ในประเทศนั้น

(1.2) การท่องเที่ยวในประเทศ (Internal Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเฉพาะภายในอาณาเขตของแต่ละประเทศนั้นๆ

2) การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง สามารถได้ 3 รูปแบบ คือ

(2.1) การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน (Leisure Tourism)เป็นการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงจากสภาพชีวิตประจำวันที่น่าเบื่อ อันเป็นการเดินทางเพื่อการพักผ่อนและหาประสบการณ์แปลกใหม่

(2.2) การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อไปติดต่อธุรกิจหรือไปประชุม โดยมีระยะเวลา 2-3 วันแรกให้ไปท่องเที่ยว

(2.3) การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากความสนใจกิจกรรมพิเศษ สามารถแบ่งได้ 4 รูปแบบคือ

(1) การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (Natural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน ความชื่นชมในแหล่งธรรมชาติ และการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ

(2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการให้ความรู้และความภาคภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม

(3) การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง (Sport and Entertainment Tourism)เป็นการท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการและความพึงพอใจในการพักผ่อน สนุกสนาน รื่นเริง บันเทิง การออกกำลังกายโดยมุ่งเน้นการได้รับที่เหมาะสม

(4) การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจและประชุมสัมมนา (Business and Convention Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากผลพลอยได้ในการเดินทางไปติดต่อธุรกิจหรือประชุมสัมมนา ซึ่งอาจมีหรือไม่มี การศึกษาดูงานและการทัศนศึกษารวมอยู่ด้วยก็ได้ หรือมีเวลาว่างจากการติดต่อธุรกิจหรือประชุมสัมมนา ก็อาจ เดินทางไปดูงานหรือทัศนศึกษาเองก็ได้

3) การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามลักษณะการเดินทาง สามารถแบ่งได้ 2 รูปแบบคือ

(3.1) การท่องเที่ยวแบบกลุ่มเหมาจ่าย (Group Inclusive Tourism –GIT หรือ All Inclusive Tourism-AIT) เป็นการรวมกลุ่มที่ธุรกิจนำเที่ยวขายรายการนำเที่ยวเบ็ดเสร็จ(Package Tour) ให้กับนักท่องเที่ยว เป็นหมู่คณะ โดยธุรกิจนำเที่ยวเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับยานพาหนะที่พัก อาหาร โดยอาจดำเนินการอำนวยความสะดวกเต็มรูปแบบ (Full Package) หรืออาจจะจัดการบริการท่องเที่ยวและการเที่ยวบางสิ่งบางอย่างให้ก็ได้

(3.2) การท่องเที่ยวแบบอิสระ Foreign Individual Tourism –FIT) เป็นการท่องเที่ยวที่ นักท่องเที่ยววางแผนจัดการเดินทางด้วยตัวเองทุกอย่าง หรือใช้บริการของธุรกิจนำเที่ยวในการอำนวยความสะดวกบางอย่าง

4) การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามการตลาด สามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบย่อยคือ

(4.1) การท่องเที่ยวตลาดหรูหร่า (Elite Market Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องจ่ายค่าบริการ ในอัตราสูง เพราะมุ่งให้บริการทางการท่องเที่ยวชนิครุหร่า

(4.2) การท่องเที่ยวตลาดมวลชน (Mass Market Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่บริการทางการ บริการทางการท่องเที่ยวแบบพื้่นๆ ในราคาถูก โดยต้องการให้บริการผู้เดินทางที่มีรายได้น้อยแต่มีปริมาณมาก

5) การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามการจัดการ สามารถแบ่งได้ 2 รูปแบบคือ

(5.1) การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Convention Tourism) เป็นการท่องเที่ยวมุ่งเน้นความพึงพอใจและปริมาณของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและ สิ่งแวดล้อม

(5.2) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการจัดการ อย่างดีเยี่ยม เพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ในขณะที่เดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นที่ส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม และมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยือนสม่ำเสมออย่างเพียงพอ แต่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้อีก 2 รูปแบบคือ

(1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน และมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวที่ดีและมี ส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่การท่องเที่ยวเชิงศึกษาธรรมชาติการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิง เกษตรกรรม การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางธรรมชาติ เป็นต้น

(2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม หรือชมงานประเพณีที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนาน

เพ็ญพิณ พร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมมีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวทางประเพณีและศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยววิถีชีวิตในชนบท การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เกศริน ธรรมจันทร์ (2548) ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลกระทบต่อประเพณีความเชื่อของชาวล้านนา : กรณีศึกษา ผีปู่ย่าโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเพณีความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับผีปู่ย่าและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อประเพณีความเชื่อผีปู่ย่า การศึกษาวิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ลักษณะพรรณนา การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผลการศึกษาวิจัยพบว่าประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีปู่ย่าคงอยู่ในสังคมล้านนาและมีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของชาวล้านนา โดยมีบทบาทสำคัญซึ่งแยกออกเป็น 3 ประเด็น คือ บทบาทต่อบุคคลและครอบครัว บทบาทต่อเครือญาติ และบทบาทต่อสังคม ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลกระทบต่อประเพณีความเชื่อ ผีปู่ย่าพบว่ามีประเด็น 3 ประเด็น คือ การศึกษา อาชีพ ความเจริญก้าวหน้าทางคมนาคมและเทคโนโลยี มีผลกระทบต่อประเพณีความเชื่อผีปู่ย่า

มงคล เกษประทุม (2546) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและความหมายของประเพณี พิธีกรรมดั้งเดิมของชาวไทยภูเขาเผ่าอาข่า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและความหมายของประเพณี พิธีกรรมดั้งเดิมของชาวไทยภูเขาเผ่าอาข่า และการจัดในระบบความเชื่อแบบศาสนาคริสต์ปัจจุบัน เครื่องมือที่ใช้คือ การสังเกต และการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำ ผู้นำอาวุโส กลุ่มเยาวชน และชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ผลการศึกษาพบว่า วัตถุประสงค์ ทศนคติ ความเชื่อ ของประเพณีได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ยังมีชื่อในการจัดประเพณีพิธีกรรมนั้นๆอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน การสำนึกในความสำคัญของประเพณีถูกลดบทบาทลงจากเงื่อนไขต่างๆ

เอกรินทร์ พึ่งประชา (2545) ศึกษาเรื่อง ราษฎร : ประเพณีประดิษฐ์ แห่งวัดศิระทอง ผลการศึกษาพบว่า คติความเชื่อพระราษฎรวัดศิระทอง ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องในชุมชนศิระทองเป็นเวลาเกือบสองศตวรรษ รวมทั้งมีคุณสมบัติที่ง่ายต่อการปรับตัวจึงทำให้เอื้อต่อการสร้าง ประเพณีประดิษฐ์ ของวัดและชุมชนแห่งนี้ ขณะเดียวกันพระราษฎรก็มีสาระสำคัญบางประการที่รักษาไว้ได้นั้นก็คือ ความศักดิ์สิทธิ์ ที่สืบเนื่องจากการที่พระราษฎรถูกโยงเข้ากับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีผลทางจิตวิทยาต่อผู้คนมาโดยตลอด เพียงแต่ผลทางจิตวิทยานี้มีความแตกต่างไปตามเงื่อนไขทางสังคมในแต่ละช่วงเวลา จึงทำให้ความหมายของพระราษฎรเลื่อนไหลตามเพื่อถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงบทบาทต่างๆ ผลการศึกษาดังกล่าวอยู่ภายใต้กรอบแนวคิด ประเพณีประดิษฐ์ ความเชื่อพระราษฎรวัดศิระทองนั้นก่อตัวขึ้นจากทั้งกระบวนการสร้างอดีตและการอ้างอิงใหม่ ขณะเดียวกันการศึกษาบทบาทของประเพณีประดิษฐ์นั้นสามารถสะท้อนหน้าที่ที่สำคัญของปรากฏการณ์ดังกล่าวของชุมชนนั้น และยังเผยให้เห็นเงื่อนไขทางสังคมบางประการที่สัมพันธ์กับชุมชน

ชนินฐา ดันติพิมล(2540) ได้ศึกษาเรื่องประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป่ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด : การวิเคราะห์เชิงหน้าที่นิยม มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์หน้าที่ของประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป่งว่ามีหน้าที่อย่างไร ต่อสังคมของชาวอำเภอโพนทอง และเพื่อศึกษาความเชื่อของชาวอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ดที่มีต่อประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป่ง เป็นการศึกษาเชิงคติชนที่ผู้วิจัยได้กำหนดสนามข้อมูลที่ศาลเจ้าปู่กุศเป่ง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการทางคติชนที่ว่าด้วยวิธีการวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านเชิงธรรมชาตินิยม (Naturalistic Research) ด้วยเทปบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียงและการสังเกตการณ์ประกอบพิธีกรรม จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามแนวทางหน้าที่นิยม (Functional Approach) ผลการศึกษาและวิเคราะห์ประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป่ง สรุปผลได้ดังนี้ ประเพณีการไหว้เจ้าปู่กุศเป่งมีหน้าที่ต่อสังคมของชาวอำเภอโพนทอง ๔ ประการ คือ มีบทบาทหน้าที่ทางด้านจิตใจ ด้วยผู้ประกอบพิธีกรรมเชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วตนเองและครอบครัวจะมีความเป็นสิริมงคล สุขกายสบายใจ ทำมาหากินได้รุ่งเรือง มีบทบาทหน้าที่ทางด้านสร้างความมั่นใจให้กับชาวอำเภอโพนทอง โดยเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ด้วยในพิธีนี้จะมีการเสี่ยงทายในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ของฝนที่จะตกในฤดูกาลทำนามีบทบาททางด้านช่วยสนับสนุนความสามัคคีของคนในสังคม ด้วยทุกคนจะมาร่วมช่วยกันจัดงานในวันงานและร่วมกันเฉลิมฉลองหลังจากเสร็จสิ้นการประกอบพิธีกรรมแล้ว มีบทบาทหน้าที่ที่ให้ชาวอำเภอโพนทองได้แสดงออกถึงความกตัญญูต่เวทีต่อผู้มีพระคุณที่ช่วยปกป้องรักษาให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข

สรวิพัฒน์ ดันสุขเกษม (2547) ศึกษาการสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มเป้าหมายภายในจังหวัดอุบลราชธานีที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมในการจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานีทั้งในอดีต และ ปัจจุบัน และความแตกต่างของวัฒนธรรมดังกล่าวทั้งสองยุค เพื่อศึกษาหน่วยงานที่มีบทบาทในการนำเสนอ และกระบวนการนำเสนองานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานีทั้งในช่วงอดีต และ ปัจจุบัน เพื่อศึกษาปัจจัยด้านการสื่อสารที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี ในปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี ในยุคอดีต แบ่งออกได้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงสมัยก่อนที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์จะเข้ามาปกครองเมืองอุบลราชธานี ซึ่งวัฒนธรรมของงานประเพณีมีรูปแบบเป็นประเพณีดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นทุกๆด้าน วัตถุประสงค์ของการจัดงานเนื่องจากเป็นหลักปฏิบัติของ ฮีต 12 คลอง 14 และ เพื่อหวังผลที่ได้จากการถวายเทียนพรรษา ผู้ที่มีบทบาท คือ ประชาชนท้องถิ่น และวัด ต่อมาช่วงสมัยที่กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เข้ามาปกครองเมืองอุบลราชธานี วัตถุประสงค์ของการจัดงานเป็นไปเพื่อใช้เป็นเครื่องมืออีกรูปแบบหนึ่งในการปกครองเมือง ผู้ที่มีบทบาทในการจัดงานประเพณีได้แก่ หน่วยงานปกครองท้องถิ่นในขณะนั้น ส่วนวัฒนธรรมงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ในยุคปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมทางการท่องเที่ยว ผู้ที่เป็นแกนนำในการจัดงานยังคงเป็นหน่วยงานปกครองระดับจังหวัดที่อยู่ในรูปของคณะกรรมการจัดงานฝ่ายต่างๆ ในส่วนของหน่วยงานที่มีบทบาทในการนำเสนองานประเพณีแห่เทียนพรรษา นั้น ช่วงสมัยก่อนที่กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์จะเข้ามาปกครองเมืองอุบลราชธานี ได้แก่ สถาบันครอบครัว คือ บ้าน และ สถาบันทางพุทธศาสนา คือ

วัด โดยที่สถาบันครอบครัวใช้รูปแบบวิธีการนำเสนอผ่านทางวิจนะภาษา และ การนำลูกหลานในครอบครัวลงมือปฏิบัติวัฒนธรรมด้วยตัวเอง สถาบันทางพุทธศาสนานั้นใช้วิธีการนำเสนอโดยการเทศนาผ่านทางพุทธชาดก ในช่วงสมัยที่กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เข้ามาปกครองเมืองอุบลราชธานีนั้น หน่วยงานที่มีบทบาทได้แก่ หน่วยงานปกครองท้องถิ่น โดยผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด ได้แก่ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ รูปแบบการนำเสนอผ่านทางตัวแทนของทางคุ้มวัด และ ให้ตัวแทนเหล่านั้นนำรายละเอียดไปเผยแพร่ต่อยังชุมชนโดยรอบบริเวณวัดของตน และ ในยุคปัจจุบัน หน่วยงานที่มีบทบาทในการนำเสนองานประเพณีได้แก่คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ : สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดอุบลราชธานี และ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 2 จังหวัดอุบลราชธานี และ คณะกรรมการฝ่ายประสานงานคุ้มวัด : สำนักงานเทศบาลนครเมืองอุบลราชธานี คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์มีวิธีการนำเสนอโดยมีการนำเสนอก่อนล่วงหน้าช่วงวันงานประเพณีประมาณ 5-6 เดือน จนถึง 1 ปี โดยใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่มีความหลากหลาย ส่วนวิธีการนำเสนอของคณะกรรมการฝ่ายประสานงานคุ้มวัดจะเป็นการเชิญตัวแทนของคุ้มวัดมาประชุมร่วมกันเพื่อรับฟังรายละเอียดต่างๆ ส่วนปัจจัยด้านการสื่อสารที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี ในยุคปัจจุบัน ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้ส่งสาร ที่อยู่ในรูปของคณะกรรมการจัดงานฝ่ายต่างๆ เนื่องจากวิธีการในการจัดงานและรูปแบบของการสื่อสารในการบังคับบัญชาสั่งการ ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบบนลงล่าง มายังผู้ปฏิบัติงาน สรุปว่า งานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี ได้เปลี่ยนจากงานระดับท้องถิ่นจัดโดยชาวบ้านและวัด มาเป็นงานระดับจังหวัด และ ระดับชาติ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นเรื่องสำคัญ

พระมหาวิระศิลปี จน (แสนสุน) (2549) เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธี ฃาปนกิจศพในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเป็นวิจัยทางเอกสารและรวบรวมข้อมูลพื้นที่การวิจัย การวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 5 บท จากการศึกษาวิจัยพบว่า พิธีฃาปนกิจศพกรณีหมู่บ้านวังชัยนั้นแบ่งออกเป็นสองขั้นตอนคือ 1.ศึกษาประวัติการทำพิธีฃาปนกิจยุคก่อนพุทธกาลถึงครั้งพุทธกาล พิธีกรรมฃาปนกิจในประเทศไทย และพิธีฃาปนกิจศพของหมู่บ้านวังชัย ซึ่งมีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ 2.การเปลี่ยนแปลงของพิธีฃาปนกิจศพมีหลายสาเหตุ คือ 1ปัจจัยภายใน ความมีน้ำใจของสมาชิก ในชุมชนตำบลวังชัยที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตที่เคยมีความผูกพัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและกัน ช่วยเหลือกิจกรรมกันโดยไม่ได้คิดเป็นค่าสินจ้างรางวัลอะไร แต่ในปัจจุบันการช่วยเหลือกันเพราะน้ำใจก็เปลี่ยนมาเป็นช่วยเหลือกันเพราะผลประโยชน์ 2.ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วยสองข้อคือ (1).สภาพการดำรงชีวิตของสมาชิกของสังคม คือ มีความสัมพันธ์กันน้อยลง(2).ค่านิยมของสังคมเปลี่ยนไป วัฒนธรรมประเพณีกับการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมในอดีต จะเอื้อกันไปโดยปริยาย ที่ส่งเสริมสนับสนุนกัน เช่น ประเพณีฮีต 12 คอง 14 ของชาวอีสานก็จะเกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมของคนในสังคมของชาวอีสาน ปัจจุบันคนมาช่วยงานจะมีจำนวนมากขึ้นอยู่กับฐานะของคนนั้นๆ ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับคุณธรรมของคนๆนั้น เพราะปัจจุบันนี้คนส่วนใหญ่มุ่งเน้นเรื่องของปากท้องมากกว่าที่จะมุ่งเน้น ความมีน้ำใจให้กันหรือที่เรียกกันง่ายก็คือคนเรามีปกติเห็นแก่ตัวมากขึ้นนั่นเอง สภาพสังคมเศรษฐกิจกับตัวแปรการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมยุคโลกาภิวัตน์ จากสภาพความเจริญของเทคโนโลยีในอดีตเมื่อมีการรื้อหน้าศพนำมาเพิ่มเข้าในพิธีกรรมฃาปนกิจศพที่หมู่บ้าน การอ่านชีวประวัติของผู้ตายก็มีเพิ่มเข้ามา

ในอดีตบ้านวังชัยไม่มีเหตุปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงคือ (1)ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม วิถีชีวิตของชาวบ้านที่เคยเป็นแบบเกษตรกรรมที่มุ่งทำกินก็เปลี่ยนเป็นการค้าขาย(2)ในอดีตนั้นทุกคนร่วมกันทำเพราะเรื่องของความกตัญญูทวดที่ต่อผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่และผู้ตายไปแล้วปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เคยเป็นแบบเกษตรกรรม ที่มุ่งทำกินก็เปลี่ยนเป็นการค้าขาย เน้นเรื่องกำไรขาดทุนเป็นหลักในการจัดงานแทน จึงส่งผลกระทบต่อถึงการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมการมาปนกิจศพของชาวบ้านวังชัย จังหวัดขอนแก่น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยพลวัตการปรับตัวของประเพณีทำบุญทอดกฐิน ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการคงอยู่ของประเพณีทอดกฐิน ศึกษาความหมาย รูปแบบ ความสำคัญของประเพณีทอดกฐิน ทำความเข้าใจในวิถีทำบุญในการทอดกฐิน ศึกษาพัฒนาการการก่อเกิดปรากฏการณ์ทวารกฐิน ศึกษาพลวัตการปรับตัวในประเพณีทำบุญทอดกฐิน ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยมีระเบียบวิจัย ดังนี้

3.1 ข้อมูล ประกอบด้วย

3.1.1 ข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เอกสาร(Documentary Research) โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับศาสนา ประวัติความเป็นมาของประเพณี เรื่องเกี่ยวกับบุญ ประเพณีทอดกฐิน รูปแบบ การจัดงาน วัตถุประสงค์ของการทำบุญ ทั้งนี้ใช้เอกสาร วารสาร เว็บไซต์ วารสาร หนังสือ วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สามารถรวบรวมได้ มาทำการวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจในความหมาย รูปแบบ ความสำคัญ วิธีทำบุญในเทศกาลทอดกฐิน พัฒนาการก่อเกิดปรากฏการณ์ทวารกฐิน และการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีทำบุญทอดกฐิน

ลักษณะของข้อมูลเอกสารนี้นำมาวิเคราะห์ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ หนังสือทางวิชาการ เอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ เว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ตที่มีเรื่องราวเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประเพณีทอดกฐิน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) เอกสารประเภทสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความ รวมถึงเอกสารทางการอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา

2) เอกสารประเภทสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ เว็บไซต์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา

3.1.2 ข้อมูลปฐมภูมิ ในการศึกษาผู้วิจัยเลือกใช้การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-Depth Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ และมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีทอดกฐิน เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำไปประกอบกับการวิเคราะห์เอกสาร

ลักษณะของผู้ให้ข้อมูลแบ่งได้ 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มผู้จัด คือ คณะกรรมการจัดงานทั้งในส่วนของวัดและคณะผู้จัดกฐิน

กลุ่มผู้ร่วมงาน คือ ผู้ที่มีจิตศรัทธาเข้าร่วมคณะกฐิน

กลุ่มผู้ที่มีความรู้ และผู้เกี่ยวข้องกับงานประเพณีทอดกฐิน อาทิ นักวิชาการด้านวัฒนธรรมศึกษา พระภิกษุสงฆ์ นักปราชญ์ท้องถิ่น

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล โดยพิจารณาจากเกณฑ์ บทบาท และการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทอดกฐิน โดยมีขั้นตอนการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและชัดเจน

จากแหล่งข้อมูลในการศึกษา ทั้ง 2 แหล่ง ทั้งในส่วนของข้อมูลทฤษฎี และข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งผู้วิจัยจะทำการศึกษาเนื้อหา และเรื่องราวที่เกี่ยวกับงานประเพณีทอดกฐินในประเด็น ประวัติความเป็นมา วัตถุประสงค์การจัดงาน รูปแบบการจัด การเปลี่ยนแปลงของประเพณี โดยการวิเคราะห์เอกสาร และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในการจัดงานทอดกฐินในปัจจุบัน

3.2 เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล สัมภาษณ์กลุ่ม โดยเป็นคำถามปลายเปิด(Open-ended Question) ทั้งไม่ชี้นำคำตอบ โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และศึกษาเอกสารก่อนลงภาคสนามประกอบด้วย แนวคิดที่ปรากฏในบทที่ 2 มาร่วมกำหนดเป็นประเด็นคำถาม โดยผู้วิจัยจะใช้ทั้งที่บันทึกข้อมูล กล้องถ่ายรูป และสมุดบันทึกข้อมูล

ประเด็นคำถาม กลุ่มผู้จัด

1) ความสำคัญของการทำบุญในประเพณีทอดกฐิน เหมือน หรือแตกต่างจากการทำบุญในประเพณีอื่นอย่างไร

2) เหตุผลที่เข้ามาเป็นผู้จัดคณะกฐิน คือ เหตุผลใด

3) รูปแบบการจัดในปัจจุบัน เหมือน หรือ ต่างจากในอดีต อย่างไร

4) มีขั้นตอนการจัดอย่างไรบ้าง ตั้งแต่ การเตรียมการก่อนงาน วันงาน และหลังงาน

5) แนวโน้มในอนาคตของวิถีทำบุญในประเพณีทอดกฐิน น่าจะเป็นเช่นใด

ประเด็นคำถาม กลุ่มผู้ร่วมงาน

- 1) ทำไมถึงเข้าร่วมไปทำบุญในประเพณีทอดกฐินครั้งนี้(เหตุผลสำคัญ)
- 2) คิดอย่างไร กับ การทำบุญในประเพณีกฐิน
- 3) คิดอย่างไร กับ คำว่า “ท้าวักฐิน”
- 4) การเปลี่ยนแปลงที่เห็นเด่นชัดในการทำบุญทอดกฐิน คือ อะไร

ประเด็นคำถาม กลุ่มผู้มีความรู้/ผู้เกี่ยวข้อง

- 1) ความเป็นมา/ความสำคัญของประเพณีทอดกฐิน เป็นอย่างไร
- 2) วัตถุประสงค์ของการจัดประเพณีทอดกฐิน มีอะไรบ้าง
- 3) สาเหตุสำคัญของประเพณีทอดกฐิน คืออะไร
- 4) แนวโน้มของการจัดประเพณีทอดกฐินในอนาคต น่าจะเป็นอย่างไร

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน โดยเริ่มจาก การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เกี่ยวกับ ประเพณีทอดกฐิน ในประเด็นที่เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ บทบาทของประเพณีต่อสังคม ทั้งในอดีตและปัจจุบัน จากนั้นจะเป็นข้อมูลปฐมภูมิซึ่ง ได้จากการลงภาคสนามและสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้ศึกษาจะทำการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดงาน รวมถึงบุคคลที่มีความรู้หรือมีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงประเด็นต่างๆ ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า นอกจากนี้ผู้วิจัยใช้การสังเกตโดยผู้วิจัยเข้าร่วมการจัดประเพณีทอดกฐินเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม(Participaant Observation) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องก่อนลงพื้นที่ภาคสนาม

- 1.1 ผู้วิจัยรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แยกแยะ และจัดหมวดหมู่
- 1.2 ผู้วิจัยเตรียมการเก็บข้อมูล โดยกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์ จัดเตรียมเครื่องมือที่จำเป็นต้องใช้ อาทิ กล้องถ่ายรูป ที่บันทึกเสียง เตรียมข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีทอดกฐิน
- 1.3 ผู้วิจัยคัดเลือกพื้นที่จัดประเพณีทอดกฐินโดยกำหนดเกณฑ์จากคุณลักษณะผู้จัด

ระยะที่ 2 ลงภาคสนาม

2.1 ผู้วิจัยวางแผนเข้าร่วมการจัดประเพณีทอดกฐินใน 3 พื้นที่ ที่ผู้จัด/เจ้าภาพมี
คุณลักษณะต่างกัน ทั้งนี้วันที่จัดต้องไม่ตรงกัน

2.2 ผู้วิจัยเก็บข้อมูล โดยใช้เทคนิคการสังเกตและการสัมภาษณ์ตลอดเวลา และจด
บันทึกข้อมูลในทันที หรือในเวลาที่เหมาะสม

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบ
ความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลและแหล่งข้อมูล ในการวิเคราะห์งานประเพณีทอดกฐิน ถึงพลวัตการ
ปรับตัวจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยศึกษานำข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสารทั้งแบบสิ่งพิมพ์และสื่อ
อิเล็กทรอนิกส์มาวิเคราะห์ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(Depth -Interview)
โดยมีการดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

3.4.1.การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล(typological analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ
ซึ่งหลังจากที่ได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยจะทำการจัดแบ่งชนิดของข้อมูลเป็นหัวข้อตามความเหมาะสม
แล้วจะพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลชนิดต่างๆที่แบ่งไว้ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบ
อุปนัย

3.4.2.การวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบอุปนัย(induction analysis) เป็นวิธีตีความสร้างข้อสรุปจาก
ปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น โดยนำข้อมูลที่ได้มาสร้างข้อสรุปเชิง
นามธรรม

ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ในข้างต้น ผู้วิจัยจะนำมาสังเคราะห์เข้าด้วยกันโดยอาศัยกรอบ
แนวคิด และทฤษฎีในบทที่ สอง เป็นแนวทางการวิเคราะห์

3.5 การตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือ

ตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือ โดยใช้การตรวจสอบสามเส้า(Triangulation) ได้แก่

3.5.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล ซึ่งจะนำข้อมูลจากการจดบันทึกจากการสัมภาษณ์ มา
เปรียบเทียบกัน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลภายหลังเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์

3.5.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้สัมภาษณ์ จะตรวจสอบจากผู้สัมภาษณ์หลายคนว่าได้ค้นพบ
เหมือนกัน หรือแตกต่างกันอย่างไร

3.5.3 การตรวจสอบข้อมูล ด้านวิธีการเก็บข้อมูล เช่น การสังเกต และการสัมภาษณ์ ในแหล่งข้อมูล ที่ได้มาจากหลายแหล่งด้วยกัน

3.6 การนำเสนอข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้วิธีการนำเสนอแบบพรรณนาโวหาร(Descriptive Report) เพื่อชี้ให้เห็นถึงพลวัตการปรับตัวของประเพณีทำบุญทอดกฐิน โดยจะนำเสนอข้อมูลที่ได้รับ และการวิเคราะห์ผลที่ได้รับไปพร้อมกัน โดยมีลำดับในการนำเสนอ ดังนี้

3.6.1 นำเสนอประเพณีทอดกฐินที่จัดในปัจจุบัน

3.6.2 นำเสนอความหมาย ความสำคัญ และบทบาทของงานประเพณีทอดกฐิน

3.6.3 นำเสนอพลวัตการปรับตัวของประเพณีทอดกฐิน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ประเพณีพิธีกรรม เป็นการแสดงให้เห็นถึงการกำหนดทิศทางพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งก่อให้เกิดรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชน สังคมโดยการสร้างภาพจน์ อุดมคติและค่านิยม ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจชีวิต ความเป็นอยู่ และความนึกคิดของผู้คนในสังคม เป็นการสะท้อนให้เห็นระบบคุณค่าของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน ต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ในประเพณีพิธีกรรมนั้นๆจะสื่อให้เห็นถึงความเข้าใจร่วมกันและเน้นในเรื่องของจิตใจเป็นสำคัญเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมแล้วจะก่อให้เกิดความสบายใจ เกิดกำลังใจ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับกลุ่มสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่แน่นแฟ้นขึ้น โดยการสร้างความหมายของการอยู่ร่วมกัน มีอารมณ์ ความรู้สึก และการแสดงออกในแนวเดียวกัน เมื่อได้ร่วมประกอบกิจกรรมกลุ่มจะมีสำนึกร่วม (collective consciousness) และยังกิจกรรมนั้นๆได้กระทำซ้ำๆเป็นระยะในช่วงเวลาที่เจาะจงแน่นอน ก็ยิ่งทำให้ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นไปอย่างต่อเนื่อง สิ่งเหล่านี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มสังคม ในการศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาประเพณีที่มีการกำหนดช่วงเวลาการจัดที่ชัดเจน เรียกว่า ประเพณีตามปฏิทิน เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นหมุนเวียนเป็นประจำตามวัน เดือนที่กำหนดไว้ในรอบปี ส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องด้วยศาสนา ซึ่งเกิดจากความศรัทธาในศาสนา และจะปฏิบัติกันทั่วไป

ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงแรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 การทำบุญทอดกฐินจัดเป็นทานมัย เป็นบุญที่สำเร็จได้ด้วยทาน เป็นทานทางพระวินัย เป็นการอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่สืบทอดคำสั่งสอนของพระศาสดา และสืบทอดศาสนา ให้ได้ประโยชน์ตามพุทธานุญาต และเพื่ออุปถัมภ์พุทธบัญญัติเรื่องกฐิน กฐินจัดเป็นทานพิเศษ เมื่อจัดแล้วผลจะบังเกิดทั้งผู้รับคือภิกษุสงฆ์และผู้ให้คือผู้ถวายผ้ากฐิน เป็นการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยปฏิบัติบูชา ตามความมุ่งหมายแห่งพระวินัย ทานอื่นคุ้มครองของภิกษุสงฆ์ไม่ได้ หากการทำบุญกฐินสามารถคุ้มครองได้ตามสิกขาบทที่ทรงกำหนดไว้ กฐินเป็นประเพณีที่ถูกกำหนดให้บำเพ็ญได้เฉพาะในเขตพระพุทธศาสนา เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระวินัยในพุทธศาสนา เป็นกาลทาน และเป็นสังฆทาน จึงถือเป็นประเพณีทำบุญที่สำคัญยิ่ง ที่เทิดทูนพระวินัย เกื้อกูลพระศาสนา และอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์

จากวิถีปฏิบัติเนื่องในการทำบุญทอดกฐิน จะเห็นได้ว่า มีลักษณะสอดคล้องเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของประเพณีพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นระบบคุณค่าของมนุษย์ การมีสำนึกร่วม ในการศึกษาเรื่องพลวัตการปรับตัวของประเพณีทำบุญทอดกฐินนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดประเพณีทอดกฐินในปัจจุบัน การคงอยู่ของการทำบุญกฐินในพุทธศาสนา ความหมาย รูปแบบ ความสำคัญ บทบาทของประเพณีทอดกฐิน และเพื่อศึกษาพลวัต

การปรับตัวของประเพณีทำบุญทอดกฐิน โดยผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาครั้งนี้จากลักษณะของผู้จัด/เจ้าภาพงานทอดกฐินเป็นหลักโดยเลือกใน 3 ลักษณะ กล่าวคือ 1 ผู้จัด/เจ้าภาพที่เป็นชาวบ้านในพื้นที่ร่วมกันทอดกฐินวัดในชุมชน 2 ผู้จัด/เจ้าภาพที่นำกฐินไปทอดที่วัดในภูมิภาคของตนเอง และ 3 ผู้จัด/เจ้าภาพที่นำกฐินไปทอดที่วัดที่ตนศรัทธา

4.1 พื้นที่ศึกษา

1) ผู้จัด/เจ้าภาพที่เป็นชาวบ้านในพื้นที่ร่วมกันทอดกฐินวัดในชุมชน : กฐินวัดสาธุ

ก่อนวันงานกฐิน ในเทศกาลเข้าพรรษา คนเฒ่าคนแก่ในชุมชนจะบวชชีนุ่งขาวห่มขาวมาอยู่วัด 3 เดือนแต่ไม่ค้างที่วัด โดยเช้าจะมาทำบุญที่วัด สวดมนต์ สนทนาธรรมอยู่ที่วัดทั้งวัน เย็นก็จะกลับไปนอนบ้าน วันรุ่งขึ้นก็จะมาวัดเป็นอย่างดีตลอดพรรษา และจะออกจากกรบวชชีในวันออกพรรษาตอนเย็น ซึ่งในช่วงก่อนออกพรรษาจะมีการเทศน์มหาชาติที่วัด มีการตกแต่งสถานที่ด้วยต้นกล้วย และกระดาศีต่างๆ ชาวบ้านสามารถจองเป็นเจ้าภาพในลักษณะต่างๆได้ตามความพอใจ บางคนจะอยู่ฟังทุกกัณฑ์ แต่บางรายจะมาฟังเฉพาะกัณฑ์ที่ตนเป็นเจ้าภาพ

สำหรับในปีนั้นไม่มีใครมาจองเป็นเจ้าภาพกฐิน ทางชุมชน ชาวบ้านและคณะกรรมการวัดจึงร่วมกันจัดกฐินกันเองโดยเริ่มบอกบุญตั้งแต่วันที่ 8 ตุลาคม เรื่อยมาถึงวันทอดกฐิน ไม่มีการออกเป็นหนังสือบอกบุญเป็นการบอกต่อกันในหมู่คนที่มาทำบุญ และไปบอกต่อยังลูกหลานที่ทำงานที่อื่น เมื่อได้เงินทำบุญมาส่วนหนึ่งก็จะนำไปหาซื้อข้าวของที่คิดว่าจำเป็นและวัดยังขาดอยู่ โดยในปีนั้นทางคณะกรรมการวัดจัดซื้อ ผ้าไตร 3 ชุด ตาลปัตร เครื่องไทยทานจำนวน 34 ชุด (รวมพระภิกษุจากวัดสละบาปด้วย) เครื่องครัว(จาน ชาม ช้อน) เสื่อปูนั่งในศาลา ถึงขยะ ไม้กวาดทั้งอ่อนและแข็ง และจัดวางทั้งหมดไว้ในศาลา ให้ได้เห็นทั่วกัน

“ของที่ซื้อ ก็ดูจากปีที่แล้วว่าขาดเหลืออะไร ก็เลือกซื้อที่ขาดจากปีที่แล้ว”... สัมภาษณ์จากหนึ่งในผู้จัดซื้อ

“ชื่อของที่คิดว่าได้ใช้ประโยชน์จริงๆ เพราะเดี๋ยวบ้านใครมีงานก็จะมาอิมที่วัดนี้แหละ” สัมภาษณ์ยายวงวันจัดงาน จัดในวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ต่อเนื่องจากการทำบุญวันออกพรรษา ซึ่งวันทำบุญวันออกพรรษาของวัดนี้เป็นการตักบาตรข้าวต้ม เป็นข้าวสวยกับข้าวต้มผัด มีทั้งให้ฆราวาสและภิกษุตักบาตร และภายในงานคณะกรรมการวัดมาตั้งโต๊ะรับเงินทำบุญกฐิน โดยจะประกาศรายชื่อผู้ร่วมบริจาคในช่วงพระภิกษุฉันอาหาร และประชาสัมพันธ์การจัดงานบุญกฐินในวันรุ่งขึ้น

ตั้งแต่อำรุ่งก่อนหกโมงเช้าชาวบ้านจะเริ่มตื่นและมาซื้อกับข้าวเตรียมไปทำบุญที่วัด ร้านค้าที่ขายกับข้าวจะขายดีมาก พอหกโมงเช้ากับข้าว ดอกไม้ รวมถึงขนมที่เตรียมไว้ขาย หหมดทุกอย่าง บางรายมาซื้อเป็นถุงแล้วกลับไปเทใส่ปิ่นโตที่บ้าน แต่บางรายนำปิ่นโตมาให้แม่ค้าใส่ในปิ่นโตเลย ราคาข้าว 20 บาท 10 บาท ขนม 10

บาท 5 บาท(แล้วแต่ขนมที่เลือก) ดอกไม้ก็มีทั้ง 10 บาท(ดอกกล้วยไม้) 5 บาท(ดอกดาวเรือง) การเดินทางมีทั้งไปวัดด้วยรถกระบะ รถจักรยานยนต์ รถจักรยาน และเดิน การแต่งกาย ชาวบ้านจะแต่งกายด้วยชุดใหม่ ชุดที่สวยงาม คนแก่ผู้หญิงมักจะใส่เสื้อผ้าลูกไม้ หรือผ้าไหม และจะนุ่งกับผ้าถุงไหม คนแก่ผู้ชายจะแต่งกายด้วยชุดสุภาพมีทั้งใส่เสื้อพระราชทาน เสื้อเชิ้ตแขนยาว กางเกงขายาว ส่วนคนหนุ่มสาวจะแต่งกายสวยงาม สุภาพวัยรุ่นที่มาร่วมงานก็แต่งกายสุภาพวัยรุ่นหญิงบางคนแม้ใส่กางเกงแต่ก็เป็นชุดที่เรียบร้อย เด็กๆจะแต่งกายด้วยชุดที่สวยงามที่สุดในความคิดของเขา หรือผู้ปกครองจัดชุดใหม่ให้ใส่

“หนูเลือกเอง ชุดนี้สวยที่สุด”....สัมภาษณ์เด็กหญิงดาวอายุ 5 ขวบ

“ชุดนี้ตั้งใจซื้อให้ลูกใส่งานวันนี้โดยเฉพาะ”...สัมภาษณ์ผู้ปกครอง

เมื่อมาถึงวัด ทางวัดได้จัดเตรียมสถานที่โดยจัดโต๊ะสำหรับวางบาตรพระแยกไว้ต่างหาก เพื่อให้ใส่ข้าวสวย พอชาวบ้านเข้าไปในศาลาการเปรียญ ก็จะไปไหว้พระพุทธรูปซึ่งเป็นพระประธานของวัดก่อน หลังจากนั้นจะมาจัดแยกชั้นอาหารของปิ่นโต และนำไปตักใส่สำหรับที่จัดเตรียมไว้ ซึ่งวางไว้ประมาณ 15 สำหรับ ในแต่ละสำหรับจะจัดวางด้วยชาม และจานไว้ โดยชาวบ้านจะพยายามตักกับข้าวให้ครบทุกสำหรับ โดยจัดแยกประเภทอาหาร ของเผ็ด ของจืด ของทอด ขนมหวาน และผลไม้ ส่วนข้าวต้มจะหันเป็นชั้นๆจะได้สะดวกสำหรับการฉัน สำหรับน้ำดื่มบางรายจะรินใส่เหยือกที่เตรียมไว้ แต่บางรายจะยกไปวางทั้งขวดเลย หากด้วยชามที่เตรียมเต็มชาวบ้านก็จะจัดหาภาชนะมาเพิ่ม ครั้นได้เวลาเหล่าพระภิกษุณาโดยเจ้าอาวาส จะเดินเป็นแถวเข้ามาในบริเวณพิธีและเริ่มทำพิธี หลังพิธีสงฆ์ชาวบ้านผู้ชายทั้งแก่ หนุ่ม ช่วยกันจัดสำรับให้พระภิกษุฉัน ขณะที่พระภิกษุฉัน คณะกรรมการวัดจะประกาศรายชื่อผู้ร่วมทำบุญทอดกฐินในวันนี้ โดยยอดบุญตั้งแต่วันที่เริ่มบอกรับบุญ คือวันที่ 8 ตุลาคม – 24 ตุลาคม เป็นเงินทั้งสิ้น 75,250 บาท จัดซื้อของเครื่องอสังคัมภ์และบริวารไป 29,500 บาท และจากต้นผ้าป่าอีก 4,900 บาท เหลือเป็นเงิน 49,950 บาท ทั้งนี้ทางคณะกรรมการจะนำเงินส่วนนี้ไปสำหรับการย้ายหอระฆังของวัดซึ่งที่ตั้งอยู่ปัจจุบันคับแคบ แต่หากมีใครมีความเห็นอย่างอื่นก็สามารถนำเสนอได้เพื่อนำมาพิจารณาต่อไป

หลังจากฉันเสร็จ ทางคณะกรรมการวัดได้ให้ชาวบ้านช่วยกันนำอสังคัมภ์ เครื่องบริวาร และต้นผ้าป่า มาถวาย รวมถึงของใส่ปัจจัยถวายพระภิกษุแต่ละรูป เจ้าอาวาสจะเทศน์เรื่องความสำคัญของการทอดกฐินโดยเล่าถึงตำนานการทำบุญในครั้งพุทธกาลถึงคนจนที่ไม่มีเงินทองทรัพย์สินแต่ต้องการร่วมทำบุญจึงนำผ้าที่นุ่งห่มถวาย และด้วยจิตอธิษฐานนี้รู้ไปถึงเทพดาบนสวรรค์ และพระมหากษัตริย์จึงมอบทรัพย์สมบัติให้และได้เทศน์ในเรื่องการทำหน้าที่ของบุคคล ว่าทุกคนต้องมีหน้าที่ที่พึงกระทำ ถ้าทุกคนทำตามบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมทุกอย่างก็จะสำเร็จเรียบร้อยด้วยดี เมื่อเจ้าอาวาสรับอสังคัมภ์และกล่าวในที่ประชุมสงฆ์ให้พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุที่จะให้รับอสังคัมภ์ พระภิกษุรูปหนึ่งได้เสนอชื่อ พระ..... เป็นผู้รับ แต่หากพระท่านอื่นไม่เห็นด้วย หรือต้องการเสนอชื่อพระรูปอื่นก็สามารถเสนอได้ หากไม่มี ให้ที่ประชุมสงฆ์กล่าวสาธุพร้อม

กัน ที่ประชุมสงฆ์ก็กล่าวสาธุพร้อมกัน เป็นอันเสร็จพิธี เจ้าอาวาสได้พูดคุยกับทางคณะกรรมการวัดถึงกิจกรรมที่จะดำเนินการต่อไป ชาวบ้านก็จะทยอยกันกลับ

ความเชื่อของผู้ร่วมทำบุญทอดกฐิน

“คนที่ไม่มีลูกหลานผู้ชาย ทำบุญกฐินเหมือนได้บวชพระองค์หนึ่ง”

“บุญกฐินจะได้านิสงส์มากกว่าทำบุญอื่น เพราะทำได้เพียงครั้งเดียวในปีหนึ่ง”

“กฐินสามัคคีนี้ดีจริงๆ ทุกคนมีโอกาสทำบุญร่วมกัน ได้ไปเจอกันอีกในชาติหน้า”

“ถวายเข็ม ด้าย ก็จะ得以ไปเกิดในชั้นดาวดึงส์”

2) ผู้จัด/เจ้าภาพที่นำกฐินไปทอดที่วัดในภูมิภาคของตนเอง : วัดป่าเบญจศีลาราม

เหตุผลในการเลือกวัดเพื่อทอดกฐิน คณะผู้จัด/เจ้าภาพได้เริ่มเป็นเจ้าภาพกฐินตั้งแต่ปี 2551 และได้ตกลงกันภายในกลุ่มว่าจะเวียนไปทอดกฐินในภูมิภาคของตนเองผู้จัดแต่ละคน ในปีนี้เวียนถึงผู้จัดที่เป็นคนจังหวัดสุรินทร์ ในวันอาสาฬหบูชาคณะผู้จัดจึงนัดกันเดินทางไปสำรวจพื้นที่ เลือกวัดที่จะนำกฐินไปทอด และจากการสำรวจพื้นที่ พบว่า วัดป่าเบญจศีลาราม (วัดป่าหินโคน) ในตำบลไพล อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ เป็นวัดที่กำลังอยู่ระหว่างการก่อสร้างศาสนสถานสถาปัตยกรรมพิเศษพุทธศาสนาสูง 9 ชั้น เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งสร้างไปได้แล้วประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ และยังขาดจุดปัจจัยอีกเป็นจำนวนมาก จึงเข้าไปพูดคุยกับเจ้าอาวาส ผู้ช่วย และกรรมการวัดว่าจะขอจองเป็นเจ้าภาพทำบุญทอดกฐินสามัคคี โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการทอดกฐินว่า จะนำเงินที่ได้มาร่วมสร้างสถาปัตยกรรมพิเศษให้สำเร็จลุล่วง เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์และจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป และตกลงวันที่จะทอดกฐิน โดยเป็นวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันต่อจากวันออกพรรษาเลย

การเตรียมการ เมื่อผู้จัดได้วัดและกำหนดวันเวลาที่จะทอดเรียบร้อยแล้ว ก็มีการประชุมเพื่อวางแผนกำหนดสิ่งต่างๆ เช่น

แบ่งสายบอกบุญว่าจะสามารถแบ่งได้กี่สายเพื่อจะได้ไม่ซ้ำซ้อน ส่วนใหญ่แบ่งตามหน่วยงานที่มีคณะผู้จัดทำงานอยู่ ซึ่งแบ่งได้ 8 สาย และหัวหน้าในแต่ละสายจะไปจัดทำรายชื่อประธาน รองประธาน และคณะกรรมการ ของสายตน

ประสานกับทางวัด เพื่อตกลงในรายละเอียดของการดำเนินการ ว่าทางคณะเจ้าภาพจะต้องทำในส่วนใดบ้าง ทางวัดต้องจัดเตรียมอะไร หรือในบางเรื่องต้องตกลงร่วมกัน เช่นการจัดมหรสพ ซึ่งทั้งคณะเจ้าภาพและทางวัดมีความคิดเห็นตรงกันที่จะไม่มีการจัดมหรสพใดๆ

จัดทำใบบอกบุญ โดยจัดทำหนังสือขอเชิญร่วมเป็นเจ้าภาพทำบุญทอดกฐิน ประจำปี ระบุรายละเอียดถึงวัตถุประสงค์ของการทอดกฐินครั้งนี้ ระบุกำหนดการ และรายชื่อคณะกรรมการในแต่ละสายจากการที่ได้ทาบตามไว้ก่อนหน้านี้

จัดทำกำหนดการและเส้นทาง เนื่องจากคณะผู้จัดมีหลายสายและเป็นกฐินสามัคคี แต่ละสายจึงต่างกำหนดเส้นทางการเดินทางของคณะตน เพียงแต่ให้รับรู้ร่วมกันว่าต้องตั้งกฐินที่วัดและนัดหมายเวลาให้ตรงกัน จากการสอบถามการเดินทางของคณะผู้จัดสายหนึ่งได้ความว่า

“จะเดินทางไปกันโดยรถตู้ 1 คัน และใครมีรถก็ขับตามกันไป คงซัก 4-5 คัน จากกรุงเทพฯ ก่อนวันงานหนึ่งวันเพื่อไปจัดเตรียมองค์กฐินที่บ้านญาติคนหนึ่งซึ่งอยู่ไม่ห่างจากวัดนัก ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นทั้งในการเดินทางและการกินอยู่จะใช้วิธีการเฉลี่ย ทั้งนี้ได้เริ่มมีการเก็บเงินเพื่อเป็นกองกลางเป็นรายเดือนตั้งแต่จองกฐิน จะไม่มีการนำเงินจากการร่วมทำบุญมาใช้เลย คงใช้เวลา 3 วัน วันแรกเดินทางไปพักบ้านญาติก่อน วันที่ 2 ทอดกฐิน วันที่ 3 เดินทางกลับ”

วันงาน ทางวัดจะเปิดเสียงตามสายแต่เช้ามีดเพื่อให้ทุกคนในชุมชนรับรู้ว่ามีกฐินทอดกฐิน ส่วนทางบ้านงานได้จัดเตรียมองค์กฐินไว้เรียบร้อยแล้ว ก็แต่งตั้งกันอย่างสวยงามและได้มีการจับจองว่าใครจะถืออะไรมาในขบวนแห่ และออกเดินทางมาวัด โดยใช้เวลาไม่นานนัก เมื่อมาถึงวัดก็ตั้งขบวนใหม่และเข้าไปยังศาลาที่ประกอบพิธี นำองค์กฐินและบริวารมาวางไว้ที่มุมหนึ่งของศาลา จากนั้นก็เริ่มเข้าสู่กำหนดการ โดยประธานคณะกฐิน คณะกรรมการในแต่ละสาย จะร่วมกัน ถวายภัตตาหารเช้าแด่พระภิกษุสงฆ์ ถวายองค์ผ้าพระกฐิน พระสงฆ์อนุโมทนาองค์กฐิน เป็นเสร็จพิธี ยอดเงินทำบุญกฐินได้ทั้งหมดกว่า 780,000 บาท โดยมาจากหลายสายทางวัดและชาวบ้านได้ทำอาหารมาจัดเลี้ยงให้คณะเจ้าภาพกฐิน และรับประทานอาหารร่วมกัน ทางคณะกรรมการวัดรับปากว่าจะนำเงินที่ได้รับในการทอดกฐินครั้งนี้ไปใช้ในการก่อสร้างสถูปเจดีย์พุทธคยาสูง 9 ชั้น ซึ่งสร้างไปแล้ว 5 ชั้น การสร้างสถูปเจดีย์พุทธคยานี้เป็นการจำลองจากสถูปเจดีย์พุทธคยาจริงในประเทศอินเดีย เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับสาธุชนได้สักการบูชา และให้เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาแก่ประชาชน อุบาสก อุบาสิกา และผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป

หลังจากนำกฐินไปทอดที่วัดเรียบร้อยแล้ว ทางคณะผู้จัดก็กลับมายังบ้านงานและฉลอง สังสรรค์ในหมู่คณะ โดยทุกคนมีความรู้สึกร่วมกันถึงความอิมบุญที่ได้ทำร่วมกันในวันนี้ และมีการพูดคุยถึงการทอดกฐินในปีหน้าโดยตกลงร่วมกันว่าจะไปทอดที่จังหวัดใด วัดใด ใครจะเป็นประธาน เป็นเจ้าภาพหลัก และจะมีการเดินทางไปสำรวจวัด เส้นทางการเดินทางในช่วงเวลาใด หลังจากนั้น คณะผู้จัดแต่ละสายบ้างก็ที่ต้องการแวะเที่ยวก็จะออกเดินทางเพื่อไปยังสถานที่ที่คณะตนได้กำหนดไว้แล้ว เช่นสายหนึ่งจะเดินทางไปยังช่องจอม จ.สุรินทร์ พักอีก 1 คืน วันรุ่งขึ้นจะไปโรงเกลือ จ.ปราจีนบุรี ก่อนเดินทางกลับกรุงเทพฯ บางสายจะเดินทางเข้าจ.นครราชสีมา แวะซื้อของและจะตรงเข้ากรุงเทพฯ เลย

ความเชื่อผู้ร่วมทำบุญทอดกฐิน

“อยู่ที่กรุงเทพฯ ไม่ค่อยได้ทำบุญ ทำบุญใหญ่ ทอดกฐินเลยปีละครั้ง”

“บุญนี้ ใครทำใครได้”

“มีแรงก็ช่วยแรง มีเงินก็ทำตามกำลังศรัทธา ไม่กล้าบอกบุญบ่อย เกรงใจเค้า บอกบุญปีละครั้งพอ”

“ได้ทำบุญที่ชนบท ซึ่งเค้าต้องการจริง เห็นความจริงใจของเค้า ได้เห็นวัฒนธรรมที่หลากหลายที่ต่างกับของเรา ไปทำบุญกฐินมาแล้วหลายจังหวัด ที่ทั้งเหนือ กลาง ปีนี้อีสาน ปีหน้าจะไปทำที่บ้าน ตั้งใจแล้วว่า จะทำทุกปี”

3) ผู้จัด/เจ้าภาพที่ที่นำกฐินไปทอดที่วัดที่ตนศรัทธา : วัดปฐมเทศนาคามวาสี จ.ชัยนาท

วัดนี้เป็นวัดปฏิบัติ เน้นการนั่งกรรมฐาน มีพระจำพรรษา 6 รูป ไม่มีลูกศิษย์วัด มีแม่ชี 1 รูปคอยดูแล ทำความสะอาด ทำครัว เวลาทีมงานชาวบ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียงและมีความศรัทธาในวัดก็จะมาช่วยแม่ชี ทุกวันที่วัดนี้จะมีการฉลองทาน ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นการทำบุญให้พระพุทธเจ้าโดยตรง โดยจะจัดสำหรับ 3 กอง หมายถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เจ้าภาพของการจัดสำรับจะมีการจองกันล่วงหน้ามีการระบุเป็นวันเวลาที่แน่นอน หากใครมาร่วมก็สามารถร่วมได้ในวันนั้นๆ พิธีจะเริ่มประมาณ 10.00 น. ของทุกวัน พิธีนี้เป็นพิธีที่มีมาตั้งแต่สมัยก่อน หลวงพ่อนำมาฟื้นฟูและปฏิบัติสืบกันมา

ประเพณีทอดกฐินที่วัดนี้ส่วนใหญ่เจ้าภาพกฐินจะเป็นลูกศิษย์หลวงพ่อ ซึ่งอยู่นอกพื้นที่แต่จะมาร่วมกิจกรรมต่างๆกับทางวัดเป็นประจำและรู้จักกันคืออยู่แล้ว ดังนั้นในการทอดกฐินแต่ละปีจึงพูดคุยกันได้ว่าใครจะเป็นเจ้าภาพในปีนั้นๆ สำหรับในปีนี้เป็นเจ้าภาพเป็นพี่น้องกันอยู่จังหวัดชลบุรีและเป็นลูกศิษย์หลวงพ่อจากชลบุรีจึงตามมาทำบุญที่วัดนี้

เหตุที่เป็นเจ้าภาพกฐิน หนึ่งในเจ้าภาพกฐินเล่าให้ฟังว่า ปีก่อนน้องสาวป่วยหนักพาไปรักษาตัวที่โรงพยาบาล ก็ไม่หาย เลยพามาหาหลวงพ่อ นั่งกรรมฐาน ทำบุญ และได้ตั้งจิตอธิษฐานว่าถ้าน้องหายจะเป็นเจ้าภาพกฐิน ปีนี้เลขของจองเป็นเจ้าภาพ ทั้งที่มีคนอื่นจะจองอยู่แล้วแต่พูดคุยกันได้ เวลาจะทำบุญจะออกจากชลบุรีแต่เช้า มาฉลองทาน เสร็จพิธีก็กลับ

การเตรียมการ ทางเจ้าภาพได้พูดคุยกับเจ้าอาวาส และสังเกตว่าวัดขาดอะไรบ้าง และในบางปีเจ้าภาพอาจให้ทางวัดจัดเตรียมให้ แต่ในการทอดกฐินครั้งนี้เจ้าภาพขอจัดซื้อเอง และนำมาวางเตรียมไว้ล่วงหน้าทั้งผ้าไตร เสื้อ หมอน มุ้ง และเครื่องครัวอื่นๆ หากมีผู้ใดมีจิตศรัทธาก็สามารถนำมาร่วมได้เพราะถือเป็นกฐินสามัคคี โดยกำหนดจัดในวัดแรม 1 ค่ำเดือน 11 ซึ่งวัดนี้จะทอดกฐินในวันนี้ทุกปี เพราะหลังออกพรรษา 10 วัน จะมีการรับนิสสัย ถือศีล 5 โดยพ่อเชื้อ จะเป็นผู้มาสอน การรับนิสสัยคือการฝึกนั่งกรรมฐาน

วันงาน เดินทางออกจาก จ.ชลบุรี แต่เช้ามีด ส่วนทางวัดก็เตรียมการตักบาตรเทโวในช่วงเช้า ส่วนการทอดกฐินจะจัดในช่วงบ่าย สำหรับอาหารการกินวันนี้และต่อเนื่องไปอีก 10 วัน พ่อเชื้อจะนำการรับนิสสัยและถือนิสสัย 5 ก็จะมีแม่ครัว ลูกศิษย์หลวงพ่อ ชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณวัดมาช่วยดูแล

ในวันนี้วัดจะคึกคักกว่าทุกวัน มีผู้คนมาร่วมตักบาตรเทโวทั้งจากตลาด ในพื้นที่ใกล้เคียง และลูกศิษย์ หลวงพ่อจากนอกพื้นที่ รวมถึงผู้คนที่จะมาเข้าร่วมรับนิสสัยในช่วง 10 วันหลังจากนี้ เมื่อเจ้าอาวาสนำพระภิกษุ ลูกวัดทำพิธี กลางวันรับประทานอาหารร่วมกัน ช่วงบ่ายทางเจ้าภาพกฐินก็ถวายผ้ากฐินและบริวารกฐิน เจ้าอาวาสกล่าวในที่ประชุมสงฆ์ให้พิจารณาว่าจะให้พระภิกษุรูปใดเป็นผู้รับผ้ากฐิน พระภิกษุรูปหนึ่งกล่าวให้พระ.....เป็นผู้รับ ที่ประชุมสงฆ์กล่าวสาธุพร้อมกัน

ถือเป็นการเสร็จพิธี

จากการพูดคุยกับเจ้าภาพหลังงานการทอดกฐินในครั้งนี้ นอกจากเป็นการทำบุญให้น้องสาวแล้วยังเป็นการทำบุญให้มารดาที่เสียไปแล้วด้วย

ความเชื่อในการทำบุญของผู้มาร่วมทอดกฐิน

“ทอดกฐินแล้วสบายใจ ได้อานิสงส์กว่าบุญอื่นๆ เพราะปีหนึ่งมีเพียงครั้งเดียว ผิดกับผ้าป่าปีหนึ่งทอดได้หลายครั้ง”

“เรื่องของบุญบอกกันไม่ได้ ต้องทำ ต้องปฏิบัติ ถึงจะรู้จะเห็นเอง”

“มรรคผลมีจริง หลวงพ่อจะมาโปรดผู้ปฏิบัติจริง”

4.2 กฐิน : การคงอยู่ของประเพณีทำบุญในศาสนาพุทธ

ศาสนาเป็นระบบความเชื่อของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมจรรยาในการดำรงชีวิตของมนุษย์ จึงเป็นเรื่องของจิตใจและอารมณ์ซึ่งเป็นนามธรรม และเป็นการให้คำตอบกับมนุษย์ในสิ่งที่ไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ มนุษย์จะแสดงออกให้เห็นถึงความเชื่อทางศาสนาจากประเพณีหรือพิธีกรรมที่จัดขึ้นทางศาสนา ประเพณีพิธีกรรมเหล่านี้จึงเป็นเสมือนเครื่องมือหรือกลไกที่ทำให้สมาชิกของสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของ Durkheim และ Radcliffe-Brown ได้กล่าวว่า ระบบทุกๆ ระบบของสังคมมีหน้าที่ของมันเสมอ และหน้าที่ของระบบสังคมทั้งหลายก็มีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลงสังคมนั่นเอง ระบบศาสนาถูกสร้างให้มีหน้าที่จัดคนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ สังคมจึงจะอยู่รอด Durkheim (1912 อ้างใน นิยพรธ วรรณศิริ ,มปป.:264) ได้กล่าวถึงหน้าที่ศาสนาว่า เป็นสิ่งที่สงเคราะห์สังคมช่วยปิดเป้า บรรเทาความทุกข์ร้อน ความคับข้องใจของคนในสังคม ทำให้คนอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างสันติสุข เป็นกฎหมายของสังคมช่วยจัดระเบียบสังคมให้ดูดีและเรียบร้อยเป็นระบบระเบียบ และสร้างความเป็นปึกแผ่นและความสามัคคีกลมเกลียวในมวลหมู่มนุษย์ คือถ้าเกิดเหตุการณ์ไม่สงบใดๆ ขึ้นมาในสังคม คนจะหันมาร่วมใจทำพิธีทางศาสนา และถ้าเพื่อศาสนาแล้วคนจะหันหน้าเข้าร่วมมือกันเสมอ ในขณะที่ Bronislaw Malinowski นักคิดสำนักหน้าที่นิยมเชื่อว่า ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมของแต่ละกลุ่มชนล้วนมีความหมายและหน้าที่ การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรม ล้วนมีเหตุผลที่สร้างสรรค์ทำให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาทั้งสิ้น พฤติกรรมของ

มนุษย์ตามทัศนะของ Malinowski เป็นการตอบสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจ และวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยมนุษย์ให้สามารถตอบสนองความต้องการของคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรมที่สร้างขึ้นมาที่มีความหมายที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม เป็นกลไกในการธำรงรักษาวัฒนธรรมให้มั่นคงสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

กฐินเป็นประเพณีตามปฏิทิน(Chronological Tradition) การประกอบพิธีกรรมจะเกิดซ้ำๆ ในช่วงเวลาที่แน่นอนในรอบปีในช่วงเวลา 1 เดือน ตั้งแต่แรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นแต่ครั้งพระผู้มีพระภาคเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ เป็นพระบรมราชานุญาตให้มีการถวายผ้ากฐินเพื่อผลัดเปลี่ยนสำหรับสงฆ์ในช่วงเวลาที่กำหนด มีการให้คำอธิบายถึงที่มา ความหมาย ความสำคัญ รูปแบบขั้นตอนของพิธีกรรมต่างๆ ของประเพณีทอดกฐินซึ่งปรากฏในพระวินัยในพระไตรปิฎกอันถือเป็น Myth ที่สำคัญของพุทธศาสนา พระไตรปิฎก คือประมวลคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่มีการจารึกไว้เป็นหมวดหมู่ เป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนาที่เป็นตัวแทนของพระบรมศาสดา ดังที่พระพุทธองค์ได้มีดำรัสกับพระอานนท์เถระเมื่อใกล้เสด็จปรินิพพานว่า “อานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงไว้ ใต้บัญญัติไว้แล้ว ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย ในเมื่อเราได้ล่วงลับไปแล้ว” พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ตรัสไว้นี้ก็ให้แก่คำสั่งสอนที่แสดงไว้ในพระไตรปิฎกนั่นเอง ซึ่งประกอบด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก กฐินเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ซึ่งเป็นหมวดหมู่เกี่ยวกับคำสั่งสอนที่เป็นกฎ ระเบียบ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ คุณสมบัติของพระภิกษุ พระวินัยปิฎกจึงมีบทบาทในการเป็นแบบแผนสำหรับกำหนดแนวทางการแสดงออกในเชิงจารีต และพิธีกรรมของสังคม คำอธิบายคำสอนต่างๆ ที่ปรากฏในพระวินัยจึงเป็นบ่อเกิดของประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ข้อความต่างๆ ที่ปรากฏใน Myth จะทำให้มองเห็นมิติทางวัฒนธรรมของความเชื่อของกลุ่มชน เป็นแนวทางการประพฤติที่ทำให้พุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใส ศรัทธา ยอมรับนำมาปฏิบัติโดยศรัทธาเพราะมีความศรัทธาความเชื่อว่าจะทำให้พบความสุขในชีวิตของตน ในรูปของประเพณีพิธีกรรม Myth ต่างๆ ที่เกี่ยวกับกฐินนี้เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อทางศาสนาที่ต้องการอธิบายความเป็นมาเรื่องราวในอดีตว่ากฐินมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธอย่างไร เป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับบุคคลว่า myth กับประเพณีพิธีกรรมสัมพันธ์ต่อกัน ประเพณีการทอดกฐินเป็นการกระทำที่เป็นรูปธรรมเป็นการทำบุญ ซึ่งเป็นทานพิเศษเพราะเป็นสังฆทานที่มีได้เจาะจงผู้รับ และทำได้เฉพาะช่วงเวลาที่กำหนดจะทำก่อนหรือหลังเวลาที่กำหนดมิได้ การทำบุญ ทำทานนั้นเป็นคติความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เชื่อกันว่าการบริจาคทรัพย์ วัตถุ สิ่งของ ให้ทานเป็นอานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ เป็นการสืบทอดเรื่องราวที่ปรากฏในพระไตรปิฎกให้ดำรงอยู่ต่อไปได้และที่ประเพณีการทอดกฐินยังคงอยู่ได้ก็เพราะมาจากคติความเชื่อเรื่องการทำบุญซึ่งเป็นสิ่งที่ปลูกฝังในวิถีชาวพุทธทุกคนเป็นการทำให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขใจที่ได้ถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของลีซซ์(Leach, 1954:4-2 ในสุทธิศน์พงษ์ กุลบุตร, มปป:1) ที่ให้ทัศนะเกี่ยวกับการประกอบประเพณี

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อตามหลักเกณฑ์ทางมานุษยวิทยาไว้ว่า การแสดงออกทางพิธีกรรมย่อมจะสะท้อนให้ทราบถึงแนวคิด คติความเชื่อของบุคคลในสังคมที่มีการประกอบพิธีกรรมนั้นๆ กอปรกับประเพณีทอดกฐินปรากฏเรื่องราวต่างๆ ในพระวินัยในพระไตรปิฎกนั้นจึงเป็นที่ยอมรับ ถือนปฏิบัติ มีบทบาท และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชน ก่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติสืบทอดอย่างมีระเบียบแบบแผนต่อๆ กันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตอกย้ำถึงการเกิดขึ้นของกฐินซึ่งเกิดในห้วงที่พระบรมศาสดายังมีพระชนม์อยู่นั้น ก่อให้เกิดความศรัทธา นำเชื่อถือ และมีความสำคัญยิ่งต่อการพึงปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนชาวไทย

4.3 กฐิน : ความหมาย รูปแบบ ความสำคัญ

4.3.1 ความหมายกฐิน

การศึกษาข้อมูลเอกสาร พบว่า กฐิน มีความหมายเกี่ยวข้องกับ 4 ลักษณะ คือ กฐิน เป็นชื่อของกรอบไม้แม่แบบสำหรับทำจีวร กฐิน เป็นชื่อของผ้า กฐินเป็นชื่อของบุญกิริยา และ กฐิน เป็นชื่อของสังฆกรรม นั้น ข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสอบถามและสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการทอดกฐินในปัจจุบัน พบว่าส่วนใหญ่จะให้ความหมายของการทอดกฐินในความหมายที่ 2 และความหมายที่ 3 กล่าวคือ กฐิน หมายถึง การทำบุญ เป็นบุญกิริยา โดยนำผ้ากฐินมาถวายเป็นทานแก่พระสงฆ์ ภายในระยะ 1 เดือน นับจากแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ในความหมายที่ 1 ไม่มีการกล่าวถึงแล้ว อาจเนื่องจากผ้ากฐินสามารถหาซื้อได้ทั่วไปไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมาทำกรอบไม้แม่แบบทำผ้าจีวรเอง ส่วนความหมายที่ 4 ซึ่งเป็นกิจกรรมส่วนของสงฆ์ ซึ่งต้องมีการสวดประกาศขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์ ในการมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง นั้น ส่วนใหญ่มักจะเข้าใจว่าเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากการถวายผ้ากฐินของฆราวาส

แต่เมื่อมาพิจารณาในความหมายทั้ง 4 ของกฐินแล้วจะพบว่า มีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เริ่มจาก ความหมายที่ 1 ถือเป็นจุดเริ่มต้นเพราะเป็นชื่อของกรอบไม้แม่แบบเพื่อนำผ้ามาทำจีวร และเมื่อได้ผ้ากฐินจากการตัดย้อมแล้วก็มาสู่ความหมายที่ 2 คือนำผ้ากฐินนั้นมาถวายแก่ภิกษุสงฆ์ และขั้นตอนที่ 3 คือ ถวายในช่วงเวลา 1 เดือนที่มีการบัญญัติไว้ ที่ประชุมสงฆ์เมื่อได้รับผ้ากฐิน ก็จะมีการพิจารณาว่าจะมอบให้ภิกษุรูปใดถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทอดกฐิน

4.3.2 รูปแบบ ประเพณีทอดกฐิน

ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร พบว่า กฐินเป็นของสงฆ์ จึงมิได้มีพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการทอดกฐินว่าต้องทำอะไร เพราะพุทธประสงค์นั้นต้องการให้เป็นเรื่องของสงฆ์ ไม่ต้องรบกวนคฤหัสถ์ แต่เมื่อคฤหัสถ์ทราบพุทธบัญญัติ จึงจัดการทอดกฐินเอง ดังนั้น บุญทอดกฐิน จึงไม่ใช่พุทธบัญญัติ แต่เป็นเรื่องที่คฤหัสถ์มีศรัทธาทำ และได้ปฏิบัติสืบกันมาจนถึงปัจจุบันหากได้มีการปรับเปลี่ยนให้เป็นไปตามกาลสมัย โดยยังยึดในแก่นสาระของกฐิน คือ เวลา ทายก ผ้า และผู้รับ

ข้อปฏิบัติในการทอดกฐิน(พระศรีสุธรรมเมธี,2540:8)

1. การจงกฐิน เป็นการแจ้งล่วงหน้าให้ทางวัดและผู้คนที่ทั่วไปได้ทราบว่าจะมีคนๆมีผู้มีจิตศรัทธาจะนำผ้ากฐินมาทอดแล้ว เพราะวัดหนึ่งจะรับกฐินได้เพียงปีละ 1 ครั้งเท่านั้น

2. พิธีทอดกฐิน ตามหลักการให้ถวายผ้าแก่ภิกษุรูปเดียว ดังนั้นเมื่อนำผ้าไปถวาย จะต้องมิใช่ภิกษุรูปหนึ่ง เสนอนามภิกษุที่คณะสงฆ์จะเลือกให้เป็นผู้รับผ้านั้นเพื่อทำพิธีกรานกฐินต่อไป การเสนอนามเช่นนี้เรียกว่า อปโลกนกรรม เมื่อเสนอนามและไม่มีผู้คัดค้าน พระภิกษุ 2 รูปต้องมาสวดประกาศออกนามภิกษุที่จะให้เป็นผู้รับเพื่อเสนอขอต่อที่ประชุมสงฆ์ให้เป็นผู้รับและกรานกฐิน พิธีสวดประกาศเช่นนี้เรียกว่า ญัตติกรรม คือ การเสนอญัตติให้พิจารณาเป็นวาระ 1 เมื่อเสนอเป็นวาระ 1 แล้วไม่มีผู้คัดค้าน พระภิกษุ 2 รูปก็สวดประกาศซ้ำ มีข้อความคล้ายคลึงกับที่สวดวาระแรก การสวดประกาศซ้ำนี้เรียกว่า ญัตติทุติยกรรม คือ การเสนอญัตติให้ชุมชนสงฆ์พิจารณาเป็นวาระ 2 และเมื่อไม่มีผู้คัดค้านก็ให้ภิกษุรูปที่ได้รับการเสนอนามนั้นเป็นผู้รับผ้าไป

3. พิธีกรานกฐิน เป็น สังฆกรรม เป็นเรื่องของสงฆ์โดยเฉพาะ ภิกษุผู้รับผ้ากฐินไปทำไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่ง แล้วพระสงฆ์ลงประชุมในพระอุโบสถ แล้วภิกษุที่รับผ้ากฐินกระทำปัจจุทนต์คือ การถอดผ้าเก่าอุทฺธิฐานผ้ากฐินใหม่ เพื่อใช้เป็นไตรจีวรต่อไป ภิกษุรูปหนึ่งขึ้นบนธรรมาสน์แสดงพระธรรมเทศนาในเรื่องที่เกี่ยวกับกฐิน เมื่อเทศนาจบ ภิกษุผู้รับกฐินออกจากรานกฐินและอนุโมทนากฐินเป็นอันเสร็จพิธี

ผู้ทอดกฐินในปัจจุบันส่วนใหญ่จะใช้วิธีสอบถามวิธีปฏิบัติจากเจ้าอาวาส หรือกรรมการวัดที่ตนจะไปทอดและจากผู้ที่ยังมีความรู้ความเชี่ยวชาญ ว่าขั้นตอนการปฏิบัติมีขั้นตอนอย่างไรบ้างและเหตุใดเป็นเช่นนั้น ดังนั้นเมื่อผู้ศึกษาสอบถามถึงขั้นตอนต่างๆมักได้คำตอบที่ไม่ชัดเจน ส่วนใหญ่จะให้คำตอบว่า” เจ้าทำกันแบบนี้ ต้องซื้อของเหล่านี้ ”ด้วยเหตุผลที่กำหนดขึ้นเพื่อสนับสนุนการกระทำของตน แต่ไม่สามารถอธิบายได้ว่าทำไมเป็นเช่นนั้น

จากการเข้าร่วมพิธีทอดกฐิน พบว่า ในปัจจุบัน ผู้ที่ต้องการทอดกฐินจะไปติดต่อกับทางวัดซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าอาวาสว่าตนมีความประสงค์ของกฐินที่วัดหากยังไม่มีผู้ใดจอง และพูดคุยเป็นการเบื้องต้นถึงวันเวลาที่จะมาทอด วัดอุปสรรคของการทอดกฐิน โดยอาจคิดประกาศในที่เปิดเผยเพื่อให้ทราบ โดยทั่วกันว่าวัดนั้นมีผู้มาจองกฐินแล้ว ในกรณีกฐินพระราชทานผู้ประสงค์จะขอรับพระราชทานผ้ากฐินไปทอดต้องจองล่วงหน้าโดยแจ้งไปยังกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ส่วนพิธีทอดกฐินเท่าที่ผู้ศึกษามีโอกาสเข้าร่วมสังเกต พบว่า เมื่อมีการถวายกฐินแล้วมีเพียงพระภิกษุรูปหนึ่งกล่าวนามภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้รับผ้ากฐิน ที่ประชุมสงฆ์ก็กล่าวสาธุพร้อมกัน

รูปแบบผ้ากฐิน ที่มาในพุทธบัญญัติกำหนดให้พระภิกษุสงฆ์ใช้ผ้าสำหรับนุ่งห่มเพียง 3 ผืน ที่เรียกว่าไตรจีวร อันประกอบด้วย ผ้านุ่ง 1 ผืน ผ้าห่ม 1 ผืน ผ้าสำหรับห่มซ้อน หรือที่เห็นพระใช้พาดบ่าอีก 1 ผืนเท่านั้น พระพุทธบัญญัตินี้ถือเป็นวินัย หรือกฎหมายที่ภิกษุสงฆ์ต้องปฏิบัติเช่นนี้เรื่อยมา หากต่อมาได้มีบัญญัติให้เก็บผ้า

ที่เกินไว้ได้บ้าง โดยมีระยะเวลาจำกัดไม่เกิน 10 วัน และสำหรับพุทธบัญญัติเรื่องกฐินนั้นสืบเนื่องจากมีพระที่เคร่งครัดในข้อปฏิบัติที่บัญญัติให้พระสงฆ์มีผ้าห่มเพียง 3 ผืนเท่านั้น ได้เดินทางเพื่อมาเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในช่วงท้ายฤดูฝน ทำให้ผ้าห่มเปราะเปื้อนด้วยน้ำฝนและโคลนตม เมื่อพระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นสภาพและทราบความยากลำบากที่ต้องใช้ผ้าห่มเพียง 3 ผืน จึงทรงประชุมสงฆ์ ประกาศพระพุทธรูปบัญญัติ มีพระพุทธานุญาตเกี่ยวกับกฐิน โดยสามารถมีผ้าได้เกิน 3 ผืน ได้

และผ้าที่จะเป็นองค์กฐิน จึงถือเป็นผ้าพิเศษที่ต้องถวายในกำหนดและต้องถวายสงฆ์เพื่อกรานกฐินผ้านั้นซึ่งที่เป็นพุทธบัญญัติจะเป็นผ้าใหม่ ผ้าบังสุกุล หรือผ้าที่ตกตามถนนหนทางตามกองขยะซึ่งหาเจ้าของมิได้ ก็ได้ เป็นผ้าที่มีปริมาณมากพอจะทำจีวรผืนใดผืนหนึ่ง จะใช้ผืนเดียวหรือหลายผืนก็ได้ เป็นผ้าขาวที่ยัง ไม่ได้ตัดก็ได้ ตัดเป็นชิ้นๆพอจะประกอบเข้าเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ทำเสร็จแล้วยังไม่ได้ย้อมก็ได้ ย้อมเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ได้ หากในประเพณีการทอดกฐินที่ปฏิบัติกันทั่วไป เจ้าภาพหรือผู้จัดจะจัดหาองค์กฐิน โดยกำหนดเป็นผ้าใด 1 ชุด และบริวารกฐิน รวมถึงปัจจัยที่เป็นเงินเพื่อนำไปทำนุบำรุงศาสนาในด้านต่างๆ ซึ่งปัจจัยที่นำมาถวายนี้กลายเป็นหัวใจหลักของการทอดกฐินมากกว่าผ้ากฐินซึ่งเป็นสาระสำคัญของประเพณีกฐินตามพุทธบัญญัติ

รูปแบบพิธีทอดกฐิน จากพุทธบัญญัติมีแต่คำว่ากรานกฐิน ไม่ใช่คำว่าทอดกฐิน โดยจะให้สงฆ์ร่วมกันทำจีวร เริ่มจากวางไม้สะดึงลง เอาผ้ามาตัดเป็นชิ้นได้ขนาดกับไม้สะดึงและห้วงตามต้องการรวม 10 ห้วง เย็บตะเข็บตามแนวไม้แบบจนได้จีวรที่มีขนาดกว้างยาวตามกำหนด ส่วนในพิธีกรานกฐิน จะสวดประกาศ 2 ครั้ง ครั้งแรกเป็นญัตติขึ้นก่อน แล้วประกาศเรื่องขิมติสงฆ์ในการมอบผ้าให้แก่สงฆ์ผู้กรานกฐินซึ่งเมื่อมีมติเป็นเอกฉันท์ พระสงฆ์จะรับว่า สาธุ พร้อมกันทุกรูป การกรานกฐินก็จะเริ่มขึ้นและถือว่าสมบูรณ์

ขั้นตอนของพิธีการทอดกฐิน หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวถึงขั้นตอนของการทอดกฐินไว้ว่า มี 2 ขั้นตอนประกอบด้วย

1.ผู้มีจิตศรัทธานำผ้าไปถวายพระภิกษุในระหว่างวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 จนถึงวันเพ็ญเดือน 12 เรียกว่าทอดกฐิน

2.ในวันเดียวกัน พระภิกษุนำผ้าที่ตัดเย็บนั้นไปตัดเย็บจีวรหรือเครื่องนุ่งห่มของพระอย่างใดอย่างหนึ่ง เย็บย้อมให้เสร็จภายในวันเดียว แล้วทำพิธีอนุโมทนา เรียกว่า กรานกฐิน

สำหรับในขั้นตอนที่ 2 นั้นปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ปรากฏแล้ว หากมีก็คงเนื่องด้วยต้องการอนุรักษ์ รักษาพิธีการนี้ให้คงอยู่

วิธีการทอดกฐินในปัจจุบัน มี 3 ประเภท คือ พระกฐินราชหรือพระกฐินต้น พระกฐินหลวง และกฐินราษฎร์ หรือที่รู้จักกันในนาม กฐินสามัคคี

4.3.3 ความสำคัญของประเพณีทอดกฐิน

ประเพณีเป็นการกระทำที่เป็นแบบแผนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นที่ยอมรับของกลุ่มชนหรือสังคม โดยเฉพาะประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ การทำบุญทอดกฐินถือเป็น กาลทาน เพราะมีกำหนดเวลาที่แน่นอน คือตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันเพ็ญเดือน 12 เป็นระยะเวลา 1 เดือน จะทำก่อนหรือหลังนี้มีได้ องค์ประกอบของกฐินที่สำคัญ คือ เวลา ทายก ผ้า และผู้รับ เวลาคือ ระยะเวลา 1 เดือน (แรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำเดือน 12) ทายก คือ คนถวายหรือคนทำกฐิน ผ้า คือ ผ้ากฐินที่จะเป็นผ้าที่ยังไม่สำเร็จรูปเป็นสบง จีวร เช่นผ้าขาว หรือเป็นผ้าสำเร็จรูปก็ได้ ผู้รับ คือ พระภิกษุที่จำพรรษามาครบ 3 เดือนโดยไม่ขาดพรรษาและจะต้องมีจำนวน 5 รูปขึ้นไป เพราะกฐินต้องเป็นสังฆกรรม ชาวพุทธถือว่าการทำบุญทอดกฐินเป็นการทำบุญที่ได้านิสงส์มากกว่าการทำบุญอย่างอื่น ๆ เนื่องจากเป็นการทำบุญที่หาโอกาสทำได้ยากไม่เหมือนกับการทำบุญอย่างอื่นที่ทำเมื่อใดก็ได้ แต่ประเพณีทอดกฐินนั้นจะทำได้ตามเวลาที่กำหนดไว้ในพุทธบัญญัติคือทำได้ปีละหนึ่ง คือวัดจะรับกฐินได้ 1 ครั้งเท่านั้น

จากการลงพื้นที่ภาคสนามพบว่าชาวบ้านยังคงให้ความสำคัญกับการทำบุญทอดกฐินค่อนข้างมาก ทุกคนที่สอบถามหรือสัมภาษณ์ต่างเคยทำบุญทอดกฐินมากกว่า 1 ครั้งทั้งในฐานะผู้ร่วม กรรมการ และเจ้าภาพ โดยจะเป็นผู้ร่วมจำนวนสูงสุด

“ทอดกฐินได้อานิสงส์สูงกว่าทำบุญอื่นๆ เพราะปีหนึ่งมีครั้งเดียว” สัมภาษณ์เจ้าภาพกฐิน

4.4 กฐิน : บทบาทของประเพณีที่ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคม

พิธีกรรมประเพณีทางศาสนาถือเป็นกลวิธีหนึ่งในการสอนหลักธรรมแห่งชีวิตของมนุษย์ การสืบทอดประเพณีก่อให้เกิดผลดีแก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม ผู้ร่วมงานบุญทอดกฐินมีบทบาทหรือความสัมพันธ์ต่อกัน กิจกรรมต่างๆ ในประเพณีจะเป็นตัวกำหนดและเป็นกลไกเชื่อมโยงให้กลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมได้แสดงบทบาทที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะหล่อหลอมจิตใจแสดงออกถึงความมีคุณค่าทางสังคม ประเพณีการทอดกฐินเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ชาวพุทธมีต่อศาสนา จากการร่วมสังเวยและการสัมภาษณ์ พบว่า ประเพณีนี้ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้าน พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ระหว่างเพื่อนบ้าน ระหว่างหมู่บ้าน และในสังคม

ประเพณีนี้ผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงคือ พระสงฆ์ นอกจากเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่สงฆ์ เพราะการรับผ้ากฐิน กรานกฐิน และอนุโมทนากฐิน พระสงฆ์ต้องประชุมร่วมกันทำสังฆกรรมถือเป็นการรักษาพระวินัยบัญญัติ พระสงฆ์ยังได้รับบริการเครื่องใช้สอยต่างๆ อันเชื่อให้มีความสะดวกสบายในการปฏิบัติสมณกิจ และปัจจัยบำรุงวัด

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชาวบ้าน ชาวบ้านเห็นเป็นหน้าที่ในการทะนุบำรุงศาสนา เป็นการสืบทอดศาสนาให้คงอยู่ พระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่อบรมเทศนา สอนศีลธรรม จริยธรรมให้ชาวบ้านรู้จักบาปบุญคุณโทษ รู้หลักปฏิบัติที่ถูกต้องควร ส่วนชาวบ้านก็อุปถัมภ์บำรุงศาสนาด้วยปัจจัย 4 ทุนทรัพย์ที่ได้จากการทอดกฐิน ทางวัดจะนำไปบูรณะ ปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างต่างๆภายในวัดที่จำเป็นต่อการปฏิบัติศาสนกิจ เช่น สร้างอุโบสถ ต่อเติมศาสนสถานที่ยังอยู่ระหว่างการก่อสร้าง การย้ายหอรองฉัง การขยายพื้นที่ครัว การทำห้องน้ำให้พระภิกษุ และอื่นๆ ซึ่งวัตถุประสงค์เหล่านี้จะมีการประกาศไว้ล่วงหน้าก่อนเพื่อให้ผู้ร่วมบริจาครับทราบ โดยทั่วกันว่าเงินที่ร่วมบริจาคมานั้นจะถูกนำไปใช้ในการใดตามความต้องการของผู้ให้บริจาค

บทบาทต่อครอบครัวหรือเครือญาติ ครอบครัวถือเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอม ชัดเจนบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ อันจะนำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุขในสังคม

แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันที่เป็นสังคมการแข่งขัน เป็นสังคมบริโภคนิยม ลูกหลานออกจากบ้านไปเรียนไปทำงานนอกพื้นที่ ทำให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและระหว่างเครือญาติใช้เวลาร่วมกันน้อยลง หากแต่เมื่อมีการร่วมจัดกิจกรรมทำบุญทอดกฐิน โดยเฉพาะเป็นเจ้าภาพองค์กฐิน ที่ถือกันว่า เป็นบุญใหญ่ เป็นบุญสำคัญ ที่มีเงื่อนไขหรือกฎเกณฑ์หลายประการที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากหลายฝ่าย ทำให้สมาชิกในครอบครัว และเครือญาติต้องร่วมมือ ร่วมใจ ตั้งแต่ขั้นตอนการเลือกวัด การจองกฐิน การวางแผนเตรียมประชาสัมพันธ์ การแบ่งสายบอกบุญ การเตรียมสถานที่ตั้งองค์กฐิน การประสานงานกับทางวัด การจัดหาองค์กฐิน การกำหนดปัจจัยถวายวัด รวมถึงการจัดเตรียม โปรแกรมเดินทาง เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเจ้าภาพกฐิน ได้ข้อมูลถึงเหตุผลในการร่วมกิจกรรมเป็นเจ้าภาพ/คณะกรรมการ ว่า

“ทำให้แม่ แม่อยากเป็นเจ้าภาพกฐิน เพิ่งมีโอกาสปีนี้”

“ร่วมกันทำบุญในหมู่พี่น้อง จะได้บุญร่วมกัน”

“อาต้าวเป็นเจ้าภาพ ต้องช่วยกันหน่อย”

“ปีนี้ไม่มีใครจอง พวกเราเลยทำกันเอง”

ข้อความเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความรัก ความผูกพัน ที่มีต่อกันในครอบครัว เครือญาติ และหมู่คณะ ประเพณีทอดกฐินจึงเป็นประเพณีที่มีบทบาทส่งเสริมให้ต้องร่วมมือช่วยเหลือ ทำให้มีความรักใคร่ มีความสนิทสนมในกลุ่มญาติพี่น้องที่อยู่ร่วมกัน และที่ไม่ได้อยู่ร่วมกัน ให้ได้มีโอกาสมาพบปะ สังสรรค์กัน มีความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน มีความเหนียวแน่นในความเป็นเครือญาติ มีความสัมพันธ์ที่กระชับแน่น และเป็นการปลูกฝังให้ลูกหลานตระหนักที่จะสืบสานการทำบุญร่วมกัน ทั้งนี้รวมไปถึงการร่วมแรงร่วมใจ ในชุมชนคนและ

ชุมชนใกล้เคียง ให้มีกิจกรรมร่วมกันเพื่อความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ผูกพันกัน แสดงถึงความเป็นพวกเดียวกัน อีกทั้งเป็นการสานต่อวิถีบุญแจกเช่นประเพณีทอดกฐินนี้ สืบไป

ในวันทำบุญทอดกฐินหากเป็นการทอดกฐินวัดในชุมชนตนเองเช่นที่วัดสาธุ ทุกครอบครัวในชุมชนจะไปทำบุญร่วมกันตั้งแต่ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ลูกหลาน มีทุกรุ่น และระหว่างการร่วมพิธีผู้ใหญ่ก็จะสอนลูกหลานว่า จะต้องทำอะไร ในขั้นตอนต่างๆ บางอย่างที่ไม่ได้สอนด้วยวาจา ก็ทำให้ดูแล้วให้ทำตาม เช่น การไปวัดกับญาติผู้ใหญ่ การให้ช่วยตักบาตร การไหว้การกราบพระ การให้ช่วยจัดสำรับให้พระภิกษุสงฆ์ การได้รับการบอกเล่าถึงตำนานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของการทอดกฐิน สิ่งเหล่านี้ก็จะถูกซึมซับ หล่อหลอมกลายเป็นวิถีปฏิบัติของลูกหลานในชุมชนสืบต่อกันไป

“โตขึ้นผมจะบวชพระให้แม่ใหญ่” สัมภาษณ์เด็กชายค้ำในงานทอดกฐิน

“เกือบไม่ได้มาทำบุญ ดีที่ปีนี้ตรงกับวันหยุด”.....สัมภาษณ์คนในชุมชนที่ไปทำงานในกรุงเทพฯ

ส่วนในกรณีไปร่วมทอดกฐินกับเพื่อนร่วมงาน และไปทำบุญที่ประเทศอินเดีย โดยพาญาติผู้ใหญ่ไป เพราะต้องการให้ญาติผู้ใหญ่ได้ทำบุญ

“เมื่ออยากไปทำบุญกฐิน ปีที่แล้วว่าปีนี้ตั้งใจเลยว่าจะพาแม่มาทำบุญด้วย”

“อยากทำบุญและพาแม่เที่ยวด้วย ได้ทั้งบุญและได้พาแม่เที่ยวด้วย”

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างลูกกับแม่ ที่ลูกต้องการพาแม่ไปทำบุญร่วมกับตน โดยใช้ประเพณีทอดกฐินเป็นการสานความสัมพันธ์ ความรักความกตัญญูที่ลูกมีต่อแม่

บทบาทต่อชุมชน ต่อภูมิปัญญา จากการศึกษาพบว่า ประเพณีทอดกฐิน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในชุมชนที่ตั้งถิ่นฐาน ชุมชนละแวกใกล้เคียง และขยายไปชุมชนอื่น รวมถึงมีความต้องการกลับไปทำบุญยังบ้านเกิดของตนในการร่วมทำบุญตามประเพณีของพุทธศาสนิกชน การบอกบุญอาจมีการแบ่งสายจัดหาคณะกรรมการเพื่อช่วยกันหารายได้เข้าวัด ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่สร้างความสัมพันธ์ที่แนบแน่นให้เกิดในชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคี เป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการสร้างให้เกิดความเป็นพวกเดียวกัน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ถึงบทบาทของประเพณีทอดกฐินต่อชุมชน ได้ข้อมูล ดังนี้

“ ปีนี้จะกลับไปทำบุญกฐินที่บ้าน “

“ เราจะเวียนไปทอดกฐินที่บ้านของทุกคนในกลุ่ม ปีนี้จะไป....ส่วนปีหน้าก็ตกลงกันแล้วว่าจะไป..... “

“ ปีนี้กฐินตก พวกเราเลยช่วยกันเป็นเจ้าภาพให้วัดที่บ้าน “

“คนนอกเค้ายังมาทำเลย เราเป็นคนในแท้ๆ ก็ต้องช่วยกัน”

ข้อความเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่ช่วยหล่อหลอมกลุ่มบุคคลที่ร่วมกิจกรรมเกิดความรัก ความผูกพัน ความสัมพันธ์ในกลุ่มชุมชน สร้างความสนิทสนมในกลุ่มเพื่อนบ้าน ก่อให้เกิดมิตรสหาย ทำให้คนอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข

บทบาทต่อการสืบสานศาสนา ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีทางศาสนาที่พุทธศาสนิกชนเชื่อกันว่าเป็นยอดของมหากุศลผลบุญจะเป็นปัจจัยนำให้ผู้ทอดกฐินนั้น ได้ประสบซึ่งความสุข ความเจริญในอิสรโลกและปรโลก

การทอดกฐิน จัดเป็นทานมัย บุญสำเร็จด้วยทาน เป็นทานในทางพระวินัย เพื่ออนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ให้ได้ประโยชน์ตามพุทธธานุญาต และเพื่ออุปถัมภ์พุทธบัญญัติเนื่องด้วยเรื่องกฐินมิให้เสื่อมสูญ จัดเป็นทานพิเศษประเภทหนึ่ง หากสำเร็จเป็นกฐินโดยชอบแล้วได้ผลานิสงส์ทั้ง 2 ฝ่าย ทั้งผู้รับและผู้ให้ นับว่าได้บูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยปฏิบัติบูชา สำเร็จผลตามความมุ่งหมายแห่งพระวินัย ทานอย่างอื่นค้อมอบดีของพระไม่ได้ ส่วนกฐินทานค้อมได้ตามสิกขาบทที่ทรงกำหนดไว้ นั้น จึงจัดเป็นทานพิเศษ กำหนดให้บำเพ็ญได้เฉพาะในเขตพระพุทธานุญาต พื้นที่เขตพระพุทธานุญาตหมดโอกาสที่จะบำเพ็ญ จึงนับเป็นทานที่สำคัญในพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวกับพระวินัยตลอดเรื่อง และเป็นกาลทาน ให้ได้กาลในคราวปฏิศกาคห และเป็นสังฆทาน การบริจาคแก่หมู่คณะไม่ใช่บริจาคเพื่อบุคคลโดยเฉพาะ พัสตุดีที่บริจาคไปแล้วย่อมเป็นของสาธารณะแก่หมู่ภิกษุ นับเป็นทานที่เทิดทูนพระธรรมวินัย เกื้อกูลพระศาสนา อนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์

จากบทความเรื่อง ทอดกฐินอย่างไรให้ได้บุญอย่างคุณยาย โดย ร.ลิมเฉลิมวงศ์ ที่ได้สัมภาษณ์กัลยาณมิตรอารีพันธ์ ตรีอนุสรณ์ บุคคลผู้เป็นอุปีฎฐากใกล้ชิดคุณยาย ถึงจุดกำเนิดกฐินคุณยายว่าเกิดจาก ความปรารถนาของคุณยายที่อยู่ในใจเสมอมาว่า “ บุญละเอียดเราทำมาตั้งเยอะแล้ว บุญหยาบเราอยากทำจังเลย ขอให้เราได้บวชพระ ขอให้เราได้สร้างวัด ขอให้เราได้ทอดกฐิน “ และคุณยายได้สร้างวัด ได้สร้างบวชพระแล้ว แต่ยังติดค้างการทอดกฐิน วันหนึ่งคุณยายจึงขอกับหลวงพ่อรัญมขโยว่า “ ให้ยายเป็นประธานกฐินสักครั้งหนึ่งเถอะ” ซึ่งท่านก็ได้อนุญาตและอนุโมทนากับคุณยาย และนี่เป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์กฐินคุณยาย

“ เหตุที่ต้องทอดกฐิน เพราะเป็นการปฏิบัติรักษาวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนา “.....นิพพาน(<http://www.lamdham.net>)

“ ยังไงก็ต้องมีทอดกฐิน เป็นการสืบสานศาสนา พระที่บวชก็จะได้สึกได้เพราะครบกฐินแล้ว”... สัมภาษณ์ผู้ร่วมทำบุญกฐิน

“การทำบุญทอดกฐิน ถือเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน” สัมภาษณ์เจ้าอาวาสในวันทอดกฐิน

จากการลงพื้นที่พบว่า ในวันงาน พุทธศาสนิกชนทั้งในชุมชน ชุมชนใกล้เคียง และนอกชุมชน(กรณีเป็นเจ้าภาพกฐิน)จะมารวมกันที่วัด โดยมีจุดมุ่งหมายและมีสำนึกร่วมกันในการทำบุญทอดกฐิน ทำให้เกิดความรักใคร่ ผูกพันสามัคคีระหว่างญาติ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติจะแน่นแฟ้นมากขึ้น ญาติที่อยู่ห่างไกลอาจนำกฐิน

มาทอดที่บ้านของคน พิธีกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นไม่ว่า การสวดมนต์เพื่อรับศีลรับพร การบริจาคทรัพย์ การร่วมกันถวายภัตตาหาร การร่วมกันถวายกฐิน การรับประทานอาหารร่วมกันหลังพิธีสงฆ์ ล้วนก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นปึกแผ่นร่วมกับกลุ่ม นอกเหนือไปจากเกิดความรักใคร่สามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันแล้ว สิ่งต่างๆเหล่านี้นับเป็นการเกาะเกี่ยวความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆตั้งแต่ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน ชุมชน และสังคม ประเพณีจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พลังของชุมชนเข้มแข็ง แม้ว่าสภาวะสังคมปัจจุบันจะก่อให้เกิดสภาพชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากอิทธิพลปัจจัยภายนอกทั้งเทคโนโลยีและวัฒนธรรมตะวันตก และปัจจัยภายในเองที่ลูกหลานไม่ได้อยู่ในพื้นที่ ผู้คนที่อยู่ในชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและหลาน การจัดประเพณีจึงเป็นเสมือนการก่อให้เกิดชุมชนเดิมกลับคืนมา ทุกบ้านจะกึ่งกักด้วยญาติพี่น้องที่กลับมาช่วยทำบุญมีการเยี่ยมเยียนระหว่างบ้าน

ประเพณีทอดกฐินนี้ได้สร้างประสบการณ์ที่เป็นปัจเจกบุคคลในการทำบุญให้แก่ละบุคคลและประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดสำนึกทางสังคม(Social concern) ประสบการณ์ทั้ง 2 ส่วนต่างจะถูกต่อยอดจากฐานสู่ฐานประเพณีทอดกฐินนี้จึงเป็นประเพณีที่ให้คุณค่าและทำให้เกิดพลังจากการรวมกลุ่ม ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของสังคม

4.5 กฐิน: พัฒนาการทัวร์กฐิน

ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลในประเทศอินเดียโดยพระพุทธเจ้าอนุญาตให้ภิกษุที่จำพรรษาครบสามเดือนรับผ้ากฐินเพื่อผลัดเปลี่ยนจีวรใหม่ ส่วนในประเทศไทยก็มีการประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาถึงชาวบ้านทั่วไปได้เชิดชูการทอดกฐินว่าเป็นบุญสำคัญของปีตลอดมา รูปแบบการทอดกฐินอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมที่เปลี่ยนไป เช่น การรวมตัวกันจัดนำกฐินไปทอดตามวัดในสถานที่ต่างๆ ก็มีการปรับเปลี่ยนไป โดยอาจจัดไปทอดกฐินที่ตนและครอบครัวมีความศรัทธาและเลื่อมใส หรือเข้าร่วมกับกลุ่มเพื่อน คนรู้จักที่มีการจัด หรือแม้แต่เข้าร่วมกับการจัดของธุรกิจนำเที่ยวที่จัดเป็นลักษณะเฉพาะ

ธุรกิจนำเที่ยว(Tour Operation) หมายถึงการประกอบธุรกิจให้บริการหรืออำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการเดินทาง สถานที่พัก อาหาร ที่พักนัจร และมีกิจกรรมแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนับว่าธุรกิจท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว เพราะเป็นผู้ทำหน้าที่จัดทำรายการนำเที่ยว โดยมีกำหนดการ วันเวลาของการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งด้วยพาหนะประเภทใดประเภทหนึ่ง สำหรับการจัดทัวร์กฐิน ถือได้ว่าจัดอยู่ในวัตถุประสงค์ของการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรมและศาสนา (Cultural Relion) ซึ่งเป็นการเดินทางที่ปรารถนาที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมหรือศาสนาต่างๆ ที่น่าสนใจ

ในปัจจุบันมีบริษัทจัดธุรกิจนำเที่ยวในหลายลักษณะ และที่ได้รับความนิยมขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องคือการจัดท่องเที่ยวที่เรียกว่า ทัวร์ธรรมะ จากข้อมูลเว็บเผยแพร่หลักคำสอนทางพุทธศาสนา ลานธรรมจักร

www.dhammadjak.net/forums ในหัวข้อ ทวีธรรมะฮิตสุดๆ... โดยในข้อความโพสต์ได้มีการกล่าวถึงที่มาของการจัดทวารกฐินว่า

“ผมเคยเป็นนักจัดรายการวิทยุช่วงปี 2519-2519 และมีโอกาสได้ทำรายการเกี่ยวกับพุทธศาสนา ทำให้มีกลุ่มผู้ฟังมากพอจนถึงขั้นจัดทวารทอดกฐินไป จ.ขอนแก่น ซึ่งประสบความสำเร็จมาก จึงจับเป็นธุรกิจมาตั้งแต่ 2528 เป็นต้นมา”ชาติชาย โทธิปัดชา เจ้าของบริษัท ธรรมจารี แอนด์ ซี ซี ทวี

“อุปสรรคแทบจะไม่มีเลยก็ว่าได้ เพราะเป็นการทำงานกับคนที่มีความสนใจทางนี้อยู่แล้ว แล้วการสวดมนต์หรือการเข้าวัดก็อยู่ในสำนึกของคนไทยมายาวนาน ไม่ใช่สิ่งที่เพิ่งเริ่มทำ “.....ชาติชาย โทธิปัดชา เจ้าของบริษัท ธรรมจารี แอนด์ ซี ซี ทวี

“ทวารธรรมะแบบเดิมจะทำกันในช่วงเดือนกรกฎาคม-ตุลาคม ซึ่งเป็นช่วงเข้าพรรษาและออกพรรษา ทวารกลุ่มนี้จะเน้นการเดินทางรอนแรมไปตามวัด พักอาศัยที่วัดเลยเพื่อทำสมาธิ ขัดเกลาจิตใจ และร่วมทำบุญกับกองกฐิน ผ้าป่า โดยจะเน้นไปทางภาคอีสานเป็นส่วนใหญ่ แต่ในระยะหลังก็จะไม่มีการจำกัดช่วงเวลา โดยสมาชิกทวารส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มประจำ ซึ่งตอนนี้ที่มีอยู่ในรายชื่อของบริษัทประมาณเกือบ 7,000 คน ส่วนใหญ่อายุตั้งแต่ 40-70 ปี เพราะคนวัยนี้นิยมที่จะทำบุญ”.....ลักษณะชนก บุษบา หนึ่งในคณะทำงานของบริษัท ธรรมจารี แอนด์ ซี ซี ทวี

“ช่วงที่มีการจัดทวารธรรมะซุกที่สุดจะเป็นช่วงออกพรรษาแล้วตั้งแต่เดือนตุลาคมเป็นต้นไป โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน และเป็นผู้หญิงจะนิยมมาเที่ยววัดเป็นจำนวนมาก เพราะคนกลุ่มนี้ไม่ค่อยได้ทำอะไร อยู่บ้านเฉยๆก็จะจับกลุ่มกัน แล้วซื้อกรุปทวารมา”.....ธนวัฒน์ ณ ร้อยเอ็ด มัคคุเทศก์ของบริษัท สอติเคย์ ฟูยฝ้ายทวาร จำกัด จ.หนองคาย

สำหรับในส่วนของภาครัฐที่เกี่ยวข้องก็ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดทวารลักษณะนี้ไว้ว่า

“การจัดทวารเที่ยววัดจะมี 2 แบบ คือมากับบริษัททวาร และมากันเอง เพื่อนำเงินกฐิน ผ้าป่า มาทอดถวาย ซึ่งจะมีมากในช่วงออกพรรษา”นวล สารสอน ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.) สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต 3 ขอนแก่น

“ที่ผ่านมานี้ใน จ.เชียงใหม่ ยังไม่มีการจัดทวารธรรมะอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม จะมีแต่เป็นกลุ่มคนวัยเกษียณรวมกลุ่มกันเหมารถทวารพากันไปทอดผ้าป่า กฐิน ตามวัดต่างๆ และถือโอกาสท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวไปพร้อมกันเท่านั้น อย่างไรก็ตาม พบว่าทางเชียงใหม่กลายเป็นเป้าหมายของคนต่างถิ่นที่มาเที่ยวชมวัฒนธรรมและวัดที่มีความสวยงาม และเห็นด้วยหากบริษัทเอกชน หรือหน่วยงานของรัฐจะจัดทวารเพื่อศึกษาธรรมอย่างจริงจัง ทั้งนี้เนื่องจาก จ.เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาของภาคเหนือ มีวัดอยู่เป็นจำนวนมาก หากจะจัดขึ้นต้องให้ความสำคัญกับมัคคุเทศก์ เพราะต้องมีความรู้อย่างถ่องแท้”.....วิมลภ นามวงศ์พรหม ประธานอนุกรรมการฝ่ายอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม สภาวัฒนธรรม จ.เชียงใหม่

และผู้ที่จะจัดกฐินเพื่อไปทอดเป็นหมู่คณะของตน ก็จะมีการสำรวจเส้นทางว่าในระหว่างการเดินทางจะสามารถแวะเที่ยวที่ใดได้บ้างทั้งขาไปและขากลับ เพื่อให้ผู้ร่วมเดินทางได้แวะเที่ยวด้วย แต่ก็จะมีสถานที่ที่อยู่ในเส้นทางและเป็นสถานที่ที่สำคัญๆ ในจังหวัดนั้นๆ การจัดทัวร์ลักษณะนี้มักมีกำหนดการหลวมๆ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเป็นการตกลงกันเองภายในกลุ่ม จะเก็บเงินเป็นกองกลางล่วงหน้าในการใช้จ่ายต่างๆ

“ปีก่อนทอดที่วัดจังหวัดเชียงใหม่ ก็แวะไหว้พระที่วัดลำปางหลวง แวะวัดที่เกาะคำ ไปดูกะเหรี่ยงคองยาว ทอดกฐินเสร็จช่วงเช้า ช่วงบ่ายก็เดินทางกลับมาพักที่อุทยานแจ้ซ้อน จ.ลำปาง แวะซื้อของฝากที่ทุ่งเกวียน ไหว้หลวงพ่อกษมเขมโก มานอนที่พิชญ์โลก ไหว้พระพุทธรชินราชแล้วกลับกรุงเทพฯ ส่วนปีนี้ไปทอดวัดป่าที่สุรินทร์ ขาไปจะออกจากกรุงเทพฯแต่เช้า แวะพนมรุ้งที่บุรีรัมย์ แล้วค่อยเข้าอำเภอปราสาท ซื้อของ ส่วนขากลับหลังจากทอดกฐินก็จะไปช้อปปิ้ง และไปโรงเกลือ แล้วค่อยกลับกรุงเทพฯ”

นอกจากมีการจัดธุรกิจนำเที่ยวธรรมะในประเทศแล้ว ก็มีการจัดทัวร์ลักษณะเดียวกันในต่างประเทศด้วย ที่ได้รับความนิยมสูงสุดคือ การจัดไปแสวงบุญสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ที่ประเทศอินเดีย-เนปาล โดยคณะทัวร์จะนำกฐิน หรือผ้าป่าไปทอดถวายในคราวเดียวกัน

“ในปี 2552 ต่อเนื่อง 2553 นี้มีพุทธศาสนิกชาวไทยมาแสวงบุญที่ดินแดนพุทธภูมิไม่ต่ำกว่า 50,000 คน ซึ่งเดิมที่นั่นตั้งแต่บุกเบิกการเปิดบินประจำเส้นทางใหม่กรุงเทพฯ-พุทธคยา-พาราณสี เมื่อปลายเดือนตุลาคม 2549 เป็นต้นมามีคนไทยมาแสวงบุญในหลักพันคนต่อปีเท่านั้น ทั้งนี้ต้องขออนุญาตจากนางนารีลักษณ์ วิมุขตานนท์ ผู้อำนวยการใหญ่ฝ่ายวางแผนและประสานงานการเดินทางลูกค้าพิเศษ และโครงการพิเศษ (DX) บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) ที่จัดทัวร์แสวงบุญ กับ ไมล์สะสมบุญ รวมทั้งเป็นสะพานบุญช่วยเป็นช่องทางนำศรัทธาชาวพุทธสู่ดินแดนพุทธภูมิ”.....พระรัตนราชรังสี (ว.ป. วีรยุทธ ไร่) พระธรรมทูต และประธานสงฆ์วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์

“การบินไทยมีวัตถุประสงค์จะให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยมีโอกาสได้ร่วมเดินทางไปกราบพระศาสนา ยังสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน เพื่อให้เกิดความปิติ รุ่งแจ้ง และเกิดพลังแห่งศรัทธา เพื่อใช้พลังนั้นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และทำให้เกิดความสุขในภาวะที่เศรษฐกิจอาจมีปัญหา..... โดยที่ยังสนับสนุนให้เอกชนรายอื่นๆดำเนินการในรูปแบบเดียวกัน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ และช่วยกันเชิดชูพระศาสนาให้อยู่คู่ไทยตลอดไป”.....นารีลักษณ์ วิมุขตานนท์ ผู้อำนวยการใหญ่ฝ่ายวางแผนและประสานงานการเดินทางลูกค้าพิเศษ และโครงการพิเศษ (DX) บริษัท การบินไทย จำกัด

จากการสัมภาษณ์ผู้ร่วมเดินทางเพื่อไปทอดกฐิน ณ วัดที่ประเทศอินเดียพบว่า ส่วนใหญ่มีจิตที่ตั้งมั่นผูกพันในพุทธศาสนา ต้องการมาสัมผัส มาเห็นแหล่งกำเนิดพุทธศาสนา

“เมื่อยากมามาก ตั้งใจตั้งแต่ปีที่แล้วว่าจะมา ปีนี้มีโอกาส เลย์ริบจองเพื่อพาแม่มาร่วมทอดกฐิน และแสวงบุญที่ดินแดนเกิดของพระพุทธเจ้า “

“เกษียณอายุราชการพอดีเลยชวนกันกับเพื่อนๆมาทอดกฐินที่วัดที่อินเดีย ถือว่าได้มาเห็นสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณของพระพุทธเจ้าด้วย”

“เกิดเป็นชาวพุทธ ชาติหนึ่งควรต้องมาทำบุญสถานที่จริงในพุทธประวัติ”

แม้จะมีการจัดสถานที่ท่องเที่ยวในเส้นทางทำบุญทอดกฐินจนมีการจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของธุรกิจนำเที่ยว หรือถ้าจัดกันเองจะพยายามหาสถานที่เที่ยวเพื่อแวะระหว่างทางก็ตาม หากแต่วัตถุประสงค์หลักของผู้ร่วมคณะ ของพุทธศาสนิกชนคือการได้ทำบุญ มีความอิมใจ มีกุศลเจตนา ที่ได้ร่วมสืบทอดศาสนา ทุกคนที่ร่วมงานทอดกฐินล้วนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าต้องการทำบุญเป็นหลัก

“ยังไ้ก็ตามวัตถุประสงค์หลักคือการทำบุญ เที่ยวเป็นรอง”

“จิตยังมุ่งที่การทำบุญ การได้เที่ยวเป็นอารมณ์ของบุญชน เป็นอิฏฐารมณ์ ก็ไม่ถือว่าผิด”

4.6 กฐิน : พลวัตการทำบุญ

จุดมุ่งหมายหลักของการจัดกิจกรรมประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมตกทอดมาถึงปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องอยู่กับศาสนา ทำให้ผู้คนในสังคมยังยอมรับ และถือปฏิบัติประกอบประเพณีกันอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของลิซซ์ ที่ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการประกอบประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา และความเชื่อตามหลักเกณฑ์ทางมานุษยวิทยาไว้ว่า การแสดงออกทางพิธีกรรม(Ritual Expression) ย่อมสะท้อนให้ทราบถึงแนวคิด คติความเชื่อของบุคคลในสังคมที่มีการประกอบพิธีกรรมนั้นๆ ได้ การศึกษาถึงความเชื่อของผู้คนในสังคม โดยมองผ่านคติ ความเชื่อ (Myth) และพิธีกรรม (Ritual) ตามที่ดั่งข้อสมมติฐานไว้ คือทั้งคติความเชื่อและพิธีกรรมย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก

ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีบุญที่เริ่มถือปฏิบัติกันตั้งแต่ครั้งพุทธกาล สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาตและบัญญัติไว้เป็นวินัยสงฆ์ ให้ปฏิบัติโดยมีกำหนดเวลาตามจันทรคติ ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 รวมระยะเวลา 1 เดือน หลังออกพรรษาแล้ว ซึ่งจะตรงกับเดือนตุลาคมของแต่ละปี การที่จัดประเพณีซ้ำๆกันในช่วงเวลาที่แน่นอนในรอบปี ถือได้ว่าเป็นประเพณีตามปีปฏิทิน (Chronological Tradition) การทอดกฐินจะต้องประกอบพิธีการทอดในท่ามกลางหมู่สงฆ์ไม่น้อยกว่า 5 รูป และพระสงฆ์จะต้องกระทำพิธีกรานกฐินในเขตพระอุโบสถ ถือเป็นงานบุญที่ให้อานิสงส์อย่างสูงแก่ผู้ทำบุญกฐิน พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จะถือปฏิบัติเป็นประเพณีสำคัญ แต่ในปัจจุบัน จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งภายในและภายนอกประเทศ ส่งผลให้วิถีชีวิตของสังคม โดยเฉพาะผลต่อขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม อันเป็นมรดกที่ล้ำค่าของคนไทยเปลี่ยนแปลงไป

ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่เป็นผู้จัด เจ้าภาพกฐิน หรือผู้ที่ร่วมงานกฐินมักจะร่วมงานบุญกฐินมากกว่า 5 ครั้งขึ้นไป การศึกษาระดับปริญญาตรี และผู้ที่เจ้าภาพกฐินทุกรายที่สัมภาษณ์

เป็นผู้ที่เคยร่วมงานกฐินมาก่อน บทบาทที่เข้าร่วมในกิจกรรมทอดกฐินได้แก่ เป็นกรรมการดำเนินการ ร่วมกับหน่วยงานที่ทำงาน ร่วมบริจาคกับญาติ และร่วมจัดในชุมชน วัตถุประสงค์สำคัญสูงสุดในการร่วมเดินทางไปทอดกฐิน คือ การทำบุญทอดกฐิน ผู้ที่ร่วมเดินทางไปร่วมกิจกรรมทำบุญทอดกฐินด้วยมากที่สุด คือ ครอบครัว รองลงมาคือ เพื่อน และจะเดินทางไปร่วมกับคณะญาติธรรมเป็นส่วนใหญ่ สำหรับเงินทำบุญที่บริจาคในแต่ละครั้ง หากในฐานะผู้ร่วมครั้งละ 50-100 บาท หากเป็นกรรมการ รองประธาน และประธานจะเพิ่มขึ้นตามลำดับจาก 100 บาทขึ้นไป ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ พบว่าการเปลี่ยนแปลงในประเพณีกฐิน ส่วนของพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมจะรวบรัดขึ้น แต่การจัดองค์กฐินมีการเพิ่มอัฐบริวารที่หลากหลายมากขึ้น ขึ้นกับความคิดของเจ้าภาพที่เห็นว่าจำเป็นสำหรับพระภิกษุในวัดที่ตนนำกฐินไปทอด วัตถุประสงค์ของการทอดกฐิน นอกจากการทำบุญคือ การบำรุงพุทธศาสนา สร้างศาสนสถานแล้ว ยังมีเพื่อการศึกษา เพื่ออนุรักษ์ เพื่อเด็กยากไร้ และอื่นๆ ส่วนการรักษาประเพณีทอดกฐินให้คงอยู่สืบไปถือเป็นการรักษาประเพณีทำบุญของชาวพุทธ สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับ คำว่าทวัฏกฐิน เป็นแนวคิดเฉพาะบุคคลที่นำเอาความศรัทธาทางศาสนา มาบวกรวมกับการพักผ่อนท่องเที่ยว แต่วัตถุประสงค์หลักของการจัดก็ยังคงเป็นการไปทำบุญ โดยการได้ท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ นั้นเป็นวัตถุประสงค์รองเท่านั้น

รูปแบบ ขั้นตอนการทอดกฐิน

การเตรียมงาน ด้านศาสนา เริ่มต้นด้วย การจองกฐินกับทางวัดที่ต้องการทอด และการจัดเตรียมองค์กฐินอันประกอบด้วย ผ้ากฐินและเครื่องบริวาร

การเตรียมงานด้านสถานที่ตั้งองค์กฐิน แล้วแต่ทางเจ้าภาพอาจเป็นวัดหรือบ้านใดบ้านหนึ่งตามแต่ตกลงกันและตามความสะดวก ส่วนการจัดองค์กฐินจัดได้ทั้ง 3 ไตรคือ องค์ครอง 1 ไตรและคู่สวด 2 ไตร หรือจัดเฉพาะองค์ครองเพียง 1 ไตรก็ได้ การตั้งองค์กฐินจัดแบบลดหลั่นตามความสำคัญ เครื่องบริวารจัดวางไว้ด้านข้างควรประกอบด้วยจุดปัจจัยที่จำเป็นสำหรับภิกษุสงฆ์

การเตรียมงานบอกรับ เริ่มด้วยการประสานกับชุมชนในพื้นที่ตั้งวัด มีการขึ้นป้ายประกาศหน้าวัดประสานเจ้าอาวาสบอกกล่าวญาติโยมเวลายามงานบุญต่างๆของวัด เจ้าภาพอาจมีการแบ่งสายหาผู้มีจิตเป็นกุศลเป็นเจ้าภาพร่วมกันทั้งในส่วนประธาน รองประธาน และกรรมการ จัดทำรายชื่อกรรมการสายต่างๆเพื่อทำใบบอกรับบุญโดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ว่าในปีนั้นจะนำเงินที่ได้ไปทำอะไรบ้าง

การเตรียมงานด้านอาหารในการจัดเลี้ยง แล้วแต่การตกลงกันระหว่างทางวัดกับทางเจ้าภาพกฐิน ส่วนใหญ่หากเป็นการจัดโดยหน่วยงานหรือองค์กรจะมีการออกร้าน หรือนำอาหารไปจัดเลี้ยงทั้งพระและชาวบ้านที่มาร่วมงาน หากจัดภายในชุมชนชาวบ้านจะมาร่วมทำบุญและจัดเลี้ยงเจ้าภาพ

การเตรียมกำหนดการเดินทาง ในกรณีที่เป็นการเดินทางไปทอดกฐินนอกพื้นที่ผู้จัดมักจะมีการสำรวจเส้นทางว่าจากจุดเริ่มต้นถึงวัดที่ไปทอดกฐินมีสถานที่ใดน่าสนใจ หรืออาจเป็นสถานที่ที่ไม่ออกนอกเส้นทางนัก เพื่อ

กำหนดจุดแวะระหว่างทาง และพักรถ ส่วนชากรกลับก็เช่นเดียวกันจะมีการวางแผนเส้นทางการเดินทางเพื่อให้ผู้ร่วมคณะทอดกฐิน ได้พักผ่อนหย่อนใจหลังจากการทำบุญ ก็อาจมีการกำหนดให้แวะสถานที่ท่องเที่ยวก่อนเดินทางกลับ

การปรับตัวของประเพณีทำบุญทอดกฐิน อาจมีการปรับเปลี่ยนในลักษณะต่อไปนี้

การถวายปัจจัยหรือเงินทอดกฐิน มีพัฒนาการจากการถวายเงินสดมาเป็นถวายเช็ค ธนาณัติ ตัวแลกเงิน หรือการถวายเงินออนไลน์ มีการโอนเงินทำบุญเข้าบัญชีตามที่แจ้งไว้ รวมถึงการร่วมทำบุญผ่านทางอินเทอร์เน็ต เช่น

“ ขออนุญาตบอกบุญใหญ่ มหาสังฆทาน มหากุศล กับชาวเว็บ นะครับ มหาบุญมหาคุณ วัดจะร่วมบุญได้ทั้งให้โอนไปทางตรง กับท่านเจ้าภาพเลย หรือจะร่วมบุญกับผมก็ได้กระผมในนามตัวแทนของคณะทำงาน ขอกราบเรียนแจ้งให้ท่านผู้มีจิตศรัทธาท่านทราบ เพื่อจะได้ร่วมสานต่องานพระศาสนาให้สำเร็จลุล่วงสืบไป”

“(ชื่อหน่วยงาน) มีความยินดีขอเรียนเชิญท่านและผู้มีจิตศรัทธา ร่วมพิธีถวายผ้ากฐินและร่วมบริจาคปัจจัยสมทบ โดยสามารถ โอนเงินเข้าบัญชีเงินฝากธนาคาร.....ชื่อบัญชี กฐิน.....เลขที่บัญชีภายในวันที่.....หรือบริจาคโดยตรงที่ (ชื่อหน่วยงาน)

พิธีการ การทอดกฐินในปัจจุบันมีพิธีกรรมที่ปรับจากสมัยพุทธกาล คือ จากอดีตภิกษุสงฆ์จะแสวงหาผ้าเพื่อผลิตเปลี่ยนผ้าใหม่ โดยพระสงฆ์ทุกรูปจะต้องช่วยกัน ซักผ้า ตัดผ้า เนาหรือด้นผ้าแล้วเย็บซ่อมเป็นจีวร ทำเป็นผ้ากฐิน แต่ในปัจจุบันพระสงฆ์ไม่ต้องแสวงหาผ้าเองเพราะมีผ้าสำเร็จรูปจำหน่าย เป็นหน้าที่ของพวกญาติโยมผู้มีศรัทธาเป็นเจ้าภาพกฐินจะจัดหาขนาดถวายเป็นผ้ากฐิน

“ปีนี้ขอเป็นเจ้าภาพกฐิน ตกลงกับทางวัดแล้วว่าจะขอจัดแบบเรียบง่าย นำองค์กฐินและบริวารมาถวายวัด ไม่มีมหรสพ “

“จงกฐินตั้งแต่เข้าพรรษา แล้วคิดว่าวัดยังขาดอะไร คงจัดง่ายๆนำของมาถวายเท่านั้น”

ผ้ากฐิน เดิมพระสงฆ์ต้องแสวงหาผ้าเอง ปัจจุบันญาติโยมนำผ้ากฐินมาถวาย และถวายเพียงผ้า 1 ผืน หรือผ้าไตร 1 ชุด แต่ปัจจุบันญาติโยมจะให้ความสำคัญกับบริวารกฐินมากขึ้น โดยเฉพาะการถวายปัจจัย หรือเงินว่าจะได้ยอดทำบุญมากน้อยแค่ไหน ค่านิยมที่ผิดเพี้ยนเหล่านี้มีผลให้พุทธศาสนิกชนบางคนไม่กล้าจองเป็นเจ้าภาพ เพราะคิดว่าต้องใช้ทุนมากต้องใช้ทุนทรัพย์มาก ทั้งที่ในความเป็นจริงสิ่งสำคัญในการทอดกฐิน คือ ผ้าเพียง 1 ผืน อันเป็นองค์กฐินเท่านั้น

“เดี๋ยวนี้สะดวกพระภิกษุไม่ต้องเย็บเอง มีสำเร็จรูปขาย เมื่อก่อนต้องไปซื้อที่เสาชิงช้า เดี๋ยวนี้ห้างก็มี ร้านสังฆภัณฑ์ทั่วไปก็มี แต่ต้องเลือกดูดีๆ ถ้าไม่ดีแทนที่จะได้บุญอาจกลายเป็นบาปไป” ...สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่วัด

บริวารกฐิน การจัดเตรียมเครื่องกฐินนอกเหนือผ้าไตร ให้จัดเตรียมเหมือนบวชพระใหม่ และมากกว่านั้นสำหรับวัดด้วยตั้งแต่เครื่องครัวประกอบด้วย ครก สาก จาน ช้อน หม้อ กระทะ กระทิกน้ำ อุปกรณ์ก่อสร้างได้แก่ จอบ เสียม เลื่อย หากในปัจจุบันได้จัดหาสิ่งที่จำเป็นและได้ใช้ประโยชน์จริง หม้อข้าว เปลี่ยนเป็นหม้อไฟฟ้า กระทิกเปลี่ยนเป็นตุลเลอร์ร้อน-เย็น ส่วนอุปกรณ์ก่อสร้างมักไม่มีการถวายกันแล้ว

“ยังถวายของเหมือนเดิม แต่ให้สะดวกขึ้นสำหรับการนำไปใช้ของสงฆ์ เช่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า กระทิกน้ำร้อน ส่วนของก่อสร้างไม่ถวายกันแล้วเพราะเดี๋ยวนี้มีอะไรก็จ้างได้” สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดสาธุ

การฉลองและการแห่ก่อนทอด จากการให้ความหมายศาสนาในมุมมองของนักมานุษยวิทยาที่ว่าศาสนาเป็นระบบความเชื่อโดยหากเป็นreligion จะเป็นความเชื่อที่เป็นเหตุเป็นผลเกี่ยวข้องกับศีลธรรมจรรยาในการดำรงชีวิตของมนุษย์ซึ่งจะครอบคลุมถึงระบบจักรวาลและค่านิยมในรูปของ myth ต่างๆ มนุษย์จะแสดงออกให้เห็นถึงความเชื่อทางศาสนาโดยดูได้จากพิธีกรรม พิธีกรรมคือการที่มนุษย์สร้างพฤติกรรมที่พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตน องค์ประกอบของพิธีกรรมมี 3 ประการ (ปราณี วงษ์เทศ,2529:252อ้างในทรงศิริ วิจิรา นนท์,2538:2) คือ การทำบุญ การกินเลี้ยงและการเฉลิมฉลอง ซึ่งในประเพณีทอดกฐินปรากฏหลักฐานการเฉลิมฉลองตั้งแต่ครั้งเริ่มมีประเพณีทอดกฐินสมัยสุโขทัย จากการศึกษาของKingkeo (1968:122 อ้างในแม่ชีวิไล ถักษ์ แก้วมณีศรี,2550:119-120) ได้อ้างจากข้อความในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเกี่ยวกับเฉลิมฉลองในงานทอดกฐิน ความว่า”คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอบทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลายทั้งผู้ชายผู้หญิง ฟุ้งทวยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษา กรานกฐินมีพนมเบี๊ย พนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนนอนบริวารกฐิน โอบแลเป็แล้ญิบล้าน ไปสวดคณัตติกฐินถึงอรัญญิกพื่น เมื่อจะเข้ามาเวียง เรียงกันแต่อรัญญิกพื่น ท้าวหัวสถานคำบางคำกลอย ค้วยเสียงพาทย์เสียงพิณ เสียงเลื่อน เสียงขับ ไครจักมัดเล่น เล่น ไครจักมักหัว หัว ไครจักมักเลื่อน เลื่อน เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เทียนญอมคนเสียดกันเข้ามาดู ท่านเผาเทียน ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้คงจัดแตก” ข้อความนี้จะเห็นได้ถึงพิธีกรรมของกลุ่มชนที่นับถือพุทธศาสนาเมื่อถึงเทศกาลออกพรรษาก็จะมีประเพณีทอดกฐินในเวลาหนึ่งเดือน ในสุโขทัยงานบุญกฐินที่สำคัญจัดที่วัดอรัญญิกมีการละเล่นเฉลิมฉลองหลายชนิด เช่น เผาเทียน เล่นไฟ หรือข้อเขียนของพระยาอนุমানราชชนได้บรรยายให้เห็นถึงความศรัทธาและการแห่ของการทอดกฐินดังนี้”...ถ้ามีช้าง มักตั้งองค์กฐินในกูปบนหลังช้าง ถ้าไม่มีก็ตั้งบนเกวียน และตกแต่งประดับประดาเกวียนนั้นให้งดงาม แต่งบุษบกสำหรับตั้งองค์กฐิน ...กฐินจะขาดเสียไม่ได้ คือ กลอง มีคนหาม คนตามตีไป ตีตุ่มๆ ไปตามทาง ถ้ามีปี่พ้องก็เป่าปี่ตีพ้องไปด้วย นอกนี้ ใครจะร้องรำทำเพลงอย่างไรก็ได้แล้วแต่ใจสมัคร...การเป่าปี่ตีพ้องเท่ากับประกาศให้รู้ว่ามิแห่กฐินผ่านมา ชาวบ้านร้านถิ่นตามระยะทางเมื่อได้ยินก็ออกมาพนมมือไหว้องค์กฐินอยู่หน้าบ้าน แม้คนเดินทางสวนมาก็นั่งลงยกมือไหว้โมทนาเช่นเดียวกัน เป็น

เรื่องทางใจแสดงไม่ตรีจิตพลอยยินดีในสิ่งที่ควรยินดี” และในนิราศเดือนของนายมีก็ได้บรรยายถึงการความสนุกสนานในการแข่งเรือซึ่งจัดขึ้นในช่วงจัดทอดกฐิน ดังนี้

“เดือนสิบเอ็ดเสร็จจรุระพระวสา ชาวพาราเซ่งแซ่แห่กฐิน
 ลงเรือเพียบพายขกเหมือนนกบิน กระแสสินธุ์สาครกระจายฟอง
 สนุกสนานขานยาวจาวสนั่น บ้างแข่งกันขันสู่เป็นคู่สอง
 แพ้ชนะปะดาพุดจาลอง ตามทำนองเล่นกฐินสิ้นทุกปี”

ในขณะที่ประเพณีทอดกฐินในปัจจุบันหากทอดในกรุงเทพฯ มักไม่มีการแห่หรือฉลองเนื่องจากเงื่อนไขเวลาและข้อจำกัดในสถานที่ หากในการทอดกฐินในต่างจังหวัดมักจะมีการเฉลิมฉลองอยู่บ้างน้อยบ้าง ขึ้นกับทางเจ้าภาพต้องทำความเข้าใจกับทางวัดให้เป็นที่เรียบร้อยก่อนว่าจะมีการฉลองอย่างไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย รูปแบบการฉลองจะเป็นลักษณะเช่นใด มีมหรสพใด หรือไม่ต้องมีเลยเพื่อจะได้ไม่ผิดใจกันภายหลัง บุญที่ได้จะได้ไม่กลายเป็นบาป ส่วนการแห่กฐินไปวัดนั้นปัจจุบันบางแห่งจะนำองค์กฐินไปตั้งเตรียมไว้ล่วงหน้าที่วัด หรืออาจมีการสมมติบ้านใดบ้านหนึ่งซึ่งอยู่ไม่ห่างจากวัดนักเป็นเป็นต้นทางในการแห่ ในขณะที่ทางวัดก็จะมีมีการกระจายเสียงประกาศให้ชาวบ้านในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงรับทราบว่าจะมีการทอดกฐินในวันนั้นๆ

“ทอดกฐินเช้าเสร็จกลับมาฉลองที่บ้าน ตอนเย็นกลับไปวัดอีกครั้งเพราะทางวัดจัดมหรสพ มีรางวัลย้อนยุค ขาบัตรเอาเงินเข้าวัด มีทั้งคนเฒ่า คนแก่ คนสาวใส่ชุดไทยย้อนยุค มาเป็นสาวรางวัล รางวัลสนุก บางคนต้องการทำบุญเยอะๆ ก็ซื้อบัตรแจกให้ไปร่วมรางวัล”...สัมภาษณ์ผู้ร่วมงานกฐิน

“เตรียมตั้งขบวนตั้งแต่เข้าที่บ้านและแห่ไปวัดตอนสายๆ กลางวันก็เลี้ยงเพล กลับมาฉลองที่บ้าน”...สัมภาษณ์หนึ่งในคณะเจ้าภาพทอดกฐิน

การมอบวัตถุมงคล หรือของที่ระลึก จากการลงพื้นที่และเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า ในปัจจุบันการทอดกฐิน ทางวัดจะมีการมอบของที่ระลึก หรือวัตถุมงคล อาจเป็นพระพุทธรูป เหรียญบูชา ให้กับผู้ร่วมงานทุกคน

“ กฐินปีนี้ จะนำวัตถุมงคลที่เหลือจากกฐินในปีก่อน ซึ่งประกอบไปด้วยวัตถุมงคลจากครูบาอาจารย์หลายท่าน ในสายหลวงพ่อดีกรียังของพวกเรา และวัตถุมงคลที่มีผู้มีจิตศรัทธาสละมาเพื่อกองกฐิน”.....ชัยรัตน์ ธรรมทัตโต ในผลบุญ.คอม : คุณดวง แก้วกรรม ธรรมปฏิบัติ ทำบุญ รักษาศีล

“ปีนี้วัดจะมอบวัตถุมงคลแก่ทางคณะเจ้าภาพ และให้ใบอนุโมทนาบัตรกับผู้ร่วมทำบุญทุกคน”

กำหนดการทอดกฐิน ปัจจุบันจะมีการจัดทำกำหนดการเดินทาง ช่วงเวลาจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง ซึ่งอาจเป็นสถานที่ท่องเที่ยว วัด หรือสถานที่สำคัญประจำพื้นดินนั้นๆ และในวันงานก็จะกำหนดช่วงเวลาต่างๆ อย่างชัดเจน อาจมีการพิมพ์แจกเป็นลายลักษณ์อักษร หรือ ไม่มีก็ได้ กำหนดการขึ้นกับทางคณะ

เจ้าภาพตกลงกับทางวัดว่าจะไปในช่วงเวลาใด หากไปเช้า ทางวัดก็อาจจัดเตรียมอาหารเช้าไว้หรือไม่แล้วแต่ตกลงกัน และจะมีการถวายภัตตาหารเช้าแด่พระภิกษุสงฆ์ก่อนถวายผ้ากฐิน หากไปช่วงสายอาจมีการรับศีลและฟังธรรมเทศนา ถวายภัตตาหารเพล แล้วจึงร่วมถวายผ้ากฐิน ส่วนการจัดกำหนดการเที่ยวอาจจัดก่อนหรือหลังการทำบุญกฐินก็ได้ ส่วนใหญ่มักจะทอดกฐินให้เสร็จเรียบร้อยก่อนจึงจัดกำหนดการแวะเที่ยวยังสถานที่ต่างๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงหรือในเส้นทางที่ต้องเดินทางกลับ

ตัวอย่างกำหนดการพิธีถวายพระกฐินพระราชทาน

- เวลาน. ประชานฯ เดินทางถึงวัด.....
- วงดุริยางค์บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี
 - ประชานฯ ถวายความเคารพพระบรมฉายาลักษณ์ ผ่านแถวผู้ยืนต้อนรับแล้ว
 - อุ้มผ้าพระกฐินพระราชทานเข้ายังพระอุโบสถ
 - จุดธูปเทียนบูชาพระราชทานพระรัตนตรัย ตั้งนะ โม 3 จบแล้วกล่าวคำถวาย
 - ผ้าพระกฐินพระราชทาน แล้วประเคนผ้าพระกฐินพระราชทาน
 - ประชานสงฆ์กล่าวคำอุปโลกน์ จบแล้วสวดให้ผ้าพระกฐินพระราชทาน
 - ประชานฯ ประเคนบริวารพระกฐินพระราชทานและจุดปัจจัยไทยธรรมโดยเสด็จพระราชกุศล
 - ประชานสงฆ์ อนุ โมทนา ถวายอดิเรก และถวายพระพรลา

ตัวอย่างกำหนดการพิธีทอดกฐิน

- วัน/เวลา คณะเจ้าภาพนำองค์กฐินถึงวัด.....
- คณะญาติโยมรับศีล และฟังธรรมเทศนา
- ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ คณะญาติโยมร่วมรับประทานอาหารกลางวัน
- ร่วมทอดผ้ากฐิน และถวายบริวารกฐินแด่พระภิกษุสงฆ์
- พระภิกษุสงฆ์กล่าวสัม โมทนาียกถา และให้พรเป็นเสร็จพิธี

นอกจากนี้มีการกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในงานทอดกฐินไว้ในกฐินประเพณีที่เชียงใหม่ โดยกล่าวว่า พิธีการฝ่ายสงฆ์ หรือพิธีกรรมของสงฆ์ตามพุทธบัญญัติที่เป็นสังฆกรรมนั้น ส่วนมากยังรักษารูปแบบและพุทธวิธี และระเบียบแบบแผนไว้ได้อย่างดีเยี่ยม ไม่เบี่ยงเบน นอกจากวัดในชนบทบางแห่ง และประชาชนที่รู้เท่าไม่ถึงการเท่านั้น มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น ประการที่หนึ่ง จำนวนพระสงฆ์ผู้จะรวมกันเป็น

องค์รับฝากกฐิน มีจำนวนไม่ครบ 5 รูป ตามกำหนด ซึ่งอาจเกิดจากการตีความพระวินัยก็ได้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ วโรส ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือวินัยมุข เล่ม 3 ดังนี้ (2547 : 79) “สงฆ์ผู้ที่จะให้ฝากกฐินนั้นมีจำนวนอย่างน้อยเพียง 5 รูป เพราะจะต้องจัดเป็นบุคคลรับกฐินเสีย 1 รูป เหลืออีก 5 รูป จะได้เข้าเป็นสงฆ์มากกว่า 5 รูปขึ้นไปใช้ได้ น้อยกว่า 5 รูปใช้ไม่ได้ แต่พระอรรถกถาจารย์ อนุญาตให้เอาภิกษุอื่นเข้ามาร่วมเป็นคณะได้ ฝ่ายข้าพเจ้าเข้าใจว่า คำบาลีว่า “กฐินไม่เป็นอันตรายโดยชอบ ถ้าภิกษุผู้ตั้งอยู่นอกสีมาอนุโมทนา” “...ห้ามไม่ให้เอาภิกษุอื่นมาเป็นคณะปุระกะ (คือเต็มจำนวน 5) หรือสวดกรรมวาจา” โดยพระวินัยฉัยของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงเป็นเรื่องพึงสังวร เพื่อจะไม่เบี่ยงเบนจากพระบาลีหรือพระพุทธรบัตยัญญิตี และน่าจะเป็นกฐินที่บริสุทธิตามพุทธประสงค์มากกว่า ประการที่สอง มีบางแห่งท่านเจ้าอาวาสเป็นผู้ไปบอกให้ผู้ศรัทธามาทอดกฐินที่วัดของตนและเป็นองค์ครองกฐินเสียเองด้วย อย่างนี้ผิดพระวินัยกฐินไม่เป็นกฐินอย่างแน่นอน ทอดก็เหมือนไม่ทอด สร้างความเสื่อมแก่พระธรรมวินัยโดยแท้ จึงควรให้การศึกษาแก่พระสังฆาธิการ และชะลอการส่งเสริมการสร้างวัดคู่แข่งกันเพื่อแสดงผลงาน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทางราชการ มหาเถรสมาคมและกรมการศาสนาต้องแก้ไข ประการที่สาม คือพิธีการฝ่ายคฤหัสถ์ผู้จัดดำเนินการทอดกฐิน ทั้งเรื่องเจตนา และกระบวนการ ในเรื่องของเจตนา งานบุญทอดกฐินเป็นประเพณีที่ฝังลึกอยู่ในจิตสำนึกชาวไทยพุทธทั่วทั้ง ต่างก็หวังและตั้งใจประสงค์จะทำบุญทอดกฐินสักครั้งในชีวิต บางคนถึงกับเตรียมการและจองกฐินเป็นแรมปีเพราะบุญทอดกฐินนั้นเป็นกาลทาน คือ ปี 1 ทำได้ครั้งเดียวเท่านั้น เป็นสังฆทาน คือ เป็นการทำบุญที่แสดงน้ำใจกว้างเป็นอิสระ ไม่ได้ขึ้นหรือผูกพันอยู่กับบุคคลและเป็นบุญกิริยาที่ปฏิบัติตามพุทธรบัตยัญญิตีและพุทธประสงค์ที่จะเอื้อประโยชน์แก่สังฆมณฑลโดยตรง แม้พระพุทธรองค์ก็ได้เคยทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างมาแล้ว ในเรื่องกระบวนการหรือวิธีการนั้น เนื่องจากไม่มีกำหนดไว้แน่นอนสำหรับคฤหัสถ์ จึงมักมีอย่างอื่นที่ไม่เหมาะสมไม่ควรเข้ามาปะปนมากมาย ทั้งเจตนาและกระบวนการ วิธีการ ในการทอดกฐินปัจจุบันนี้เบี่ยงเบนไปจากพระวินัยและขนบธรรมเนียมประเพณีไทยอย่างมากมาย จนแทบจะทำให้บุญกฐิน ซึ่งเคยเป็นบุญที่เปี่ยมล้นด้วยศรัทธารื่นเริงกลายเป็นบุญที่น่าเบื่อหน่าย เอือมระอา และพากันไปเจ็บตาย เป็นที่เสื่อมศรัทธาแก่สาธุชนเป็นจำนวนมาก

ข้อมูลความเบี่ยงเบนของบุญทอดกฐิน (กฐิน:ประเพณีที่เบี่ยงเบนไป,2535) มีดังนี้

1. ทั้งผู้ทอดและพระสงฆ์ผู้รับกฐิน (ส่วนมากในชนบท) ขาดความรู้ ความเข้าใจในพุทธวิธี พุทธรบัตยัญญิตีและแบบแผนที่พระพุทธรองค์และทางราชการกำหนดวางไว้
2. ผู้จัดงานบุญทอดกฐินมีเจตนามุ่งหาเงินให้ได้มากๆ โดยตั้งเป้าหมายที่จะสร้าง บูรณะวัดวาอาราม ที่อยู่อาศัย มองข้ามความสำคัญของการกรานกฐิน
3. การจัดทอดกฐิน ไม่คำนึงถึงจำนวนพระที่จำพรรษาในวัดนั้นว่าครบ 5 รูปหรือไม่
4. การจัดกระบวนการไปทอดไกลๆ มุ่งเพื่อการสนุกสนานอย่างไม่มีรูปแบบหมกมุ่นมัวในอบายมุขและกามคุณ

5. การทอดกฐินบางรายจัดเป็นธุรกิจโดยแอบแฝงชื่อบุญทอดกฐินบังหน้า และก็เคยมีที่
ในขบวนคณะกฐินแอบแฝงนำยาเสพติดไปด้วยเพื่อการค้าขาย ถึงกับเสียชื่อเสียงประเทศชาติและ
พระพุทธศาสนา

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

พลวัตการปรับตัวของประเพณีทำบุญทอดกฐินครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาการจัดประเพณีทอดกฐินในปัจจุบัน การคงอยู่ของการทำบุญกฐินในพุทธศาสนา ความหมาย รูปแบบ ความสำคัญ บทบาทของประเพณีทอดกฐิน และเพื่อศึกษาพลวัตการปรับตัวของประเพณีทำบุญทอดกฐิน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยข้อมูลที่ใช้ประกอบด้วย ข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณี รูปแบบการจัดงาน วัตถุประสงค์ของการทำบุญ ทั้งนี้ใช้เอกสารหนังสืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สามารถรวบรวมได้ มาทำการวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจในวิถีทำบุญในเทศกาลทอดกฐิน พัฒนาการก่อเกิดปรากฏการณ์ทวารกฐินรูปแบบของการจัดทวารกฐินและการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีทำบุญทอดกฐิน และข้อมูลปฐมภูมิ ในการศึกษาผู้วิจัยเลือกใช้การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) ที่มีความรู้และมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีทอดกฐิน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปประกอบกับการวิเคราะห์เอกสาร จากแหล่งข้อมูลในการศึกษา ทั้ง 2 แหล่ง ทั้งในส่วนข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิซึ่งผู้ศึกษาจะทำการศึกษาเนื้อหาและเรื่องราวที่เกี่ยวกับงานประเพณีทอดกฐินในประเด็น ประวัติความเป็นมา วัตถุประสงค์การจัดงาน รูปแบบการจัดทวารกฐิน การเปลี่ยนแปลงของประเพณี โดยการวิเคราะห์เอกสาร และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในการจัดงานทอดกฐินในปัจจุบัน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก รายบุคคล สัมภาษณ์กลุ่ม โดยเป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended Question) ทั้งไม่ชี้นำคำตอบ โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และศึกษาเอกสารก่อนลงภาคสนามประกอบด้วย แนวคิดที่ปรากฏในบทที่ 2 มาร่วมกำหนดเป็นประเด็นคำถาม โดยผู้ศึกษาจะใช้ทั้งที่บันทึกข้อมูล กล้องถ่ายรูป และสมุดบันทึกข้อมูล ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาคครั้งนี้ ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน โดยเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เกี่ยวกับประเพณีทอดกฐิน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ ความสำคัญ บทบาทของประเพณีต่อสังคม ทั้งในอดีตและปัจจุบัน จากนั้นจะเป็นข้อมูลปฐมภูมิซึ่งได้จากการลง ที่ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดงาน รวมถึงบุคคลที่มีความรู้หรือมีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงประเด็นต่างๆ ที่กำหนดไว้ล่วงหน้าโดยผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาคครั้งนี้จากลักษณะของผู้จัด/เจ้าภาพงานทอดกฐินเป็นหลักโดยเลือกใน 3 ลักษณะ กล่าวคือ 1 ผู้จัด/เจ้าภาพที่เป็นชาวบ้านในพื้นที่

ร่วมกันทอดกฐินวัดในชุมชน 2 ผู้จัด/เจ้าภาพที่นำกฐินไปทอดที่วัดในภูมิลำเนาของตน และ 3 ผู้จัด/เจ้าภาพที่นำกฐินไปทอดที่วัดที่ตนศรัทธา

5.1 สรุปผลการศึกษา มีดังนี้

5.1.1 การคงอยู่ของประเพณีทอดกฐิน กฐินเป็นประเพณีตามปีปฏิทิน(Chronological Tradition) การประกอบพิธีกรรมจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่แน่นอนในรอบปีในช่วงเวลา 1 เดือน ตั้งแต่แรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นแต่ครั้งพระผู้มีพระภาคเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ เป็นพระบรมราชานุญาตให้มีการถวายผ้ากฐินเพื่อผลัดเปลี่ยนสำหรับสงฆ์ในช่วงเวลาที่กำหนด มีการให้คำอธิบายถึงที่มา ความหมาย ความสำคัญ รูปแบบขั้นตอนของพิธีกรรมต่างๆ ของประเพณีทอดกฐินซึ่งปรากฏในพระวินัยในพระไตรปิฎกอันถือเป็น Myth ที่สำคัญของพุทธศาสนา Myth ต่างๆ ที่เกี่ยวกับกฐินนี้เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อทางศาสนาที่ต้องการอธิบายความเป็นมาเรื่องราวในอดีตว่ากฐินมีความเกี่ยวข้องในศาสนาพุทธอย่างไร เป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับบุคคลว่า myth กับประเพณีพิธีกรรมสัมพันธ์ต่อกัน ประเพณีการทอดกฐินเป็นการกระทำที่เป็นรูปธรรมเป็นการทำบุญ ซึ่งเป็นทานพิเศษเพราะเป็นสังฆทานที่มีได้เจาะจงผู้รับ และทำได้เฉพาะช่วงเวลาที่กำหนดจะทำก่อนหรือหลังเวลาที่กำหนดมิได้ การทำบุญทำทานนั้นเป็นคติความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เชื่อกันว่า การบริจาคทรัพย์ วัตถุ สิ่งของ ให้ทานเป็นอานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ เป็นการสืบทอดเรื่องราวที่ปรากฏในพระไตรปิฎกให้ดำรงอยู่ต่อไปได้และที่ประเพณีการทอดกฐินยังคงอยู่ได้ก็เพราะมาจากคติความเชื่อเรื่องการทำบุญซึ่งเป็นสิ่งที่ปลูกฝังในวิถีชาวพุทธทุกคนเป็นการทำให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขใจที่ได้ถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่มีหลักฐานปรากฏในพระวินัยของพระไตรปิฎกซึ่งถือเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดของพุทธศาสนาจึงเป็นที่ยอมรับ ถือปฏิบัติ มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชน ก่อให้เกิดการประเพณีปฏิบัติสืบทอดอย่างมีระเบียบแบบแผน ต่อๆ กันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต่อยอดถึงการเกิดขึ้นของกฐินซึ่งเกิดในห้วงที่พระบรมศาสดายังมีพระชนม์อยู่นั้น ก่อให้เกิดความศรัทธา นำเชื่อถือ และมีความสำคัญยิ่งต่อการพึงปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนชาวไทย

5.1.2 ความหมาย รูปแบบ ความสำคัญของกฐิน

ความหมายของกฐิน จากการให้ความหมายกฐินใน 4 นัยนั้นเมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่า มีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เริ่มจาก ความหมายที่ 1 ถือเป็นจุดเริ่มต้นเพราะเป็นชื่อของกรอบไม้แบบเพื่อนำผ้ามาทำจีวร และเมื่อได้ผ้ากฐินจากการตัดข้อมแล้วก็มาสู่ความหมายที่ 2 คือนำผ้ากฐินนั้นมาถวายแก่ภิกษุสงฆ์ และขั้นตอนที่ 3 คือ ถวายในช่วงเวลา 1 เดือนที่มีการบัญญัติไว้ ที่ประชุมสงฆ์ เมื่อได้รับผ้ากฐิน ก็จะมีการพิจารณาว่าจะมอบให้ภิกษุรูปใดถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทอดกฐิน

รูปแบบกฐิน ได้แบ่งในลักษณะของผ้ากฐินและวิธีการทอดกฐิน

ผ้ากฐิน ที่มาในพุทธบัญญัติกำหนดให้พระภิกษุสงฆ์ใช้ผ้าสำหรับนุ่งห่มเพียง 3 ผืน ที่เรียกว่า ไตรจีวร อันประกอบด้วย ผ้านุ่ง 1 ผืน ผ้าห่ม 1 ผืน ผ้าสำหรับห่มซ้อน หรือที่เห็นพระใช้พาดบ่าอีก 1 ผืน หากแต่การเกิดผ้ากฐินนั้นสืบเนื่องจากมีพระที่เคร่งครัดในข้อปฏิบัติที่บัญญัติให้พระสงฆ์มีผ้านุ่งห่มเพียง 3 ผืนนั้น ได้เดินทางเพื่อมาเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในช่วงท้ายฤดูฝน ทำให้ผ้านุ่งห่มเประอะเปื้อนด้วยน้ำฝนและโคลนตม เมื่อพระพุทธรองค์ทอดพระเนตรเห็นสภาพและทราบความยากลำบากที่ต้องใช้ผ้านุ่งห่มเพียง 3 ผืน จึงทรงประชุมสงฆ์ ประกาศพระพุทธรบัญญัติ มีพระพุทธานุญาตเกี่ยวกับกฐิน โดยสามารถมีผ้าได้เกิน 3 ผืน ได้และผ้าที่จะเป็นองค์กฐิน จึงถือเป็นผ้าพิเศษที่ต้องถวายในกำหนด

วิธีการทอดกฐิน ในปัจจุบัน มี 3 ประเภท คือ พระกฐินราชหรือพระกฐินต้น พระกฐินหลวง และกฐินราษฎร์ หรือที่รู้จักกันในนาม กฐินสามัคคี

ความสำคัญของกฐิน พุทธศาสนิกชนถือว่าการทำบุญทอดกฐินเป็นการทำบุญที่ได้านิสงส์มากกว่าการทำบุญอย่างอื่นๆ เนื่องจากการทำบุญที่หาโอกาสทำได้ยาก ไม่เหมือนกับการทำบุญอย่างอื่นที่ทำเมื่อใดก็ได้ แต่ประเพณีทอดกฐินนั้นจะทำได้ตามเวลาที่กำหนดไว้ในพุทธบัญญัติคือทำได้ปีละหนึ่ง คือวัดจะรับกฐินได้ 1 ครั้งเท่านั้น และจากการลงพื้นที่ภาคสนามพบว่าชาวบ้านยังคงให้ความสำคัญกับการทำบุญทอดกฐินค่อนข้างมาก ทุกคนที่สอบถามหรือสัมภาษณ์ต่างเคยทำบุญทอดกฐินมากกว่า 1 ครั้งทั้งในฐานะผู้ร่วม กรรมกร และเจ้าภาพ โดยจะเป็นผู้ร่วมจำนวนสูงสุด

5.1.3 บทบาทประเพณีกฐินในการก่อเกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคม กิจกรรมต่างๆในประเพณีจะเป็นตัวกำหนดและเป็นกลไกเชื่อมโยงให้กลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมได้แสดงบทบาทที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะหล่อหลอมจิตใจแสดงออกถึงความมีคุณค่าทางสังคม ประเพณีการทอดกฐินเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ชาวพุทธมีต่อศาสนา จากการร่วมสังเกตและการสัมภาษณ์ พบว่า ประเพณีนี้ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้าน พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ระหว่างเพื่อนบ้าน ระหว่างหมู่บ้าน และในสังคม เป็นการแสดงให้เห็นถึงความรัก ความผูกพัน ที่มีต่อกันในครอบครัว เครือญาติ และหมู่คณะ ประเพณีทอดกฐินจึงเป็นประเพณี

ที่มีบทบาทส่งเสริมให้ต้องร่วมมือช่วยเหลือ ทำให้มีความรักใคร่ มีความสนิทสนมในกลุ่มญาติพี่น้องที่อยู่ร่วมกัน และที่ไม่ได้อยู่ร่วมกัน ให้ได้มีโอกาสมาพบปะ สังสรรค์กัน มีความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน มีความเหนียวแน่นในความเป็นเครือญาติ มีความสัมพันธ์ที่กระชับแน่น และเป็นการปลูกฝังให้ลูกหลานตระหนักที่จะสืบสานการทำบุญร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์ที่แนบแน่นให้เกิดในชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคี เป็นการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการสร้างให้เกิดความเป็นพวกเดียวกัน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตน พิธีกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นไม่ว่า การสวดมนต์เพื่อรับศีลรับพร การบริจาคทรัพย์ การร่วมกันถวายภัตตาหาร การร่วมกันถวายกฐิน การรับประทานอาหารร่วมกันหลังพิธีสงฆ์ ล้วนก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นปึกแผ่นร่วมกับกลุ่ม นอกเหนือไปจากเกิดความรักใคร่สามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันแล้ว สิ่งต่างๆเหล่านี้นับเป็นการเกาะเกี่ยวความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆตั้งแต่ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน ชุมชน และสังคม

5.1.4 พัฒนาการทิวักกฐิน ในปัจจุบันมีบริษัททัวร์ได้นำความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในเรื่องของการทำบุญมาเป็นอีกช่องทางของการท่องเที่ยว โดยจะเน้นการเดินทางรอนแรมไปตามวัดพักอาศัยที่วัดเลยเพื่อทำสมาธิ ชักเคลาจิตใจ และร่วมทำบุญกับกองกฐิน ผ้าป่า ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าจะมีการจัดทิวักกฐินใน 2 ลักษณะ คือมากับบริษัททัวร์ และมากันเอง เพื่อนำเงินกฐิน ผ้าป่ามาทอดถวาย ซึ่งจะมีมากในช่วงออกพรรษา แต่ถึงอย่างไรก็ตามผู้ที่ร่วมมากับทิวักกฐินต่างให้คำตอบว่าเป็นเสี่ยงเดียวกันว่าวัตถุประสงค์หลักคือการได้ทำบุญ การได้เที่ยวถือเป็นวัตถุประสงค์รอง

5.1.5 พลวัตการทำบุญทอดกฐิน พบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเพณีกฐิน ที่เห็นได้ชัดเจนคือพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมจะรวบรัดขึ้น หากแต่การจัดองค์กฐินมีการเพิ่มอัฐบริวารที่หลากหลายมากขึ้น ขึ้นกับความคิดของเจ้าภาพที่เห็นว่าจำเป็นสำหรับพระภิกษุในวัดที่ตนนำกฐินไปทอดมากน้อย อย่างไร พลวัตการทำบุญทอดกฐินที่ปรากฏเป็นรูปธรรมได้แก่ พิธีการทอดกฐิน การแห่ก่อนทอด การเลี้ยงฉลอง วิธีการถวายเงินหรือปัจจัยถวายวัด องค์กฐินและบริวาร การมอบวัตถุมงคลแก่ผู้ร่วมงาน รวมถึงการจัดการท่องเที่ยวในเส้นทางการทำบุญทอดกฐิน

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกรมการศาสนา / กระทรวงวัฒนธรรม/กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาควรเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล ควบคุม ให้องค์กรในสังกัดของตนเข้ามาจัดการดูแล เช่น กรมศาสนาดูแลให้วัดวัดยึดพุทธบัญญัติเกี่ยวกับกฐินเป็นสำคัญว่าหัวใจสำคัญของประเพณีทอดกฐินคืออะไร จัดขึ้นมาเพื่ออะไร เพราะความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเป็นสิ่งที่ควรคำนึงถึง

หากต้องอยู่ในกรอบที่กำหนด กระทรวงวัฒนธรรมควรให้ความสำคัญในเรื่องการทำบุญทอดกฐินให้ถูกต้องตามประเพณีนิยม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาสอดคล้อง ประสานงานกับบริษัททัวร์ให้ดำเนินการอย่างไม่เอาเปรียบผู้บริโภค

2) หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องการที่จะจัดการให้ประเพณีทอดกฐินคงอยู่ต่อไปอย่างถูกต้อง เหมาะสม ไม่ขัดต่อพุทธบัญญัติ ควรพิจารณานำเอาปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไปใช้ในการพิจารณาตัดสินใจเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจกำหนดแนวทางการจัดการ

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัย

1) เนื่องจากตัวแปรต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เฉพาะพื้นที่ ดังนั้นเพื่อเป็นการทวนสอบตัวแปรเหล่านั้น ควรมีการนำตัวแปรเหล่านั้นไปใช้สำหรับศึกษาในการทำบุญทอดกฐินลักษณะอื่น ๆ ต่อไป เพื่อให้เกิดการขยายองค์ความรู้ให้กว้างขวางและเป็นสากลมากยิ่งขึ้น

2) ควรมีการศึกษาประเพณีทอดกฐินในพื้นที่อื่น ๆ หรือในบริบทอื่น ๆ ตลอดจนการเปรียบเทียบคุณลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ เช่น ประเพณีทอดกฐินในแต่ละภูมิภาค ประเพณีทอดกฐินในแต่ละรูปแบบ ฯลฯ

3) ควรมีการศึกษาในเรื่องประเพณีทอดกฐินในมิติอื่น ๆ ที่เฉพาะเจาะจง เช่น ความเชื่อต่างๆที่เกิดขึ้นในประเพณีทอดกฐิน ผลกระทบของการจัดประเพณีทอดกฐิน ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับประเพณีทอดกฐิน ฯลฯ

บรรณานุกรม

กฐินพุทธภูมิ กฐินเพื่อ...ผู้แสวงบุญชาวพุทธ. มปป. ออนไลน์. เข้าถึงได้จาก

<http://www.komchadluek.net/detail/2009.1111/36630%E0%B8%81%E0%B8%90%E0>.

สืบค้น 19/7/2553.

กฐิน บุญประเพณีที่สืบทอดพระศาสนา.มปป.ออนไลน์.เข้าถึงได้จาก

<http://trt.onab.go.th/index.php?option=com> สืบค้น 19/7/2553

กฐินสร้างบุญหรือบาป.มปป. ออนไลน์.เข้าถึงได้จาก

<http://www.mdh.obec.go.th/myboard/view.php?gid=754> สืบค้น19/7/2553

ใกล้ถึงช่วงกฐินสิ่งที่พระพุทธศาสนิกชนต้องรู้. มปป.ออนไลน์.เข้าถึงได้จาก

<http://www.cdthamma.com/from/viewlispie.php>. สืบค้น 19/7/2553

กรมการศาสนา.2525.พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การศาสนา.

เกศริน ธรรมขันแข็ง.2548. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลกระทบต่อประเพณีความเชื่อของชาว

ล้านนา : กรณีศึกษาฝึญ่า.

ขนิษฐา ดันติพิมล.2540. ประเพณีไหว้เจ้าปู่กุศเป้ง อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด : การวิเคราะห์

เชิงหน้าที่นิยม.

ขนิษฐา จิตชินะกุล.2551. ประเพณีแต่งงาน : ความเปลี่ยนแปลงเส้นทางธุรกิจ ใน วารสารวิชาการ

มหาวิทยาลัยหอการค้า.ออนไลน์.เข้าถึงได้จาก

<http://www.utccjournal.utcc.ac.th/index.php?p=journal.view&aid=308> สืบค้น 19/7/2553

ขวัญพัฒน์ ดันสุขเกษม.2547. การสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมงานประเพณีแห่เทียน

พรรษา จังหวัดอุบลราชธานี.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการประชาสัมพันธ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน.2516.เทศกาลและประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

การศาสนา.

_____. 2535 .กฐิน : ประเพณีที่เบี่ยงเบนไป. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ

วัฒนธรรมแห่งชาติ.

คุณ โทจันทร์.2545. พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนส โตร์.

จิตรกร เอ็มพันธ์.2545. พญานาคเจ้าแม่แห่งแม่น้ำโขง:พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่ง

วัฒนธรรมอีสาน.วิทยานิพนธ์บัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จันทิมา ดุลย์เกรี.2548. ศึกษาประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง

นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช.วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขา

ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ของ อธิ์ ฮัน. 2547. ศึกษาประเพณีสงกรานต์ในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่. วิทยานิพนธ์ปริญญา

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ณรงค์ เส็งประชา. 2539. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย(ฉบับปรับปรุงใหม่). พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพมหานคร : โอ เอส.พรินติ้ง เฮาส์.

ทรงสิริ วิจิราภรณ์. 2538. พิธีชิงเปรต : ประเพณีเทศกาลเดือนสิบ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิพย์สุดา นัยทรัพย์. 2535. ภาษากับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

ชนากิต (กิตติ ชนิกกุล). 2539. ประเพณี พิธีมรดก และวันสำคัญของไทย. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์พีรามิต.

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. 2524. วรรณคดีเกี่ยวกับขนบประเพณีไทย. กรุงเทพมหานคร : โครงการตำรา

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

นิยพรรณ วรรณศิริ. มปป. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บริษัทเปิดใหม่แห่งคุณนักร้อย ไหว้พระ คีที่ปฏิบัติธรรมะภาคอีสาน.ออนไลน์.เข้าถึงได้จาก

<http://www.dhammadjak.net> สืบค้น 19/7/2553

เบญจภรณ์ ครุฑทอง. อานิสงส์หรือผลดีของการทอดกฐิน. ออนไลน์.เข้าถึงได้จาก [http : www](http://www)

[//blog.spu.ac.th/oil/2008/07/04/entry.s](http://blog.spu.ac.th/oil/2008/07/04/entry.s) สืบค้น 19/7/2553

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจที่ไม่มีวันตายของประเทศไทย.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ซี.พี.บุ๊ค สแตนคาร์ด.

ปฐม หงส์สุวรรณ. 2550. กาลครั้งหนึ่ง: ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรมาณูชิตชิโนรส,สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. 2541. ปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพฯ :บริษัทวิคตอรี

เพาเวอร์พอยท์ จำกัด.

ประชิด สกณะพัฒน์. 2546. วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.

ประธาร เขียวน้ำ. 2546. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในพิธีกรรมชุมชนและประเพณีเกี่ยวกับ

ชีวิต : ศึกษากรณีชุมชนลาวโซ่ง จังหวัดสุพรรณบุรี

ประเสริฐ เข้มกลิ่นทุ่ง. 2544. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

ปราณี วงษ์เทศ. 2535. การศึกษาเรื่องเพศทางมานุษยวิทยา ปัญญาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องใน

เพศ และวัฒนธรรม. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนาม

จันทร์.

..... 2543. สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.

แปลก สนธิรักษ์.2538. ประเพณีและพิธีกรรม. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

พนม วงษ์ไทย.2547. การดำรงอยู่ของพื้นที่บ้าน: กรณีศึกษา หมอเมืองในจังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พวงผกา ประเสริฐศิลป์.2541. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย.กรุงเทพฯ:ฝ่ายเอกสารตำรา สถาบันราชภัฏ
สวนดุสิต.

.....2542. ประเพณีไทยกับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสวัฒนธรรมโลก. กรุงเทพฯ:
สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

พระปรมาธิบดีชินโรต,กรม.2526. ลิลิตขบวนเสด็จพยุหยาตราพระกฐินทางชลมารค.กรุงเทพฯ:โรง
พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมกิตติวงศ์. 2548. พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
เลี้ยงเชิงเพียรเพื่อพุทธศาสน์.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต).2541. พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

.....2543. ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 10.
กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก.

พระมหาวิระศีลปะ ฉนุทโก(แสนคุณ).2548. การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธี
ฉาปนกิจศพในพระพุทธศาสนา:ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พิทักษ์ น้อยวงศ์. 2546.งานประเพณีแห่เทียนพรรษา : กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า
การท่องเที่ยว ใน รวมนบทความทางวิชาโทศึกษา.กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์.

พิฑูร มลิวัดย์ และไสว มาลาทอง. 2539. ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การศาสนา.

เพ็ญศรี คุ้ม และคณะ(บรรณาธิการ).2536. วัฒนธรรมพื้นบ้าน:คติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่4.
กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มงคล เกษประทุม.2546.การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและความหมายของประเพณี พิธีกรรมดั้งเดิมของ
ชาวไทย. สารนิพนธ์ สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มหามกุฏราชวิทยาลัย.2537.พระวินัยปิฎก เล่มที่ 5 มหาวรรคภาคที่ 2 และอรรถกถา.กรุงเทพฯ:โรง
พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย.2537.พระวินัยปิฎก เล่มที่ 7 จุลวรรคภาคที่ 2 และอรรถกถา.กรุงเทพฯ:โรง
พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย.2537.พระวินัยปิฎก เล่มที่ 8 ปรีวารภาคที่ 2 และอรรถกถา.กรุงเทพฯ:โรง

พิมพ์ห้ามกุฎราชวิทยาลัย.

ร.เฉลิมวงศ์..ออนไลน์.ทอดกฐินอย่างไรให้ได้บุญอย่างคุณยาย. เข้าถึงได้จาก

<http://www.kalyanmitra.org/u-ni-boon/main/index.php?option=com-content&task=re..ln>

สืบค้น 19/7/2553

ยศ สันตสมบัติ. 2537. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน.2546.พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.2542. กรุงเทพฯ;นานมีบุ๊ค

พับลิเคชั่นส์.

วรรณศรี ปัญญาประชุม. 2542. พัฒนาการของประเพณีทำบุญผ้าป่า อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วาสนา อรุณกิจ.2530. พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง ใน วารสารสำนักงาน

คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปีที่ 19 เล่ม 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2530

วิไล ลักษณ์แก้วมณีศรี.2550. รูปแบบและพิธีกรรมในประเพณีการทอดกฐินของไทย. วิทยานิพนธ์

มหาบัณฑิตสาขาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

สมชัย ใจดี และขรรจง ศรีวิริยาภรณ์.2530. ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร:ไทย

วัฒนาพานิช.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. 2536. ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย.กรุงเทพฯ: โอเอส.พริ้นต์ดีง

เฮาส์.

สมภพ ภิรมย์. 2526. พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ. กรุงเทพฯ

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล. มปป. ไทยศึกษา.ปทุมธานี : คณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล.

มงคล.

สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. 2543. วิถีไทย. กรุงเทพมหานคร:เวิร์ดเวฟเอดิเคชั่น.

สร้อยพัฒน์ ต้นสุขเกษม. 2547. การสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมแห่งเทียนพรรษา จังหวัด

อุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สายทิพย์ นุกูลกิจ. 2533. วรรณคดีเกี่ยวกับขนบประเพณี. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร

สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร. 2536. การคงอยู่ประเพณี พิธีกรรมในสังคมไทย ใน วารสารวิทยาลัยวงษ์

ชวลิตกุล9(2) : 45-53 ; กรกฎาคม-ธันวาคม.

สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. 2544 .เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษาหน่วยที่1-6.

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

สุพัตรา สุภาพ.2525. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี.

กรุงเทพมหานคร:ไทยวัฒนาพานิช.

สุเมธ เมธาวิทยกุล.2532. **สังกัปปิธีกรรม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

เสฐียร โกเศศ. 2508. **ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลตรุษสารท**. พระนคร: สมาคมสังคมนสงเคราะห์แห่ง
ประเทศไทย.

แสงสุรย์ ลดาวัลย์. 2524. **พระราชพิธี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์.

หลวงวิจิตรวาทการ.2513. **ตำนานกฐิน** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันเอก
พระยาวรรณศาสน์พลยุทธ(ดาลุส ลุศันนท์) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร วันที่
1 พฤศจิกายน 2513

อนุমানราชชน,พระยา.2514. **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย**.พระนคร : คลังวิทยา.

_____.2531. **รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

_____.2506. **การศึกษาประเพณีไทย**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตสถาน.

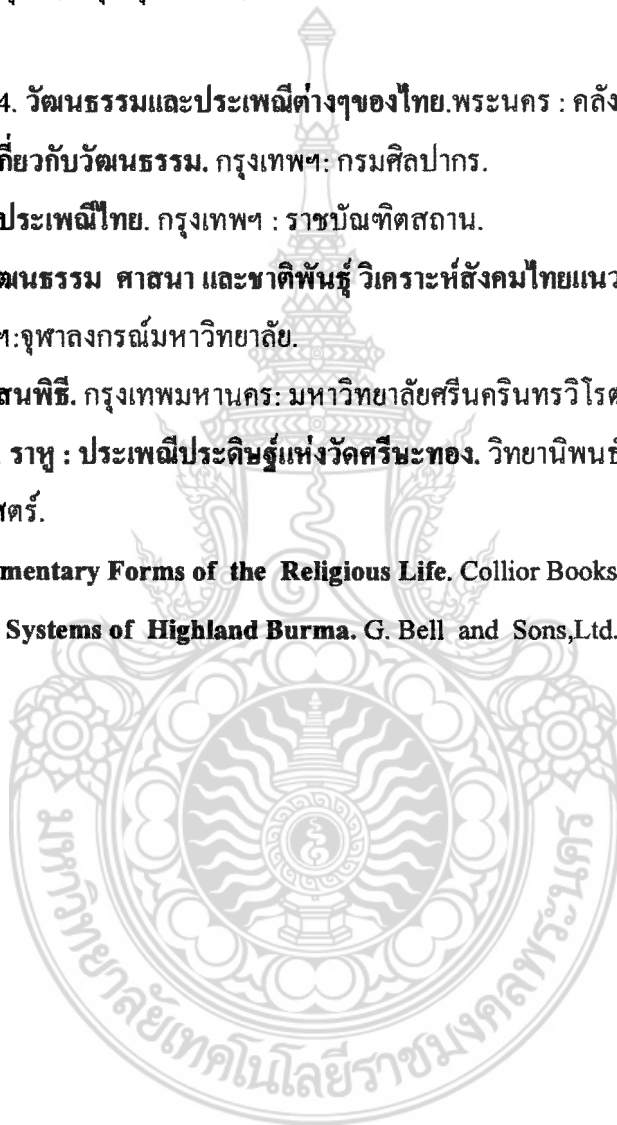
อมรา พงศาพิชญ์. 2541. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**.
พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อารี วิชาชัย.2543. **พุทธศาสนพิธี**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เอกรินทร์ พึ่งประชา.2545. **ราหู : ประเพณีประคิษฐ์แห่งวัดศรีระทอง**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Durkeim,E. 1917. **The Elementary Forms of the Religious Life**. Collior Books, Newyork.

Leach,E.R. 1954. **Political Systems of Highland Burma**. G. Bell and Sons,Ltd.,London.

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์ เรื่อง พลวัตการปรับตัวของประเพณีทำบุญทอดกฐิน

คำชี้แจง การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความหมาย รูปแบบ ความสำคัญของประเพณีทอดกฐิน เพื่อทำความเข้าใจในวิถีทำบุญในการทอดกฐินว่ามีบทบาทเช่นไรต่อบึงเจก ต่อกลุ่ม และต่อสังคม เพื่อศึกษาพัฒนาการการก่อเกิดปรากฏการณ์ทั่วรักรฐินและเพื่อศึกษาพลวัตการปรับตัวในบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับประเพณีทำบุญทอดกฐิน

ขอให้ท่านโปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่าง () และเติมข้อความลงในช่องว่าง ทั้งนี้ขอความอนุเคราะห์ให้ตอบทุกข้อ

.....
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1.อายุ _____ ปี

2.การศึกษาขั้นสูงสุด

() 1.ประถมศึกษา () 2.มัธยมศึกษา

() 3.อาชีวศึกษา () 4.ปริญญาตรี

() 5.สูงกว่าปริญญาตรี

3.ท่านเคยร่วมกิจกรรมทำบุญทอดกฐินมาแล้วกี่ครั้ง

() 1 ครั้ง () 2 ครั้ง

() 3 ครั้ง () 4 ครั้ง () 5 ครั้งขึ้นไป

4.ท่านเคยร่วมกิจกรรมการทำบุญทอดกฐินในฐานะใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() เจ้าภาพฝ่ายฆราวาส () เจ้าภาพฝ่ายอุปลัมภ์

() คณะกรรมการดำเนินงาน () ผู้ร่วมบริจาค

() อื่นๆ โปรดระบุ _____

5.ท่านร่วมในกิจกรรมทอดกฐินด้วยวิธีใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() เป็นกรรมการจัดตั้งองค์กฐิน () ร่วมกับชุมชน

() ร่วมบริจาคกับญาติ () ร่วมกับหน่วยงานที่ทำงาน

() ได้รับการจัดเชิญจากแหล่งต่างๆ () ได้รับเชิญให้เป็นกรรมการดำเนินการ

() อื่นๆ โปรดระบุ _____

6. ท่านคำนึงถึงอะไรเป็นสำคัญในการร่วมเดินทางไปทำบุญทอดกฐิน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () วัดที่จะนำองค์กฐินไปทอดถวาย
() วัตถุประสงค์ของการทอดกฐิน
() โปรแกรมการเดินทาง
() ช่วงเวลาที่จัด
() ไปเป็นเพื่อนกับญาติผู้ใหญ่/เจ้านาย/ฯลฯ
() อื่นๆ โปรดระบุ _____

7. ส่วนใหญ่ผู้ที่ท่านเดินทางไปร่วมกิจกรรมทำบุญทอดกฐินด้วยคือ (ตอบมากกว่า 1 ข้อ)

- () ครอบครัว () เพื่อน
() ญาติ () คณะกฐิน
() หน่วยงานของท่าน () อื่นๆ (โปรดระบุ) _____

8. ท่านได้ร่วมคณะเจ้าภาพนำกฐินไปทอดถวาย ด้วยวิธีการใด

- () เดินทางด้วยพาหนะส่วนตัว () เดินทางด้วยพาหนะเจ้าภาพจัดให้
() เดินทางด้วยพาหนะจ้างเหมาบริการรถนำเที่ยว
() อื่นๆ โปรดระบุ _____

9. ท่านชอบที่จะทำบุญด้วยการบริจาคร่วมบุญกับกฐินประเภทใด

- () เกี่ยวกับการบำรุงศาสนา () เกี่ยวกับความเชื่อ
() เกี่ยวกับการอนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อม
() เกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษา
() อื่นๆ โปรดระบุ _____

10. จำนวนเงินที่ท่านทำบุญกฐินเฉลี่ยต่อครั้ง _____ บาท

เหตุผล _____

11. ท่านคิดว่าจากอดีตสู่ปัจจุบัน ประเพณีทอดกฐินเปลี่ยนแปลงหรือไม่

- () ไม่เปลี่ยนแปลง () เปลี่ยนแปลง

ถ้าเปลี่ยน คิดว่าเปลี่ยนในด้านใด

- () พิธีทางศาสนา ได้แก่ _____

() ผู้ร่วมบริจาค ได้แก่ _____

() องค์กรกฐิน ได้แก่ _____

() จำนวนปัจจัย/เครื่องประกอบขององค์กรกฐิน ได้แก่ _____

() วัตถุประสงค์ของการทำบุญ ได้แก่ _____

() ความเชื่อ/ความนิยมในการทำบุญกฐิน ได้แก่ _____

() อื่นๆ โปรดระบุ ได้แก่ _____

12. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ในด้านการรักษาประเพณีทำบุญทอดกฐินให้คงอยู่สืบไป
เห็นด้วย เพราะ _____

ไม่เห็นด้วย เพราะ _____

13. ท่านคิดว่าแนวโน้มของการทำบุญทอดกฐินน่าจะเป็นอย่างไร

14. ท่านคิดอย่างไรกับคำว่า ทวีรกฐิน

(สำหรับคณะกรรมการดำเนินงาน)

ตอนที่ 2 รูปแบบ ขั้นตอน การทำบุญทอดกฐิน

1.การจัดเตรียมงานทำบุญทอดกฐิน ควรมีการเตรียมการด้านใดบ้าง

() ด้านพิธีการศาสนา

- () ด้านสถานที่ตั้งองค์กฐิน
- () ด้านการประชาสัมพันธ์ การบอกกล่าวแก่ญาติและแขกผู้มีเกียรติ
- () ด้านจัดเตรียมอาหาร
- () ด้านอื่นๆ โปรดระบุ_____

2.การจัดเตรียมงานทำบุญทอดกฐิน ด้านศาสนา ประกอบด้วยสิ่งใดบ้าง

3.การจัดเตรียมงานทำบุญทอดกฐิน ด้านสถานที่ตั้งองค์กฐิน และจัดตั้งอย่างไรบ้าง

4.การจัดเตรียมงานทำบุญทอดกฐิน ด้านการประชาสัมพันธ์และบอกกล่าวญาติมิตร มีการจัดการอย่างไร

5.การจัดเตรียมงานทำบุญทอดกฐิน ด้านจัดเตรียมอาหาร มีการจัดการอย่างไร

6.โปรแกรม/กำหนดการเดินทางในการไปถวายผ้ากฐิน คำนึงถึงอะไรบ้าง/จัดอย่างไร

7.การจัดเตรียมวัสดุ/อุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดงาน ประกอบด้วย

7.1 เตรียมองค์กฐิน ได้แก่_____

7.2 เตรียมเครื่องประกอบพิธีทางศาสนา ได้แก่ _____

7.3 เตรียมเครื่องประกอบการต้อนรับแขกที่มาร่วมงานทั่วไป ได้แก่ _____

8.ขั้นตอนการทำองค์กฐินไปทอดถวาย ประกอบด้วย

9.การนำกฐินทอดถวาย ส่วนมากมีการหักค่าใช้จ่าย ด้านใดบ้าง

- () ค่าพิมพ์ซอง
- () ค่าพาหนะ
- () ค่าอาหาร
- () ค่ามหรสพ
- () ค่าจัดซื้อวัสดุ/อุปกรณ์ประกอบองค์กฐิน
- () อื่นๆ โปรดระบุ _____

ขอขอบคุณ
ผู้วิจัย